Mevlâna İdris Zengin'in Çocuk Edebiyatı Ürünlerinin Bibliyoterapi Unsurlarına Göre İncelenmesi

ESRA IŞIK

Yüksek Lisans

Eskişehir, 2023

ESKİŞEHİR OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
SINIF EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
TEMEL EĞİTİM BİLİM DALI

MEVLÂNA İDRİS ZENGİN'İN ÇOCUK EDEBİYATI ÜRÜNLERİNİN BİBLİYOTERAPİ UNSURLARINA GÖRE İNCELENMESİ

Esra IŞIK

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Doç. Dr. Hilmi DEMİRAL

Eskişehir, 2023

ESKİŞEHİR OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Esra IŞIK tarafından hazırlanan **Mevlâna İdris Zengin'in Çocuk Edebiyatı Ürünlerinin Bibliyoterapi Unsurlarına Göre İncelenmesi** başlıklı bu tez, **19/01/2023** tarihinde *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği'*nin ilgili maddeleri uyarınca yapılan **Tez Savunma Sınavı** sonucunda **başarılı** bulunarak, jürimiz tarafından oy birliği ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Görevi		Unvanı Adı SOYADI	İmza
Jüri Başkanı	:	Prof. Dr. Mehmet GÜLTEKİN	
Danışman	:	Doç. Dr. Hilmi DEMİRAL	
Üye	:	Prof. Dr. Pınar GİRMEN	

Akademik Unvan, Adı SOYADI
Prof. Dr. M. Zafer BALBAĞ
Enstitü Müdürü

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Mevlâna İdris Zengin'in Çocuk Edebiyatı Ürünlerinin Bibliyoterapi Unsurlarına Göre İncelenmesi başlıklı tezin bizzat tarafımca hazırlanan, özgün bir çalışma olduğunu; bu çalışmanın tüm aşamalarında (hazırlık, veri toplama, analiz, bilgilerin sunumu ve raporlaştırma vb.) bilimsel etik ilke ve kurallara uygun olarak hareket ettiğimi; bu çalışma kapsamında elde edilmeyen tüm veri, bilgi vb. için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara çalışmanın kaynakçasında yer verdiğimi; bu çalışmanın Eskişehir Osmangazi Üniversitesi tarafından kullanılan "Bilimsel İntihal Tespit Programı"yla tarandığını ve hiçbir "intihal içermediğini" beyan ederim. Herhangi bir zamanda, herhangi bir biçimde bu çalışmamla ilgili yukarıdaki beyanıma aykırı bir durumun saptanması halinde, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçların sorumluluğunu kabul ettiğimi bildiririm.

17/02/2023

Esra IŞIK

Teşekkür

Tez yazma sürecimin her anına rehberlik eden, sınırsız anlayışı ve her türlü desteği ile yanımda olduğunu hissettiren değerli danışmanım Doç. Dr. Hilmi DEMİRAL'a teşekkürlerimi sunarım. Süreç içerisinde araştırmama katkıda bulunan Dr. Öğr. Zerrin BÖLÜKBAŞI MACİT, Dr. Öğr. Üyesi Gamze MUKBA, Doç. Dr. Mecit ASLAN ve Zarife DEMİRAL'a destek ve yönlendirmeleri için teşekkür ederim. Değerli tez jüri üyelerinden Prof. Dr. Mehmet GÜLTEKİN ve Prof. Dr. Pınar GİRMEN'e şükranlarımı sunarım.

Varlıklarıyla beni güçlü kılan, her türlü desteği sağlayan ve her zaman yanımda olan sevgili annem Ayten IŞIK'a, babam Hasan IŞIK'a ve bu süreçte yardımını esirgemeyen ağabeyim Emre IŞIK'a desteklerinden dolayı teşekkür ederim.

İçindekiler

Teşekkür i
İçindekiler ii
Tablolar Listesi v
Şekiller Listesi vi
Özet 1
Abstract 2
BİRİNCİ BÖLÜM 4
1. Giriş 4
1.1. Problem Durumu 4
1.2. Araştırmanın Amacı 6
1.3. Araştırmanın Önemi 6
1.4. Sınırlılıklar 8
1.5. Tanımlar 8
1.6. Kısaltmalar 9
İKİNCİ BÖLÜM 11
2. Kavramsal/Kuramsal Çerçeve 11
2.1. Bibliyoterapi 11
2.1.1. Bibliyoterapinin tarihsel gelişimi 12
2.1.2. Bibliyoterapinin kullanım amacı 14
2.1.3. Bibliyoterapi süreci 15
2.1.3.1. Özdeşim kurma 15
2.1.3.2. Katarsis (Arınma) 15
2.1.3.3. İçgörü 16
2.1.3.4. Genelleştirme 16
2.1.4. Bibliyoterapi türleri 17
2.1.5. Bibliyoterapide kullanılan materyalin seçimi 19
2.1.6. Bibliyoterapinin uygulanması 21
2.1.7. Bibliyoterapiyi uygulayacak kişinin özellikleri 23
2.1.8. Bibliyoterapinin sınırlılıkları 24
2.1.8.1. Katılımcı kaynaklı sınırlılıklar 24
2.1.8.2. Uygulayıcı kaynaklı sınırlılıklar 24
2.1.8.3. Sürecin kendinden kaynaklanan sınırlılıklar 25

2.1.9. Bibliyoterapinin yararları 25
2.2. Çocuk Edebiyatı 27
2.1.2. Okuma kültürü edinimindeki rolü 29
2.3. Gelişim Psikolojisi 30
2.3.1. Fiziksel gelişim 32
2.3.2. Bilişsel gelişim 33
2.3.2.1. Piaget ve bilişsel gelişim 33
2.3.2.2. Vygotsky ve sosyal bilişsel gelişim 35
2.3.2.3. Dil gelişimi 36
2.3.2.3.1. Dil gelişim kuramları 37
2.3.2.3.2. Dil gelişim aşamaları 38
2.3.2.4. Kişilik gelişimi 39
2.3.3. Duygusal gelişim 40
2.3.4. Sosyal gelişim 42
2.3.5. Özbakım 44
2.4. Alanyazın Çalışmaları 45
2.4.1. Yurt dışı çalışmalar 45
2.4.2. Yurt içi çalışmalar 48
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM 51
3. Yöntem 51
3.1. Araştırma Deseni 51
3.2. Veri Kaynağı 51
3.2.1. Mevlâna İdris Zengin 52
3.3. Veri Toplama Araçları 54
3.4. Verilerin Toplanması 58
3.5. Verilerin Çözümlenmesi 60
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM 62
4. Bulgular 62
4.1. Mevlâna İdris Zengin'in Eserlerinden Elde Edilen Bulgular 62
4.1.1. Bilişsel gelişim alanıyla ilgili bulgular 63
4.1.2. Sosyal gelişim alanıyla ilgili bulgular 74
4.1.3. Duygusal gelişim alanıyla ilgili bulgular 81
4.2. Eserlere Göre Bibliyoterapi Unsurları 85
BEŞİNCİ BÖLÜM 91

5. Sonuç, Tartışma ve Öneriler 91
5.1. Sonuç 91
5.2. Tartışma 93
5.3. Öneriler 98
KAYNAKÇA 101
EKLER 109
ÖZGEÇMİŞ 112

Tablolar Listesi

Tablo Numarası	Başlık	Sayfa Numarası
2.1	Bibliyoterapi Türleri	18
2.2	Bibliyoterapi Uygulama Adımları	22
2.3	Piaget'in Bilişsel Gelişim Dönemleri	34
3.1	Bibliyoterapi Ölçütlerinin Belirlenmesinde Yararlanılan Kaynaklar	54
3.2	Ankete Katılanların Demografik Bilgileri	56
3.3	Çocuk Edebiyatı Eserlerini Bibliyoterapi Ölçütlerine Göre Değerlendirme Formu	57
3.4	İncelenen Eserler	59
4.1	Bilişsel Gelişim Alanıyla İlişkili Bibliyoterapi Ölçütleri	64
4.2	Sosyal Gelişim Alanıyla İlişkili Bibliyoterapi Ölçütleri	75
4.3	Duygusal Gelişim Alanıyla İlişkili Bibliyoterapi Ölçütleri	82
4.4	Ütüsüz Ayakkabılar Eserindeki Bibliyoterapi Unsurları	85
4.5	Başka Çocuklar Serisindeki Bibliyoterapi Unsurları	86
4.6	Tuhaf Adamlar Serisindeki Bibliyoterapi Unsurları	87
4.7	Acayip Hayvanlar Serisindeki Bibliyoterapi Unsurları	88
4.8	Hayvanlar İş Başında Serisindeki Bibliyoterapi Unsurları	89
4.9	Sufi ile Pufi Eserindeki Bibliyoterapi Unsurları	89

Şekiller Listesi

Şekil Numarası	Başlık	Sayfa Numarası
2.1	Vygotsky'nin Yakınsak Gelişim Alanı	35
4.1	Bibliyoterapi Ölçütlerinin Gelişim Alanlarına Göre Dağılımı	62

Özet

Mevlâna İdris Zengin'in Çocuk Edebiyatı Ürünlerinin Bibliyoterapi Unsurlarına Göre İncelenmesi

Esra IŞIK

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Sınıf Eğitimi Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Hilmi DEMİRAL

2023

Amaç: Bu araştırma Mevlâna İdris Zengin'in çocuk edebiyatı ürünlerinin bibliyoterapi unsurlarına göre incelenmesini amaçlamaktadır. Bibliyoterapi unsurlarının belirlenebilmesi için alanyazın çalışmaları incelenerek bibliyoterapi ölçütlerinin neler olduğu tespit edilmiştir. Tespit edilen bibliyoterapi ölçütlerinin hangi gelişim alanıyla ilişkili olduğu 89 kişilik bir öğretmen grubunun görüşleri alınarak belirlenmiştir. Bu doğrultuda bibliyoterapi ölçütlerinin 25'i bilişsel gelişim, 17'si sosyal gelişim ve 7'si duygusal gelişim alanıyla ilişkili bulunmuştur. Mevlâna İdris Zengin'in çocuk edebiyatı alanında yazdığı 58 eser, bibliyoterapi unsurları açısından incelenmiştir.

Yöntem: Araştırma nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Elde edilen bulgular betimsel analiz yöntemiyle analiz edilmiştir. Eserler, araştırmacı tarafından hazırlanan Çocuk Edebiyatı Eserlerini Bibliyoterapi Ölçütlerine Göre Değerlendirme Formu aracılığıyla incelenmiştir.

Bulgular: İncelemeler neticesinde 1041 bibliyoterapi unsuru tespit edilmiştir. Bunların 569'u bilişsel gelişim alanıyla, 349'u sosyal gelişim alanıyla, 123'ü duygusal gelişim alanıyla ilişkilidir. Diğer gelişim alanlarından fiziksel ve özbakım gelişimiyle ilgili herhangi bir bulguya rastlanmamıştır. Elde edilen bulgular gelişim alanları altında yer verilmiştir.

Sonuç ve Öneriler: Araştırma sonunda ön plana çıkan bibliyoterapi unsurlarının üst düzey düşünme becerilerinin geliştirilmesi, yaşanan olaylara karşı farkındalığın artırılması, okuma becerisi ve alışkanlığı kazandırarak edebiyat sevgisinin desteklenmesi konularında olduğu görülmektedir. Bu bağlamda Mevlâna İdris Zengin'in çocuk edebiyatı ürünlerinin bibliyoterapi çalışmalarında kullanılabileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar kelimeler: Bibliyoterapi, Çocuk Edebiyatı, Okuma Kültürü, Gelişim Psikolojisi

Abstract

Examination of Mevlana İdris Zengin's Children's Literature Products According to Bibliotherapy Elements

Esra IŞIK

Eskisehir Osmangazi University Institute of Educational Sciences

Department of Class Education

Advisor: Doç. Dr. Hilmi DEMİRAL

2023

Purpose: This research aims to examine Mevlana İdris Zengin's children's literature products according to bibliotherapy elements. In order to determine the bibliotherapy elements, the literature studies were examined and the bibliotherapy criteria were determined. The developmental area of the identified bibliotherapy criteria was determined by taking the opinions of a group of 89 teachers. In this respect, 25 of the bibliotherapy criteria were associated with cognitive development, 17 with social development, and 7 with emotional development. The 58 works written by Mevlana İdris Zengin in the field of children's literature were examined in terms of bibliotherapy elements.

Method: The research was carried out with the document analysis method, one of the qualitative research methods. The obtained findings were analyzed by descriptive analysis method. The works were examined through the Evaluation Form of Children's Literature Works According to Bibliotherapy Criteria prepared by the researcher.

Results: As a result of the examinations, 1041 bibliotherapy elements were identified. Of these, 569 are related to the cognitive development area, 349 are related to the social development area, and 123 are related to the emotional development area. There were no findings related to physical and self-care development from other developmental areas. The findings are listed under development areas.

Conclusion and Suggestions: At the end of the research, it is seen that the bibliotherapy elements that come to the forefront are the development of high-level thinking skills, increasing awareness about the events, supporting the love of literature by gaining reading skills and habits. In this context, it has been concluded that Mevlana İdris Zengin's children's literature products can be used in bibliotherapy studies.

Keywords: Bibliotherapy, Children's Literature, Reading Culture, Developmental Psychology

BİRİNCİ BÖLÜM

1. Giriş

Araştırmanın birinci bölümünde problem durumuna, amacına, alt amaçlarına, önemine ve sınırlılıklarına değinilmektedir.

1.1. Problem Durumu

İnsanoğlu hayatı boyunca yeni bir şeyler öğrenmek için okumaya ihtiyaç duymuş ve bu noktada en çok edebî ürünlerden faydalanmıştır. Edebî ürünler; çoğu zaman bilgi edinmek için bir başvuru kaynağı, eğlenmek için bir araç ya da günlük yaşam problemlerinden uzaklaşmak için bir rehberdir. Şirin (2016) Edebî ürünler; kimi zaman eğitici ve öğretici, kimi zaman eğlendirici ve fayda sağlayıcı amaçlara hizmet etmektedir (Şirin, 2016, s. 13). Yetişkinler için edebî ürünlerin iyileştirici ve yol gösterici özelliği, çocuk edebiyatı ürünleri içinde geçerlidir.

Çocuk, çoğu zaman hayatında farklı zorluklarla karşılaşır ve bunların üstesinden nasıl geleceğini bilemez. Çevresinde yaşadığı bu zorlu durumu anlatabileceği, onu anlayabilecek ve yardımcı olabilecek birini arar. Yetişkinler, bu tür durumlarda çocuğun gözüyle olaylara bakamaz ve ona ruh dünyasını iyileştirecek çözüm önerileri sunamaz. Bu aşamada karşımıza çocuk kitapları çıkar. Kitaplar, çocuğun günlük yaşamında karşılaşabileceği durumları bir kurgu içerisinde yer vererek böyle bir durumla nasıl başa çıkabileceğine ilişkin içgörü geliştirmesine yardımcı olur. Yılmaz ve Yakar (2018) çocuk kitaplarının yazılış amacının, çocuğun karşılaştığı problem durumu ile yüzleşmesinde ve bu durumla nasıl başa çıkabileceğini öğrenmesinde yol gösterici olduğunu ifade etmiştir (Yılmaz ve Yakar, 2018, s. 33). Böylece çocuk kitapları sadece çocuğun okuma becerisini geliştiren ve okuma alışkanlığı kazanmasını sağlayan bir araç olarak değerlendirilmemelidir. Aynı zamanda çocuğun karşılaştığı/karşılaşacağı bir problem durumunda istifade edebileceği bir başvuru kaynağı olabilmektedir. Tam bu noktada kitapların insanların sorunlarına çözüm bulmasında yol gösterici olduğu ve kişilerin ruhsal sıkıntılardan kitaplar aracılığıyla kurtuldukları bir yöntem olan bibliyoterapi kavramı karşımıza çıkar.

Kitaplarla tedavi süreci olarak ifade edilen bibliyoterapi, bireylerin karşılaştıkları problemleri çözmelerinde yardımcı bir tekniktir. Ciddi ruhsal sorunların çözümünde "klinik bibliyoterapi yöntemi", günlük yaşamdaki sorunlar ya da bireyin gelişim

dönemlerinde aşamadığı durumlarla baş edebilmesinde yardımcı olan "gelişimsel bibliyoterapi yöntemi" kullanılmaktadır. Bibliyoterapi daha çok psikoloji alanını ilgilendiren bir kavram olsa da edebiyatla da yakından ilişkilidir. Bibliyoterapinin ana malzemesi, edebî ürünlerdir. Kurgu veya gerçek yaşam öyküleri, şiirler, masallar, otobiyografiler vb. farklı türdeki edebî ürünler bibliyoterapinin malzemesi olabilmektedir. Karagül (2018) masal ve şiir türlerinin, çocuğu dinlemeye ve konuşmaya teşvik ettiği, ayrıca onların psikolojik gelişimlerine de büyük katkı sağlayan iki yazınsal tür olduğunu ifade etmiştir (Karagül, 2018, s. 53). Çocuklarla yürütülen bibliyoterapi çalışmalarında kullanılacak okuma materyalinin çocuk gerçekliğini ve çocuğa göreliği dikkate alması, çocuğun gelişim düzeyine, dil ve anlam evrenine hitap etmesi ve okuyucunun edebî zevki tatmasını sağlayacak nitelikli eserlerin olmasına dikkat edilmelidir.

Bibliyoterapi sürecinin başlangıcı bireyi uygun kitapla tanıştırmaktır. Bu yönüyle çocukların ihtiyaçlarını karşılayabilecek edebî eserler çocuk edebiyatı adı altında yer verilmektedir. Planlama yapılarak ulaşılmak istenen hedeflerin belirlendiği ve süreç içerisinde yer alacak etkinliklerin tasarlandığı bir yöntem olan bibliyoterapi, küçük yaştaki çocukların duygu ve düşüncelerinin açığa çıkarılmasında çocuk kitapları önemli bir işleve sahiptir. Kitapların dünyasında gezinen çocuk, kendini güvenli bir ortamda hisseder ve böylece kendini özgür bir şekilde ifade edebilme fırsatı yakalamış olur.

Eğitim öğretiminin temel materyallerinden olan kitaplar, öğrencilerin hem sorunlarını çözmelerinde hem de okumaya yönelik tutum, beceri ve alışkanlıklarını geliştirerek okuma kültürü edinmelerinde öğretmenler tarafından rahatlıkla kullanılabilmektedir. Okumaya dayalı bir uygulama olması, öğrencilerin okuma becerilerini desteklemesi ve Türkçe dersi kazanımları ile yakından ilişkili olması eğitim öğretimde kullanımını artırmıştır. Ayrıca ihtiyaç duyulan kaynakların kolay ulaşılabilir ve maliyetinin düşük olması uygulamanın avantajlı yanlarından biridir. Bibliyoterapi sıradan bir kitap tavsiyesi veya etkinliği olarak görülmemelidir. Öncesinde bir plan dâhilinde tasarlanmış kasıtlı bir müdahale sürecidir. Uygun okuma materyalinin seçilmesiyle başlayan bibliyoterapi süreci bu materyalin sunulması, tartışma ve izleme faaliyetleriyle devam etmektedir (Leana- Taşçılar, 2022, s. 292). Her bilimsel çalışmada olduğu gibi burada da uygulayıcının alandaki yetkinliği oldukça önemlidir.

Alan yazına bakıldığında bibliyoterapinin hangi tür sorunların çözümünde yardımcı olabileceği ile ilgili yeterli sayıda çalışmaya rastlanmaktadır (İlter, 2015; Benan Özan, 2017; Kurt, 2018; Uyar, 2020; Şahin, 2019; Taş, 2019; Yiğit Tekel, 2021). Ancak

bu çalışmalarda kullanılacak eserlerin bibliyoterapiye uygunluğunun belirlenmesine yönelik değerlendirme çalışmalarının oldukça az sayıda olduğu görülmektedir (Coşkun ve Çetin, 2013; Erdemir, 2016; Doğanay, 2019; Büyüksakallı, 2022; Eğilmez ve Erdemir, 2016). Yapılan bu araştırma ile bibliyoterapi ölçütlerinin neler olduğu ve bu ölçütlerin hangi gelişim alanlarıyla ilişkilendirilebileceği belirlenmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda Mevlâna İdris Zengin'in çocuk edebiyatı eserleri bibliyoterapi unsurları açısından incelenmiştir.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırma Mevlâna İdris Zengin'in çocuk edebiyatı ürünlerinin bibliyoterapi unsurlarına göre incelenmesini amaçlamaktadır. Bu amaca ulaşmak için aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

Mevlâna İdris Zengin'in çocuk edebiyatı ürünlerinde yer alan;

1) Fiziksel gelişim alanındaki bibliyoterapi unsurları nelerdir?
2) Bilişsel gelişim alanındaki bibliyoterapi unsurları nelerdir?
3) Duygusal gelişim alanındaki bibliyoterapi unsurları nelerdir?
4) Sosyal gelişim alanındaki bibliyoterapi unsurları nelerdir?
5) Özbakım gelişimi alanındaki bibliyoterapi unsurları nelerdir?

1.3. Araştırmanın Önemi

Bibliyoterapi günlük hayatta karşılaşılan birçok farklı problemin tedavisinde etkili bir yöntemdir. Her yaş ve seviyedeki kişilerle yürütülebilmesi yönüyle oldukça kapsayıcı bir yöntem olduğu söylenebilir. Bilhassa duygu ve düşüncelerini sözel olarak açıklamakta güçlük çeken küçük yaş grubu bireyler için bibliyoterapi, yaşadıkları sorunları ifade etmeleri ve çözüm bulmaları konusunda onlara yardımcı olmaktadır. Galen ve Johns (1976; akt: Outz, 1991, s. 200) tarafından ilkokul dönemindeki çocuklarda en yaygın görülen on gelişimsel/duygusal sorunu belirlemek için öğretmenlerin görüşleri alınmış ve üç başlık altında ifade edilmiştir. Bunlar;

1) kişisel durumlarla ilgili sorunlar; güçlü ve zayıf yönlerini tanıyıp kabullenme, akranlarından ayıran fiziksel engel ya da farklılıklarla başa çıkabilme, başarısızlıkla başa çıkma,

2) sosyal çevreyle ilgili sorunlar; akran grubu baskısı, kardeşler arası rekabet gibi problemlerle başa çıkma, başkalarının güçlü ve zayıf yönlerini kabullenme, yabancılaşma ve reddedilme duygusuyla başa çıkma,

3) yaşanan değişimlerle ile ilgili sorunlar; boşanma veya aile statüsündeki değişikliklerle başa çıkma, farklı bir yere yerleşme, aileye bir üyenin dâhil olmasıdır. Çocukların günlük hayatta karşılaştıkları bu sorunlara planlı bir şekilde yürütülen bibliyoterapi çalışmaları ile müdahale edilebilir veya bu sorunlar oluşmadan önlenebilir.

Gelişimsel bibliyoterapinin temel amacı; bireyin gelişim dönemlerinde karşılaştığı veya karşılaşma olasılığı bulunan sorunların çözümünde bireye yardımcı olmaktır. Bibliyoterapi sürecini yürüten kişilerin bu alanda uzman olması şart değildir. Bu yöntem ruh sağlığı uzmanları, psikolojik danışmanlar gibi uzman kişilerce kullanıldığı gibi öğretmenler, kütüphaneciler veya ebeveynler tarafından da kullanılabilmektedir.

Bibliyoterapide istenilen sonuçların alınabilmesi için okuma öncesi, okuma sırası ve okuma sonrasında belli adımların takip edilmesi gerekmektedir. Hazırlık aşaması olarak da bilinen okuma öncesi süreçte danışmanın/öğretmenin çalışmayı yürüteceği grubun veya kişinin sorunlarını belirlemeli ve bu sorunlara yönelik uygun kitap arayışına girmelidir. Bibliyoterapinin en önemli noktalarından biri doğru kitap seçimidir. Nitekim doğru zamanda doğru kitabın doğru çocukla buluşturulması bibliyoterapi sürecinin en kritik noktasıdır. Türkiye'de yapılan çalışmalar incelendiğinde araştırmacıların en çok zorlandıkları konunun kitap seçimi olduğu görülür. Bibliyoterapi çalışmalarında farklı gelişim düzeylerine ve sorunlarına ilişkin kitap bulmakta zorlanan araştırmacılar bu konuda, uzmanlar tarafından kitap listelerinin hazırlanmasının faydalı olabileceğini ifade etmektedir (Benan Özan, 2017; İlter, 2015; Kurt, 2018; Taş, 2019; Yiğit Tekel, 2021).

Problem durumuna uygun kitabın belirlenmiş olması tek başına yeterli değildir. Seçilen kitabın çocuğun gelişim düzeyi, okuma seviyesi ve ilgi alanına uygunluğuna da dikkat edilmelidir. Bunun yanında kitabın bir edebî değere sahip olması, estetik zevk uyandırması ve çocuk edebiyatının temel özelliklerine uygun olması da oldukça önemlidir. Bu bahsedilen unsurlar aynı zamanda nitelikli çocuk edebiyatı eserlerinin özellikleridir.

Danışmanların/öğretmenlerin bibliyoterapi uygulamalarında göz önünde bulundurmaları gereken bir diğer nokta da bir çocuk edebiyatı eserinin bibliyoterapi açısından uygun olup olmadığına nasıl karar verebilecekleridir. Bunun için de bibliyoterapi ölçütlerinin neler olduğunun bilinmesi ve uygulamadan önce kullanılacak eserlerde bu ölçütlerin tespit edilmesi gerekmektedir. Böylece okuma sürecinde nerelerde durulması gerektiği ve öğrencilere hangi soruların yöneltileceği önceden planlanmış olur.

Bibliyoterapi alanında yapılan çalışmalara bakıldığında ülkemizde bu çalışmaların oldukça sınırlı olduğu görülmektedir. Yılmaz (2015, s. 144) bunun nedenini

bibliyoterapinin amaçları, uygulayıcıları, uygulama aşamaları, görev tanımı gibi pek çok unsurun standartlarının oluşturulmaması ve aynı zamanda disiplinler arası bir teknik olmasından kaynaklandığını belirtir. Ülkemizdeki çalışmaların büyük bir çoğunluğu eğitim-öğretim ve psikoloji alanındadır. Bunlar içerisinde eğitim-öğretim alanında yapılan sekiz çalışmanın nicel, dört çalışmanın ise nitel araştırma deseni kullanılarak gerçekleştirildiği görülmektedir. Buradan da anlaşılacağı üzere alanyazında nitel araştırma sayısının yetersiz olduğu ve araştırmacıların bu alana yönelik çalışmalar yürütmesi gerektiği sonucunu ortaya çıkmaktadır.

Doküman incelemesi kapsamında yürütülen çalışmalar incelendiğinde kullanılan bibliyoterapi ölçütlerinin çalışmadan çalışmaya değişkenlik gösterdiği, standardize edilmiş bir bibliyoterapi ölçütünün bulunmadığı görülmüştür. Buradan yola çıkarak bibliyoterapi çalışmalarında kullanılacak eserlerin seçiminde dikkate alınması gereken bibliyoterapi ölçütlerinin kapsamlı bir literatür incelemesi ile belirlenmesi gerekmektedir. Bu araştırmada yurt içi ve yurt dışında yapılan bibliyoterapi çalışmaları incelenerek, çocuk edebiyatı eserlerinin bibliyoterapi unsurlarına göre değerlendirilmesine yönelik bir form oluşturulmuştur. Formda yer alan bibliyoterapi ölçütleri gelişim alanlarıyla ilişkilendirilmiştir. Böylece çocuklarla gerçekleştirilecek bibliyoterapi çalışmalarında geliştirilmesi gereken ilgili gelişim alanları tespit edilerek danışmanlar/öğretmenler tarafından bibliyoterapi sürecinin daha sağlıklı bir biçimde yürütülmesine yardımcı olacağı düşünülmektedir.

1.4. Sınırlılıklar

1. Araştırma Mevlâna İdris Zengin'in öyküleyici anlatıma sahip çocuk edebiyatı eserleriyle ve eserlerinde yer alan bibliyoterapi unsurları, araştırmacı tarafından hazırlanan formda yer alan bibliyoterapi ölçütleri ile sınırlıdır.

1.5. Tanımlar

Bibliyoterapi: Bibliyoterapi; kişisel sorunların keşfedilmesi, yaşam becerilerinin ve benlik kavramının geliştirilmesi için okuma yoluyla rehberlik sürecidir (Wolverton,1988, s. 2).

Çocuk edebiyatı: Çocuk edebiyatı, çocuğun hayatı anlamasını sağlayan, okuma sevgisi oluşturan, hayal kurmayı öğreten, eğitici bir edebiyat yazınıdır (TDK, 2022).

Gelişim psikolojisi: Davranış, düşünce, duygu ve toplumsal ilişkilerde yaşa birlikte görülen değişimleri inceler (Bee ve Boyd, 2020, s. 40).

Okuma kültürü: Okuma kültürü, çocuğun sanatsal duyarlılıkla kaleme alınan yazılı ve görsel kültür ürünleriyle karşılaştırılması ve aynı zamanda okumayı bir yaşam biçimi olarak içselleştirildiği bir süreçtir sürecidir (İnce Samur, 2017, s. 212).

1.6. Kısaltmalar

AF: Asker Fil

AÖ: Ayaklara Özgürlük

BÇ: Bulut Çocuk

BÇBOG: Biraz Çoğalsınlar Ben Onlara Gösteririm

BÇG: Bir Çuval Gözlük

BGD: Behram Geri Dön

BGO: Bekledim Gece Oldu

BK: Bakkal Kaplan

BAK: Baloncu Kirpi

CYB: Cankurtaran Yunus Balığı

ÇK: Çocuk Kırmızı

DA: Davulcu Ayı

DŞA: Düşünen Adam

DDA: Dokuz Düğmeli Adam

DDK: Dünyayı Delen Köstebek

DEGB: Dünyanın En Güzel Bombası

DEU: Dünyanın En Uğur Böceği

DHT: Diş Hekimi Timsah

DKÇ: Dünyayı Kurtaran Çocuk

DT: Doktor Tilki

FK: Filozof Köpek

GÇ: Gazoz Çeşmesi

H: Havuç Havuç Havuç

HK: Hipnozcu Kedi

HZ: Halepli Zeynep

İAK: İnanmayanlar Ayağa Kalksın

KA: Kuş Adam

KBK: Kirpinin Bahar Konseri

KDK: Kuyruğu Dumanlı Kedi

KH: Kuşkucu Horoz

KK: Kasap Köpek

KS: Küçük Süpermen

KT: Kardan Tavşan

MA: Masal Alan Adam

M: Mavi Çocuk

MD: Mutluluk Doktoru

MMZ: Mardinli Saatçi ile Madridli Zapparo

NHVG: Ne Halleri Varsa Görsünler

ÖE: Öğrenci Eşek

ÖÖ: Öğretmen Öküz

PDA: Para Dağıtan Adam

PH: Profesör Haşur Huşur

RO: Rüzgâr Olamıyorum

RT: Romantik Tilki

SDA: Saçları Dökülen Adam

SİT: Sonuçları İçimde Taşıyorum

SŞT: Servis Şoförü Tavşan

ST: Sessizlik Torbası

STSR: Sarı Telefon Sokağındaki Rüya

T: Tuz

TA: Tersine Adam

TPK: Trafik Polisi Kurbağa

UE: Uçan Eşek

VA: Vejetaryen Aslan

VCDBİ: Vay Canına Dünya Bu Kadardı İşte

YŞA: Yağmurlu Şehirdeki Adam

YA: Yaralandım Anne

YGZ: Yüz Gram Zaman

İKİNCİ BÖLÜM

2. Kavramsal/Kuramsal Çerçeve

Araştırmanın bu bölümü bibliyoterapinin; tarihsel gelişimi, süreci, türleri, kullanılacak materyal seçimi, uygulanması, uygulayacak kişilerin özellikleri, sınırlılıkları ve yararlarına ilişkin başlıklara değinilmektedir.

2.1. Bibliyoterapi

Caroline Shrodes'e (1950) göre "Edebiyat hem bir hayal ürünü hem de insan davranışının gerçekçi bir tasviri"dir (Akt. Rubin, 1979, s. 250). Buna en iyi örnek hikâyelerdir. Hikâyeler, insanların deneyimlerini bir araya getirerek onların farklı şekillerde anlamlandırılmasını ve yorumlanmasını sağlar (Allen, vd. 2012, s. 46). Hikâyelerin insan ruhunu iyileştirici bir gücü de bulunmaktadır. Bu iyileştirici özelliğinin insanlar tarafından fark edilmesi çok eski zamanlarda kamp ateşi etrafında toplanılarak anlatılan hikâyelere dayanmaktadır. Kitapların iyileştirici gücü Yunancada biblion (kitap) ve therapeia (şifa) kelimelerinin birleşimi olan bibliyoterapi kavramıyla açıklanmaktadır.

Kitaplarla tedavi süreci olarak ifade edilen bibliyoterapinin tıbbi/klinik tanımları arasında Dorland'ın Resimli Medikal Sözlük'ünün 11. baskısında (1941) "kitapların sinir hastalıklarının tedavisinde okunması ve kullanılması" olarak yer almaktadır (Cornett ve Cornett, 1980, s. 8). 1961 yılında Webster Sözlüğü'nün 3. baskısında bibliyoterapi tanımı "tıp ve psikiyatride hastalıkların iyileştirilmesinde seçilmiş okuma materyallerinin kullanımı" olarak, Webster'ın gelişimsel/ önleyici bibliyoterapiye yönelik ikinci bir tanımı ise "kişisel sorunların çözümünde yönlendirilmiş okuma yoluyla rehberlik" olarak ifade edilmiştir (Rubin, 1979, s. 242).

Bibliyoterapi yöntemi ilk kez John Gait tarafından 1840 yılında literatüre girmiştir. Zihinsel sağlık sorunları yaşayan bireylerin başa çıkma becerilerini geliştirmeleri için okumayı bir araç olarak kullanan kişilerden biri ise Dr. William C. Menninger olmuştur. Kardeşi Karl A. Menninger'da meslekten olmayan kişilerin literatürü kullanarak sorunlarının çözümünde nasıl bir yol izleyecekleri konusunda onlara yardımcı olmuştur.

Bibliyoterapi sıradan bir kitap tavsiyesi veya basit bir kitap okuma etkinliği değildir. Bir rehber eşliğinde danışanla etkileşimli bir literatür paylaşımına dayanan planlı ve kasıtlı bir müdahale sürecidir. Okuma öncesi hazırlık aşamasında ihtiyaçların

belirlenmesi, ihtiyaca yönelik kitabın seçilip okuyucuya tanıtılması, okuma sürecinin gerçekleştirilmesi ve okuma sonrasında takip ve izleme çalışmalarının yürütülmesi uygulamalarını kapsar.

Bibliyoterapi başlangıçta kinik/ tıbbi amaçlı psikiyatrist ve psikologlar tarafından gerçekleştirilmekteyken günümüzde gelişimsel/önleyici olarak eğitimciler tarafından da kullanılmaktadır. Gelişimsel/önleyici bibliyoterapinin bu şekilde yaygınlaşmasında önemli isimlerden Samuel Crothers'ın bir din eğitimcisi olması, bilimsel alanda çalışmasıyla öne plana çıkan Shrodes'un ise bir öğretmen olması yatmaktadır (Çınar, 2019, s. 37). Bu çalışmaları eğitim ortamlarında farklı amaçlarla başta öğretmenler olmak üzere psikolojik danışmanlar, sosyal hizmet uzmanları ve ebeveynler kullanmaktadır.

Normal gelişim gösteren kişilerin kendilerini ve çevresindekileri tanımalarında, zihinsel anlamda veya sosyal olarak uyumsuz kişilerin ise davranışlarını değiştirmelerinde bibliyoterapi kullanılabilir (Rubin, 1979, s. 241). Aynı zamanda bireyin ihtiyaçlarını belirlemesine ve sorunlarının farkına varmasına imkân sağlar. Bazı zor durumlar probleme dönüşmeden önce önleyici bir teknik olarak kullanılabileceği gibi, sorunlara alternatif çözümler geliştirebilme ve güç durumlarla başa çıkabilmede de kullanılabilir. Örneğin; okula yeni başlayan bir çocuğun bulunduğu ortama uyum sağlaması, arkan zorbalığı, arkadaş edinmede zorluk çekme veya ergenlerin fiziksel ve duygusal sorunlarıyla başa çıkmaları için kitaplara başvurulabilir. Burada önemli olan bireyi, ihtiyaç duyduğu zamanda karşılaştığı problem durumuna uygun bir kitapla buluşturabilmektir. Böylece bireyin kitaptaki karakter ya da anlatılan durumla özdeşim kurması sağlanmış olur. Sürecin ilerlemesiyle birey yaşadığı sorunların farkına varır ve çözümü için yeni yollar denemeye başlar. Böylece bu durumu yaşayan ilk ve tek kişinin kendisi olmadığını, başkalarının da benzer durumları yaşadığını görebilmesine, yalnızlık ve dışlanmışlık duygusu yaşamadan sorunlarını çözebilmesine yardımcı olur.

2.1.1. Bibliyoterapinin tarihsel gelişimi

Bibliyoterapinin kökenleri Antik Yunan ve Roma dönemine kadar uzanmaktadır. O dönemde kamp ateşi etrafında anlatılan hikâyelerin zaman içerisinde tedavi edici özelliği fark edilmiş ve o günden itibaren varlığını koruyarak günümüze kadar gelmiştir.

Edebiyatı; Aristoteles'in kendinde ve öğrencilerinde iyileştirici duygular uyandırmak için, Roma hatibi Celsus'un ise hastaların yargılama kapasitelerini artırmak için kullandığı söylenir. MÖ 300'lü yıllarda İskenderiye Kütüphanesi'nde yer alan bir kitabede "Akıl için İlaç", Antik Yunanistan'daki Thebes'teki kütüphanesinde "Ruhun

Şifası", İsviçre Sait Gall'deki Orta çağ Manastır Kütüphanesi'nde "Ruh için ilaç sandığı" yazılı kitabelerin yer aldığı görülmektedir. Bibliyoterapi yönteminin bir terapi tekniği olarak yazılı hâle geçmesi 1840 yılında John Gait tarafından gerçekleşmiştir. Başlangıçta yetişkinlerin duygusal sorunlarına yardımcı olmak amacıyla kullanılmaya başlanmıştır. Bibliyoterapi; kişisel sorunların keşfedilmesi, yaşam becerilerinin ve benlik kavramının geliştirilmesi için okuma yoluyla rehberlik sürecidir (Wolverton,1988, s. 2).

İnsanların fiziksel ve ruhsal ihtiyaçlarını karşılayabilmelerinde kitapların sistematik kullanımı ilk olarak Avrupa'da başlamıştır. 18. yüzyılın sonlarında bibliyoterapi yönteminin İngiltere, Fransa ve İtalya'da da kullanıldığı görülmektedir. 1900'lere gelindiğinde Avrupa'daki akıl hastanelerinin büyük bir çoğunluğunda kütüphaneler bulunmaktadır. Bu dönemde kütüphaneler hastanelerin bir parçası hâline gelmiştir. Amerika'da ise Benjamin Rush ciddi rahatsızlıkları olan hastalarına İncil ve dinî metinleri okumalarını, eğlence amaçlı ise seyahat kitaplarını tavsiye etmesi ile bibliyoterapi yöntemi kullanılmaya başlanmıştır.

1904 yılında bu alanda eğitimli ilk kütüphaneci E. Katlheen Jones olmuştur ve Amerika'da bibliyoterapi çalışmaları kabul görmeye başlamıştır (McCulliss, 2012, s. 25). Bundan sonraki dönemlerde de kütüphaneciler, hastaların kendilerini tanımalarını ve anlamalarını sağlayacak materyal arayışına girmişlerdir. 20. yüzyılın başlarında Amerikan Kütüphane Derneği'nin düzenlediği konferanslar, kurslar, birçok makale, tez ve konuşmalar bibliyoterapinin gelişimini desteklemiştir. Kısa süre içerisinde psikologlar, eğitimciler ve din adamları kendi alanlarında da kullanabilecekleri bir yöntem olduğunun farkına varmışlardır. Böylece bibliyoterapi yöntemi; diğer yöntemler gibi (sanat terapisi, şiir terapisi, bitki terapisi, müzik terapisi, yazma terapisi, oyun terapisi ve psikoterapi) yaşamda karşılaşılan zor durumlarla mücadele edebilmenin bir yolu olarak kabul edilmiştir (Cornett ve Cornett, 1980, s. 12).

1916 yılına kadar bibliyoterapi "okuma yoluyla tedavi" olarak tanımlanırken Samuel McChord Crothers "bibliyoterapi" kelimesini literatüre kazandırmıştır. Bibliyoterapi hakkında ilk literatür çalışması Dr. John Mihson Galt II tarafından gerçekleştirilmiştir. Makalede ruhsal rahatsızlıkların tedavisinde bibliyoterapinin ilkeleri ve uygulama aşamaları ele alınmıştır (McCulliss, 2012, s. 24). Amerika'daki Gaziler İdaresi Hastanesinin baş kütüphanecisi Sadie Peterson Delaney psikolojik ihtiyaçlara ve sorunlara yardımcı olmak amacıyla savaş gazileriyle bibliyoterapi çalışmaları yürütmüştür. Delaney, kütüphaneyi "bireylerin sorunlarının tedavi edilmesi ve

geliştirilmesi için bir laboratuvar veya atölye" olarak tanımlamaktadır (McCulliss, 2012, s. 25).

Başlangıçta bibliyoterapi 1920-1940 yılları arasında grup terapisinin devamı olarak kabul edilmiştir. Grup terapisinin en iyi örneği eğitim ortamlarında kullanılmasıdır ve burada çalışmalar genellikle sınıf öğretmenleri tarafından yapılmaktadır (Rubin, 1979, s. 244). 1946'da Agnes tarafından ilk kez okullarda uyum sorunları yaşayan çocuklar için kullanılmıştır.

1940'larda ise yazılan makaleler, bibliyoterapinin psikolojik ve felsefi temellerini ele alırken 1950'lerde bu alanda lisansüstü tezler, 1970'lerde vaka çalışmaları yapılmaya başlanmıştır (Akt., Afolayan, 1992, s. 138). 1970'ten 1975'e kadar yazılan 131 makalenin yarıdan fazlası psikoloji, eğitim, sağlık ve mesleki alanda süreli yayın olarak yayımlanmıştır (Rubin, 1979, s. 242). 1980'lere gelindiğinde ise davranışların değiştirilmesinde kendi kendine yardım kitaplarının etkileri üzerine on dört çalışma yapılmıştır (Pardeck, 2013, s. 3).

2.1.2. Bibliyoterapinin kullanım amacı

Bibliyoterapi, uygulayıcısının psikiyatrist psikolog, kütüphaneci veya öğretmen olmasına ve kullanıldığı duruma göre farklı amaçlara hizmet etmektedir. Rongione (1972) bibliyoterapinin amaçlarını; kişinin olumlu yönde düşünebilmesini sağlamak, sorunları hakkında kişiyi rahat bir şekilde konuşabilmesi için teşvik etmek, insanların tutum ve davranış şekillerini çözümlemesini sağlamak, kişiye problemin farklı alternatif yollarla çözülebileceğini göstermek, kişinin sorunlarına uyum sağlamasına yardımcı olmak, çevresindekilerle yaşadığı anlaşmazlıkları gidermeye yönelik bir planlama yapmasını sağlamak ve yaşadığı kişisel problemlerini başkalarıyla karşılaştırmasını sağlamak şeklinde ifade etmektedir (Akt., Watson,1980, s. 205).

Aiex (1993, s. 2) bibliyoterapötik müdahalenin gerçekleştirilmesi için dokuz neden ortaya koymaktadır: (1) benlik kavramını geliştirmek, (2) insan davranışları ve motivasyonları konusundaki anlayışı artırmak, (3) bireyin kendisini dürüst bir şekilde değerlendirebilmesini teşvik etmek, (4) bireyin var olan ilgi alanlarının dışında yeni bir ilgi alanı bulmasını sağlamak, (5) duygusal veya zihinsel baskıları hafifletmek, (6) bireyin bu tür sorunla karşılaşanın yalnız ve tek kendisinin olmadığını görmesini sağlamak, (7) bireyin bir problemin farklı çözüm yollarının olabileceğini fark etmesine yardımcı olmak, (8) bireyin sorunlarını özgür bir şekilde tartışabilmesine yardımcı olmak, (9) bireye problemlerini çözmeden önce yapıcı bir eylem planı hazırlamasını sağlamak.

Pardeck (1995, s. 83) çalışmasında bibliyoterapinin kullanım amaçlarını; problemler hakkında bilgi sağlamak, içgörü geliştirmek, tartışmayı teşvik etmek, yeni tutum ve değerleri aktarmak, benzer problemleri yaşayan başkalarının da olduğunu fark ettirmek, problemlere gerçekçi çözümler sunmak biçimde ifade etmektedir. Leana Taşçılar (2012, s. 128) ise uyum sorunları, ergenlik dönemi gelişimsel sıkıntılar veya kardeş kıskançlığının engellenmesinde önleyici amaçlı bibliyoterapinin; boşanan ailelerin çocuklarının sorunlarında, kronik rahatsızlığı olan çocuklarda, arkadaşlık ilişkileri sorunlarında veya zorbalığa uğramış çocukların sorunlarında, kayıpla baş etme, korkularla yüzleşme, stres yönetimi amacıyla problemlerin çözümüne yönelik bibliyoterapinin kullanılabileceğini belirtmiştir. Bibliyoterapinin bir başka amacı ise normal gelişime yönelik içgörü kazanımı veya rahatsız edici davranışlarda değişiklik sağlamaktır (Rubin, 1979, s. 243).

2.1.3. Bibliyoterapi süreci

Bibliyoterapi sürecinde takip edilecek adımlar Shrodes tarafından tanımlanmıştır. Shrodes (1955)'un geliştirdiği bibliyoterapi modeli, psikoterapinin içerik ve işlevine benzer üç aşamaya sahiptir ve bunlar: özdeşim kurma (yansıtma), katarsis (arınma) ve içgörüdür (Shrodes, 1955, s. 24). Buna ek olarak dördüncü aşama olarak genelleştirme aşaması eklenmiştir.

2.1.3.1. Özdeşim kurma

Bireyin yaşadığı soruna benzer bir sorunu içeren kitabın, okuyucu ile buluşturulması ve okuyucunun bu benzerliği fark edebilmesidir (Yılmaz, 2002, s. 21). Shrodes (1955, s. 24) bu aşamayı "okuyucunun kitapta kendisini veya kendisine çok benzeyen bir durumu görmesiyle yaşadığı şok" olarak tanımlamaktadır. Bibliyoterapinin başlangıç noktası olan özdeşim kurma aşamasında uygulayıcının danışanını iyi tanıması gerekmektedir. Olumlu özdeşleşen birey, kitaptaki karakterle empati kurabilir. Ayrıca bireyin aidiyet duygusu kazanmasına ve benlik gelişiminin desteklenmesine yardımcı olur (Shrodes, 1955, s. 27).

2.1.3.2. Katarsis (Arınma)

Okuma sürecinde bireyde meydana gelen duygusal değişimlerin dışarıya yansımasıdır. Duyguların açığa çıkarılması onu diğer okumalardan ayıran bir özelliktir. Kitaptaki karakterle bağ kuran birey, karakterin duygularını, deneyimlerini ve

çatışmalarını gözlemler (Acar Arıcan, 2019, s. 34). Karakterin sorunlara bakış açısı ile bireyin kendi yaşadığı sorunlara baktığı açıyı değerlendirmesi sonucunda hissettiği duyguları tanımlamaya çalışmasıdır. Birey hikâyedeki durumları karakterle ilişkilendirdiğinde kişisel anlamda tehdit edici olmayan bir ortamda kendi duygularını sözel ya da sözel olmayan yollardan açığa çıkarabilir. Bu aşamada uygulayıcı ya da danışmanın devreye girerek hikâyedeki ana karakterin sorunlarına yaklaşımı ve bakış açısı ile bireyin, kendi sorunlarını ele alış biçimini karşılaştırmasını sağlayarak benzerlik ve farklılıklarına ilişkin duygularını tanımasına yardımcı olmalıdır (Yılmaz, 2015, s. 129).

2.1.3.3. İçgörü

Bireyin kendi sorunlarını kabullenmeye ve bu sorunların nedenlerini öğrenmeye başlamasıyla içgörü evresine geçilmiş olur (Öner ve Yeşilyaprak, 2006, s. 562). Bu aşama okuyucunun metinden çıkardıklarını kendi hayatına geçirmeye çalıştığı aşamadır. Kitaptaki karakteri rol model alan birey, sorunların çözüm yollarını tahmin ederek hiçbir sorunun kalıcı olmadığını fark eder ve bu konuda kendine özgü alternatif çözümler üretmeye çalışır. Uygulayıcı/danışman bu aşamada kişiyi problemler hakkında tartışması için teşvik eder. Yaşamda karşılaşılan zor ve karmaşık durumlarla baş edebilme gücünü kendinde bulan kişi kendi hayatının getirdiği sorumlulukları üzerine alır. Böylece kişi daha önceden farkında olmadığı yetenek ve özelliklerinin farkına varır.

2.1.3.4. Genelleştirme

Bu aşamada birey, karşı karşıya kaldığı problemi yaşayanın tek kendisinin olmadığını fark ederek problemlerine daha geniş bir bakış açısıyla bakıp analiz etmeye ve yorumlamaya başlamaktadır. Empati duygusunun hâkim olduğu bu süreçte bireyin dışlanma veya yabancılaşma hissinden uzaklaştığı görülür. Böylece kendi içinde bir bütünlüğe ulaşan bireyin kendini gerçekleştirebilmesinin önü açılmış olur.

Yapılan çalışmalarda bibliyoterapi yöntemini kullanacak öğretmen, danışman ya da araştırmacıların bibliyoterapi süreci içerisinde bireye yöneltebilecekleri sorulara ilişkin örnekler şu şekildedir:

Özdeşim Kurma

1. Okuduğunuz hikâye ne anlatıyor?
2. Bu hikâyeyi okuyunca neler hissettiniz?
3. Hikâyedeki karakterler kimlerdir?

4. Kendini hangi karaktere benzettin? Neden?
5. Sizce eserdeki ana karakterin temel sorunu nedir?
6. Siz böyle bir sorunla karşılaşmış olsaydınız ne yapardınız?
7. Ana karakter yaşadığı problemleri çözmek için neler yapıyor?
8. Okuduğunuz kitaplarla aranızda güçlü bir bağ olduğunu düşünüyor musunuz? Neden?
9. Hikâyede beğendiğin bölümler oldu mu? Olduysa nelerdir?
10. "Kitaplar yeni dünyaların kapılarını açar" cümlesi size ne ifade ediyor?

Katarsis

1. Okuduğunuz metinde anlatılanlar karşısında neler hissettiniz?
2. Hikâyede sizi derinden etkileyen "Bunu bende yaşamıştım" dediğiniz bir yer oldu mu?

İçgörü ve Genelleştirme

1. Hikâyedeki ana karakter yaşadığı sorunu nasıl çözdü?
2. Sizce ana karakter başka hangi alternatif çözüm yollarından yararlanabilirdi?
3. Karakterin yaşadığı problemle siz karşılaşmış olsaydınız bu durumu ilk kim veya kimlerle paylaşırdınız? Neden?
4. Okuduğunuz metinde ana karakterin doğru bir karar verdiğini düşünüyor musunuz?
5. Sizce metindeki karakter, günlüğüne geleceğe yönelik neler yazmıştır?
6. Eğer ana karakterin en yakın arkadaşı olsaydınız ona ne tavsiye ederdiniz?
7. Ana karakterin duygu, düşünce ve davranışlarında ne gibi değişimler oldu?
8. Bu hikâyede beğendiniz kısımlar oldu mu? Olduysa nelerdir? (Sullivan ve Strang, 2002, s. 77; Forgan, 2002; Schlichter ve Burke, 1994, Karagöz, 2015; Akt. Yiğit Tekel, 2021; Leana-Taşçılar, 2012; Taş, 2019; McCuliss ve Chamberlain, 2013, 28, Akt. Erdemir, 2016, 28).

2.1.4. Bibliyoterapi türleri

Bibliyoterapi çalışmaları araştırmacılar tarafından farklı şekillerde sınıflandırılmaktadır. Yapılan çalışmalar; araştırmanın amacına, uygulandığı yere, uygulayan kişiye ve uygulama yöntemine göre kategorize edilmektedir.

Tablo 2.1

Bibliyoterapi Türleri

	Kendi kendine Yardım	Yaratıcı	İnformal
Brewster (2008)	Ruh hâli değişimlerinin üstesinden gelmek veya depresyonla başa çıkmak isteyen bireylere, ruh sağlığı uzmanlarının kurgusal olmayan kitapları önermesidir.	Katılımcıların daha geniş zihinsel sağlık ve esenliğe ulaşabilmeleri için kütüphaneci ve danışmanların masal, şiir, bibliyografik yazı gibi kurgusal metinlere yer vermesidir.	Kütüphaneciler ve okuma grupları tarafından yaratıcı bibliyoterapi temel alınarak kitap tavsiyelerinde bulunulmasına karşın çok sığ ve yetersiz kalan bir yöntemdir.
	Kurumsal (Geleneksel)	Klinik	Gelişimsel
Rubin (1979)	Danışana içgörü kazandırmayı amaçlasa da daha çok bilgilendirme amaçlı kullanılmaktadır. Ortam bir kurumdur. Uygulayıcı doktor ya da kütüphaneciyi içeren tıbbi bir ekiptir.	Yaratıcı literatür ile duygusal veya davranışsal sorunları olan kişilerin içgörü kazanmasını sağlayarak davranışlarında değişiklikler meydana getirmeyi amaçlamaktadır. Genellikle doktor veya kütüphane çalışanlarıyla iş birliğine dayanan belirli bir organizasyon dâhilinde gerçekleştirilmektedir.	Normal bireylerle hem yaratıcı hem didaktik metinler aracılığıyla normal gelişimlerini ve kendilerini gerçekleştirmelerini destekleyerek ruh sağlığını korumalarına yardımcı olmayı amaçlamaktadır. Daha çok okul ve kütüphanelerde kullanılmaktadır
	Reaktif (tepkisel)	İnteraktif (etkileşimli)	
Hynes ve Hynes (1986); Akt., Gladding & Gladding ,1991)	Kütüphanecilerin; okuyucuların duygu, düşünce ve davranışlarında değişikliğe neden olan kitapları terapötik amaçlı kullanımı için listelemesine dayanır.	Kitaptaki karakterle özdeşim kuran okuyucunun büyüme, değişim ve iyileşme süreçlerine odaklanılmaktadır.	
	Danışman odaklı	Danışan odaklı	
Bryant ve Roberts (1992); Akt., Gladding & Gladding, 1991)	Danışman, kişilerin duygusal ve zihinsel sağlığını korumasına veya kendini gerçekleştirmesine yardımcı olacak literatürlerle destek sağlar.	Danışan bibliyoterapi sonunda hikâyeye yaratıcı bir son yazar ve bunun üzerinde tartışılır.	

2.1.5. Bibliyoterapide kullanılan materyalin seçimi

Bibliyoterapi çalışmalarında kullanılan materyaller sürecin verimliliği üzerinde oldukça etkilidir ve yazılı literatürü içermektedir. Seçilen kitabın bireyin ilgi ve ihtiyaçlarını karşılıyor olması, problemlere çözüm bulmada yol gösterici olması ve her şeyden önce edebî değere sahip metinler olmasına dikkat edilmelidir (Aiex, 1980, s. 3). Okunması istenen kitap ile okuyucunun ilgisi, sorunu ve okuma düzeyi denkleştirilmelidir (Öner, 2007, s. 146). Ayrıca öğrencinin hazırbulunuşluluğu ve okuma tercihi dikkate alınarak uygun materyal seçiminde bulunulmalı (Pardeck ve Pardeck, 1998, s. 28-29) ve öğretmen, seçilen materyalin içeriğini çok iyi bilmelidir.

Bibliyoterapi çalışmalarındaki hikâyeler bireyi eğlendirmenin yanı sıra problemlerle başa çıkma becerilerini geliştirerek bireye umut ve destek sağlamalıdır. Hikâyedeki karakterler bireyin zor durumlarla başa çıkabilmesinde rol model olmalıdır. Danışman ya da öğretmenlerin kitap seçiminde dikkat etmeleri gereken en önemli noktanın öğrencilerin dil, din, ırk, etnik köken, sosyoekonomik durum ve kültürel farklılıklara karşı uygun metinlerin seçilmesi olduğu ifade edilmektedir (Hearth, Sheen. Leavy, Young & Money, 2005, s. 568).

Cornett ve Cornett (1980, s. 25-26) kullanılacak kaynakların seçiminde dikkat edilmesi gereken kriterleri şu şekilde ifade etmektedir:

- Kitap çocuğun okuma becerisine uygun mu?
- Kitap çocuğun gelişim düzeyine uygun bir şekilde yazılmış mı?
- Kitabın konusu çocuğun mevcut ihtiyaçlarına hitap ediyor mu?
- Kitaptaki karakterler çocuğun empati kurması için yeterince gerçekçi mi?
- Çizimler yaratıcı problem çözmeyi içeriyor mu?
- Kitabın geçtiği ortam çocuğun yaşamıyla uyumlu mu? Kendi geçmişi göz önüne alındığında, çocuğun tanımlayabileceği bir ortam mı?
- Kitabın biçimi, içeriğini zenginleştirmek için uygun mu?

Gillespie and Connor (1975) tarafından küçük yaş grubundaki çocuklar için kitap seçiminde faydalı olacak altı önemli ölçüt tanımlanmaktadır: (1) İlgi çekici resimler ve canlı renkler, (2) inandırıcı karakterlerle mantıksal bir olay örgüsü içeren ilginç hikâyeler, (3) gelişim düzeyine uygun içerikte faydalı bilgiler, (4) çocukların anlayabileceği düzeyde geniş bir mizah, (5) ilgi ve merakın sürdürülmesi için sürpriz unsurlar ve (6) tanıdıklık sağlayan nakaratlar (Akt., Pardeck, 1990, s. 1045).

Çocuğun yaş düzeyine uygun kitapların belirlenmesi gerekmektedir. Her ne kadar her çocuk için yaş kriteri tek belirleyici bir unsur olmasa da okuyucunun okuma seviyesine uygun kitapların belirlenmesi önemli kriterlerden biridir. Çocuklar okudukları kitaplarda kendi yaşıtı olan ve benzer özelliklere sahip karakterlere daha fazla ilgi göstermektedir (Pardeck ve Pardeck, 1987, s. 272). Özellikle küçük yaş düzeyindeki çocuklarla çalışılıyorsa kitabın yalın bir dille ele alınmış, resimlendirilmiş ve problemlere çözüm önerileri sunulmuş olması gerekmektedir (Leana Taşçılar, 2012, s. 126). Aynı yaş düzeyinde olan ama okuma başarısı akranlarından düşük bir öğrenciye diğerleriyle aynı kitabın verilmesi o öğrencinin kitaptan ve okumadan soğumasına neden olacaktır. Bu nedenle okuma başarısı düşük olan öğrencilerle bibliyoterapi çalışmaları, uygulayıcının kitabı sesli okuyarak ya da sesli kitaplardan yararlanarak hem görsel hem de işitsel uyaran sağlayan video kayıtları, filmler gibi alternatif yöntemler kullanılarak gerçekleştirilebilir.

Bibliyoterapi alanında uzmanlar, kitap seçerken ödüllü kitapların belirli kriterleri karşıladığını varsayarak bu kitapların bibliyoterapi çalışmaları için yararlı olacağı düşüncesindedir (Leana Taşçılar, 2012, s. 126). Bibliyoterapi uygulamalarında farklı türde yazınsal ürünler kullanılabilmektedir (Pardeck ve Pardeck, 1998, s. 27-28). Bunlardan ilki belirli bir konuyu kurgusal bir şekilde ele alan hikâye kitaplarıdır. Küçük çocuklar hikâyedeki karakterle özdeşleşebilir, onunla empati kurabilirken daha büyük çocuklar bireysel problemleri hakkında daha fazla içgörü geliştirebilirler. Hikâyeler bibliyoterapi çalışmaları için iyi kaynaklardandır.

İkinci bir tür olarak belirli bir konu hakkında bilgi edinmek isteyen kurgusal olmayan bilgilendirici kitaplardır. Bunlar çocuklar için içeriği yoğun olan kitaplardır ve böylece çocuklar bir konu hakkında kurgusal olmayan yollarla da içgörü geliştirebilmektedir. Üçüncü bir tür de kendi kendine yardım kitaplarıdır. Bu kitaplar çocukların belli konuları anlayıp kavramaları için oldukça yararlıdır. Çocuklarla çalışan kişilerin bu kitapları önerirken oldukça hassas ve dikkatli davranması gerekmektedir. Dördüncü bir tür olan peri masalları, çocukların yüzyıllardır karşı karşıya kaldığı evrensel sorunların ve korkuların basitçe tasvirini sunar. Hayal güçleri aracılığıyla çocukların problemlerini anlayıp sorunlarını çözmelerine yardımcı olur. Masallarda çocukların problemlerini nasıl çözebileceklerini öğrenmelerinde en sevilen türlerden biridir.

Beşinci bir tür ise resimli çocuk kitaplarıdır. Resimli çocuk kitapları daha küçük yaş grubu çocukları için uygundur. Bu kitaplar az yazılı bol resimli ve rengarenktir. Okumayı henüz öğrenememiş veya sadece resimlere odaklanmak isteyen çocuklarda kullanılabilir. Genellikle çocukların içsel duygu ve algılarını kitaptaki karaktere

yansıtabilecekleri bir konuyu içerir. Çocuklar yaşadıkları çatışmaları tehdit edici olmayan bir ortamda açıya çıkabilirler ve bu durum kendilerini güvende hissetmelerini sağlar.

Her çocuğun yaşamının farklı dönemlerinde farklı gereksinimleri bulunmaktadır. Bu noktada özel ihtiyaca yönelik büyük puntolu kitaplar, konuşan kitaplar ve görme engelli çocuklar için Braille alfabesi ile yazılan kaynaklar okuyucu ile buluşturulmalıdır (Pardeck ve Pardeck, 1987, s. 271). Bibliyoterapi çalışmalarında tercih edilen kitaplar her zaman istenilen sonuçları vermeyebilir ve her kitabın her çocukta benzer bir etki göstermesinin mümkün olmadığı bilinmelidir. Burada danışmanın/uygulayıcının rolü devreye girer. Bibliyoterapi çalışmasının her aşamasında (literatür seçimi, yorumlanması bir sonuç çıkarılması, katarsis ve içgörü geliştirilmesi) danışmanın ya da öğretmenin mutlaka rehberlik edici bir konumda olması gerekmektedir (Pardeck ve Pardeck ,1984; akt: Bulut, 2010, s. 22).

2.1.6. Bibliyoterapinin uygulanması

Bibliyoterapiyi diğer okuma çalışmalarından ayıran en önemli özellik uygulama aşamasındaki yapılan etkinliklerdir. Bibliyoterapi uygulamalarında yazınsal literatürün etkisini daha da artırmak için görsel ve işitsel materyallerden; ses ve video kasetleri, film şeritleri ve medya araçları olmak üzere farklı edebî ürünler kullanılabilir. Uygulama süreci sonrasında bibliyoterapötik müdahalenin etkililiğini artırmada oldukça öneme sahip bir dizi takip faaliyeti bulunur. Bunlar arasında öğrencinin sözlü veya sözsüz ifadeleri danışman tarafından dikkatle izlenmesi ve kayıt altına alınması yer almaktadır. Yapılan bu gözlem sayesinde hikâyenin bireyde terapötik etki oluşturup oluşturmadığının belirlenmesinde danışmana ipuçları sunar.

Sürecin genel değerlendirilmesinde öncelikle öğrencilerin en çok etkilendikleri bölümleri paylaşmaları istenebilir. Bu okunan materyalin onlar açısından değerlendirilmesine, kendileri ve diğerlerine ilişkin bilgi ve içgörü sağlamalarına yardımcı olur (Bulut, 2010, s. 22-23). Bir sonraki aşamaya bireyin aktif katılımını sağlayan tartışma soruları eşlik etmektedir. Öğretmen ya da danışman, öğrenciye yönlendireceği soruları önceden hazırlamalıdır. Okuma sonrasında uygun tartışma soruları ve öğrenme etkinlikleri öğrencinin sürece katılımını ve anlamasını pekiştirir. Bibliyoterapinin etkililiğini anlamanın en iyi yolu öğrencilerden yazılı veya sözlü geri bildirim almaktır. Örneğin; yazmayı sevmeyen bir çocuk için sözel ya da sanatsal etkinlikler kullanılabilir. Günlük tutma, özgün bir hikâye yazma, metne yeni bir son yazma gibi yazınsal çalışmaların yanı sıra resim çizme, oyunlar, skeçler ya da dramalar

gibi sanatsal etkinlikler aracılığıyla öğrencinin öğrendiklerini içselleştirmesi ve uygulamanın sonuna gelindiğini fark etmesi sağlanır (Hearth, vd., 2005, s. 570). Oturum sonlandırılmadan önce mutlaka çocuğun kazandıklarını bir şekilde ifade etmesi sağlanmalı ve bunun en güzel yolu çocuğun oturumdaki deneyimlerini bir cümle ya da bir paragrafla ifade etmesidir (Gladding ve Gladding, 1991, s. 10).

Bibliyoterapinin uygulama aşamasında danışmandan/öğretmenden süreci yönlendirmesi ve rehberlik etmesi beklenmektedir. Birçok araştırmacı benzer uygulama basamaklarıyla sürecin yürütülebileceğini ifade etmektedir. Uygulama aşamasında izlenmesi gereken adımlar aşağıda ifade edilmiştir.

Tablo 2.2

Bibliyoterapi Uygulama Adımları

	Ön hazırlık	Rehberli Okuma	Okuma Sonrası Tartışma	Problem Çözme
Forgan (2002, s. 76)	Edebî eserdeki gerçek veya kurgusal karakteri öğrencinin tanıyıp ilişki kurabilmesi için materyalin seçimine dikkat edilmelidir. Öğretmenler, kitabın kapağını öğrencilere göstererek onların geçmiş deneyimleri ile kitabın içeriğini ilişkilendirmelerini isterler.	Kitabın öğretmen, danışman veya bir yetişkin rehberliğinde öğrencilerle birlikte okunmasını içerir. Çocuk edebiyatı eserleri öğretmenin yüksek sesle okumasına elverişli kaynaklardır. Burada asıl önemli olan hikâyenin uygun bir hızda ve öğrencilerin takip etmeleri için uygun bir ses tonuyla okunmasıdır.	Öğrencilerin duygu ve düşünceleri hakkında düşünmeleri ve hikâyedeki karakterle özdeşim kurabilmeleri tartışma soruları ile gerçekleştirilmektedir.	Hikâyedeki karakterin problemlerini çözdüğünü gören öğrenciler kendi problemlerini bağımsız bir şekilde çözebileceklerini fark etmeye başlarlar.
	Hazırlık süreci		Uygulama süreci	
Cornett ve Cornett (1980, s. 20)	1. Öğrencilerin ihtiyaçlarının belirlenmesi. 2. İhtiyaçlara uygun materyallerin seçilmesi. 3. Uygulanacak ortama, zamana; giriş ve izleme faaliyetlerine karar verilmesi. 4. Kullanılacak malzemelerin hazırlanması.		1. Öğrencilerin kitap tanıtım etkinlikleriyle motive edilmesi. 2. Okuma, izleme, dinleme deneyimlerinin kazandırılması. 3. Öğrencilerin edindikleri deneyimlerin özümsenmesi için gerekli sürenin tanınması. 4. Takip faaliyetlerinin yapılması. 5. Değerlendirme çalışmaları ile öğrencilerin sürecin sonuna yönlendirilmesi.	

Bibliyoterapi sürecini yürütmenin temel prensipleri sıralanacak olursa; bireyi motive edecek giriş etkinliklerinin yapılmalı, materyalin okunması için yeterli süre tanınmalı, kitap hakkında duygu ve düşüncelerin şekillenmesi için yeterli süre verilmeli, bireyin okunan materyalden elde edindiği bilgileri; yorumlama, analiz, sentez ve değerlendirebilmesine yönelik bir tartışma ortamı hazırlanmalı, uygulayıcının ve bireyin süreci değerlendirmesi ile uygulama sonlandırılmalıdır (Aiex, 1993, s. 4).

2.1.7. Bibliyoterapiyi uygulayacak kişinin özellikleri

Bibliyoterapi geçmişine bakıldığında bu yöntemin ilk uygulayıcılarının ruh sağlığı uzmanları ve kütüphaneciler olduğu görülmektedir. Bibliyoterapi yöntemini kullanmak için bir terapist olmak veya bu alanda profesyonel bir eğitim almış olmak gerekmez. İyi bir bibliyoterapi sürecinin gerçekleşmesi için uygulayıcının muhakkak ki belli bir donanıma sahip olması gerekmektedir. Bunlardan ilki bibliyoterapinin literatür paylaşımına dayalı olması nedeniyle iyi bir okuyucu olmayı gerektirir. Bibliyoterapistin akademik bilgi boyutunda da genel anlamda; psikolojik danışmanlık becerileri, öğretim metodolojisi, çocuk gelişimi, çocuk edebiyatı, sosyoloji ve insanın fizyolojik ve biyolojik özelliklerine ilişkin alanlarda bilgi sahibi olması gerekmektedir (Cornett ve Cornett, 1980, s. 36).

Bibliyoterapi yöntemi hakkında yeterli bilgiye sahip olmanın dışında uygun tutum ve değerlere de sahip olunması gerekir. Cornett ve Cornett (1980, s. 37) bibliyoterapiyi uygulayan kişinin; insanın değerine ve onuruna inanan, deneyim zenginliğine sahip, her insanın sorunlarının benzersiz olduğunu kabullenerek hoşgörüyle yaklaşan, okumayı seven, olumlu düşünen, açık fikirli ve esnek, muhakeme gücü yüksek, planlı, stresle başa çıkabilen, duygusal anlamda istikrarlı, içsel motivasyona sahip, empati kurabilen, sorumluluklarını bilen, arkadaş canlısı, dışadönük, ulaşılabilen ve objektif olması gerektiği belirtilmiştir.

Bibliyoterapi psikolojik danışmanlar, öğretmenler, sosyal hizmet uzmanları veya ebeveynler olmak üzere kullanım amacına ve kullanıldığı yere göre uygulayıcı kişiler değişiklik göstermektedir. Okullarda bibliyoterapinin etkili olmasının nedeni danışmanın (öğretmen); danışanının (öğrenci) ihtiyaçlarını ve sorunlarını çok yakından tanıyıp fark edebilmesidir. Bibliyoterapi çalışmalarını yürütmekte olan öğretmenin görevi, süreci kolaylaştırma ve tartışmanın sürdürülmesini sağlamaktır. Öğretmen; çocuğu yakından tanımak, ihtiyaçlarını belirlemek ve sorunları hakkında daha derin bilgi sahibi olmak için başkalarına danışabilir, onların görüşlerini alabilir. Uygulama sürecinde travmatik

olayların yeniden hatırlanması yoğun duyguların paylaşılmasını gerektirebilir. Bu tür durumlarda unutulmaması gereken öğretmenin yetki sınırını aşan ciddi klinik sorunlarda uzmanlara başvurmasıdır.

2.1.8. Bibliyoterapinin sınırlılıkları

Bibliyoterapi katılımcılar ve uygulayıcılar tarafından her soruna çare olabilecek bir yaklaşım olarak görülmemelidir. Bibliyoterapinin diğer terapötik müdahaleleri destekleyici ve tedavi sürecini hızlandırıcı bir etkisi bulunmaktadır. Bibliyoterapi yöntemini kullanacakların bibliyoterapinin sınırlılıklarının da farkında olmaları gerekmektedir. Bu yöntemin katılımcıdan, uygulayıcıdan ve sürecin kendisinden kaynaklanan sınırlılıklarına aşağıda değinilmiştir.

2.1.8.1. Katılımcı kaynaklı sınırlılıklar

Katılımcının kendisini sürece tam olarak verememesi, karakterle özdeşim kuramaması ve yaşanan sorunların tek sorumlusu olarak karakteri görmesi sınırlılıklarından biridir. Diğer bir sınırlılığı ise katılımcının sosyal ve duygusal anlamda deneyimsizliği, karakterle benzeyen yönleri yakalayamaması ve onu günah keçisi ilan etmesi, travmatik olaylarla ilgili tükenmişlik, başarısızlık, kavga ya da savunmacı tutumlar bibliyoterapiden istenen sonuçların elde edilememesine neden olmaktadır. Bu sınırlıklar okunan metnin rol oynama, dramatize etme, uygulayıcının metnin temasını net bir şekilde açıklaması ve grup tartışmaları yürütülerek giderilebilir (Gladding ve Gladding, 1991, s. 11).

2.1.8.2. Uygulayıcı kaynaklı sınırlılıklar

Uygulayıcının bibliyoterapi hakkında belli bir bilgi birikiminin olması gerekmektedir. Eğer çocuklarla çalışıyorsa gelişim dönemleri ve getirdiği sorunlar hakkında yeterli bilgiye sahip olmalıdır. Bu konudaki bilgi eksiklikleri sürecin yönetilmesinde sıkıntılara neden olacaktır. Aynı zamanda uygun materyalin seçimi konusunda yüzeysel bilgiye sahip olunması katılımcıda büyük bir eksiklik olduğunu gösterir. Çok basit veya çok karmaşık yapılı metinler katılımcının süreçten istenilen verimi alamamasına neden olacaktır. Aynı şekilde didaktik metinlerde bibliyoterapinin amacına hizmet eden bir tür değildir. Diğer bir sınırlığı ise uygulayıcının literatüre hâkim olmaması ve farklı sorunları olan bireylere aynı kaynağı önermesidir. Bu sınırlılıklar gelişim psikolojisi alanında eğitimler alarak, güncel literatür okumaları yaparak ve hangi

sorunlarda ne tür kitapların kullanılabileceğine ilişkin detaylı bir araştırmanın yapılarak uygun olduğuna karar verilen kitapların listelenmesi ile aşılabilir (Gladding ve Gladding, 1991, s. 12).

2.1.8.3. Sürecin kendinden kaynaklanan sınırlılıklar

Okumaya dayalı bir yöntem olan bibliyoterapi çalışmaları, uygulayıcının rehberliğinde okuma çalışmalarının sürdürülmesiyle gerçekleştirilmektedir. Bu süreç kendi içinde belli sınırlılıkları barındırmaktadır. Bunlar; başarısız bir okumanın gerçekleştirilmesi, katılımcının kendi yaşamına ilişkin rahatsızlık duyduğu sorunları tartışmak istememesi ve Gladding ve Gladding (1991) bibliyoterapi sürecinde hem katılımcının (danışan) hem uygulayıcının yüzeysel konular üzerinde takılı kalmasıdır. Bibliyoterapi sürecinde yaşanan bu sınırlılıklar ancak danışanın katılmaya istekli olana kadar uygulamaya ara verilmesiyle aşılabilir. Ayrıca uygulayıcı tarafından sürecin kayıt altına alınması, danışma sürecinde yüzeysel geçilen veya üzerinde durulmamış konuların bir sonraki oturumda tekrar ele alınmasına yardımcı olabilir.

2.1.9. Bibliyoterapinin yararları

Bibliyoterapi insanların sosyal, duygusal ve bilişsel alanlarda kendilerini geliştirmeleri için faydalı bir yöntem olarak görülmektedir. Kendilerini sözel olarak ifade etmekte güçlük çeken çocuklar için kitaplar, duygu ve düşüncelerinin tercümanı olabilmektedir. Bibliyoterapi önemli klinik sorunlardan normal gelişimsel sorunlara kadar çok farklı alanlarda fayda sağlayabilmektedir (Heath,vd., 2005, s. 566). Farklı araştırmacılar tarafından da farklı amaçlarla birçok sorunun çözümünde kullanılabileceği ifade edilmiştir. Bunlardan biri de bibliyoterapinin eğitim ortamlarında kullanımıdır. Goleman (1995) bibliyoterapinin sınıf içi ve arkadaş ilişkileri açısından faydalarını şöyle sıralamaktadır:

Öğrencilerin;

1. Problem çözme stratejilerini geliştirme,
2. Sınıf içinde fiziksel şiddet içerikli davranışları azaltma,
3. Akranlarına lakap takma alışkanlığını önleme,
4. Birbirlerine karşı küçük düşürücü davranışları azaltma,
5. Akranlarını dinleme ve onlara daha duyarlı davranışlarda bulunmalarına yardımcı olur (Akt., Cook, Vollrath ve Ganz, 2006, s. 95).

Bulut (2010)'a göre bibliyoterapi, çocukların olumlu yönde gelişmelerinde sınıf öğretmenlerinin yararlanabileceği yöntemlerdendir (Bulut, 2010, s. 25). Okul ortamında bibliyoterapi uygulamaları çocukların okulda karşılaştığı arkadaş edinme, arkadaşlığı sürdürme veya akran zorbalığı gibi konularda yaşadıkları sorunlarla baş etmelerine destek olabileceği gibi evde yaşanan; kardeşler arasında rekabet, ebeveyn boşanmaları, evlilik çatışmaları, ihmal ve istismar, finansal zorluklar, fiziksel ve ruhsal rahatsızlıklar gibi zor durumlara uyum sağlamalarında ve bunlarla baş edebilmelerinde yardımcı olabilmektedir (Heath, vd., 2005, s. 567).

Yapılan araştırmalar öğrencilerin çeşitli sorunlarla başa çıkmalarında bibliyoterapinin yararlı olabileceğini destekler niteliktedir. Ergenlerde depresyonla mücadele, kriz yaşayan çocuklar, atılganlık eksikliği, sağlıksız tutumlar, genel kaygı ve sınav kaygısı, cinsel işlev bozukluğu, uygunsuz davranışlar gibi sorunların çözümünde bibliyoterapi kullanımında tutarlı sonuçların elde edildiği, akademik başarı, benlik kavramının gelişimi ve kilo kontrolü alanlarında ise farklı sonuçların elde edildiği ifade edilmektedir (Prater, vd., 2006, s. 6).

Bibliyoterapinin bireylere sosyal açıdan da olumlu etkilerinin olduğunu Pardeck (2013, s. 29) çalışmasında ifade etmiştir. Bunlar;

1. Birey okuduğu karakterden psikolojik ve duygusal anlamda etkilenebilir.
2. Bireyin yapıcı ve olumlu düşünmeyi öğrenmesine yardımcı olur.
3. Okuma yoluyla düşünceler daha özgür bir şekilde ifade edilebilir.
4. Birey karakter sayesinde kendi tutum ve davranışlarını analiz edebilir.
5. Okumak, sorunlara farklı çözüm yolları bulunmasını sağlar.
6. Bireyin başkalarının da kendine benzer problemlerle mücadele ettiğini görebilmesini sağlar.
7. Bireyin sorunlarını kabullenerek yeni başa çıkma stratejilerini geliştirmesine yardımcı olur.

Gladding ve Gladding (1991) bireyin problem durumuna ilişkin alternatif çözümler geliştirerek yaşanan tatsız stres durumlarının önlenmesini sağlar.

Bibliyoterapi; bireylerin karşılanmamış ihtiyaçlarını tatmin etmede (Cornett ve Cornett, 1980, s. 16), sorunlara objektif ve rasyonel bakış açısıyla yaklaşarak yüzleşmelerinde, başkalarına hoşgörüyle yaklaşmalarında (Pardeck, 2013, s. 6-7), okumayı sevmeyen ve öncesinde kitaplarla karşılaşmamış çocukların okumanın güzelliğini keşfetmeleri ve okuma alışkanlığı kazanmaları için fırsat sağlamada (Bulut, 2010, s. 25) özellikle eğitim ortamlarında bireylerin tutum ve değerlerini

değiştirmelerinde, problemler hakkında içgörü kazanmada, duygu ve düşüncelerini açığa çıkararak rahatlamalarında ve kişilerarası ilişkilerin geliştirilmesinde (Pardeck ve Pardeck, 1993, s. 7) yardımcı olabileceği belirtilmektedir.

2.2. Çocuk Edebiyatı

Çocuk edebiyatının ortaya çıkışı çocukların yetişkin kitaplarını okumaya başlamasıyla gerçekleşmiştir. Batıda ortaya çıkan bu edebiyat ülkemize 20. yüzyılla birlikte girmiştir. Okullaşma oranının yükselmesi ve çocuğa verilen önemin artması sonucunda çocukların da okuyabileceği eserlere ihtiyaç duyulmuştur. Eğitimde çocuk edebiyatının önemine değinen ilk kişi Darülmuallimin müdürü Satı Bey olmuştur (Şirin, 2021, s. 32-34).

Çocuk edebiyatı, çocukluk döneminden başlayıp ergenlik dönemini de kapsayan bir bakış açısına göre yazılan edebî niteliği olan ürünlerin genel adıdır. Çocuk edebiyatı, çocuğu ileriki hayatında belli bir duyarlılığa sahip bir birey ve iyi bir okuyucu olmaya hazırlayan geçiş dönemi edebiyatıdır (Şirin, 2021, s. 46). Türk Dil Kurumu Sözlüğü'nde; çocuk edebiyatı, çocuğun yaşamı anlamasını sağlayan, okuma sevgisi oluşturan, hayal kurmayı öğreten, eğitici bir edebiyat yazını olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2022). Sever (2021, s. 17) çocuk edebiyatını; çocukları sanatsal değeri olan edebî ürünlerle buluşturan, dil becerilerine ve anlama düzeylerine uygun, duygu ve düşünce alemlerini dilsel ve görsel unsurlarla zenginleştiren edebiyat olarak tanımlamıştır. Çocuk edebiyatı, çocuğun ana dili ile ilk etkileşim kurduğu ve edebiyatla ilk karşılaştığı yerdir (Şirin, 2016, s.30). Çocuk edebiyatı, gerçek yaşamın birtakım semboller yoluyla sunulma şeklidir (Yeşil, 2021, s. 25).

Edebî ürünler kaynağını, gerçek yaşamdan ve yazarın hayal dünyasında alır. Çocuk yazınında sembolik ifadelere, hayalî gerçeklere ve masalsı anlatımlara daha çok ağırlık verildiği görülmektedir. Çocuk edebiyatı denince akla başlıca; hikâye, masal, anı, şiir, fabl, fıkra ve tekerlemeler gelir. Bunlar sembolik ögelerin ustalıkla kullanıldığı ürünlerdir. Çocuk edebiyatı ürünleri, çocuğa edebiyat dünyasının kapısını aralar (Ülker Erdem ve Gönen, 2019, s. 8). Böylece çocuk, yaşadığı dünyaya yetişkinlerin baktığı salt gerçeklik penceresinden bakamaz ve dünyayı o şekilde tanımlayamaz. Çocuk edebiyatı ürünlerinde verilmek istenen mesaj, sembolik ögelerle çocuğa sezdirilerek sunulur. Bu bağlamda çocuk, yaşamı kendine özgü hayal dünyası içinde inşa eder ve tanımlar. Çocuk okuduklarıyla kendini ve dış dünyayı tanıma fırsatı elde eder. Okuduğu kitaplar çocuğa hayata farklı bir pencereden bakma imkânı sağlar. Böylece hayatın sadece çevresinde

gelişen olaylardan veya kişilerden ibaret olmadığını fark eder. Okuduğu kitapta kimi zaman kendi yaşamından izler bulurken kimi zaman hiç bilmediği bir dünyaya yolculuk eder. Kısa süreliğine de olsa çocuk, bulunduğu ortamdan uzaklaşıp kendisiyle baş başa kalarak kendini tanıma imkânı bulur. Çocuk edebiyatı ürünleri, çocuğun hem psikolojik gelişiminde hem de olumlu kişilik özellikleri kazanmasında önemli bir yere sahiptir.

Çocuk edebiyatı, çocuğun dünyasını anlayabilmek ve onun penceresinden bakabilmektir. Bu konuda çocuk edebiyatı yazarları, ürünlerini oluştururken hitap ettiği kitlenin çocuklar olduğunu unutmamalıdır. Çocuk edebiyatını yetişkin edebiyatından ayıran en temel özellik, öznesinin çocuk olmasıdır. Çocuğa hitap ettiği için kahramanları da genellikle çocuktur, konusu da çocuğun dünyasıdır. Şirin (2016)'de çocuk edebiyatını diğer edebiyat ve sanat dallarından ayıran özelliğin, çocuğun kendine özgü dünyasını anlatması olduğunu belirtmiştir (Şirin, 2016, s. 18). Taşdelen'e (2005) göre ise çocuk edebiyatını diğer sanatsal çalışmalardan ayıran temel unsurun, çocuğa özgü dünyanın dilini anlaması ve ona uygun anlatması olarak tanımlamıştır (Taşdelen, 2005, s. 320).

Son yıllarda çocuk edebiyatına ilgi giderek artmaktadır. Başta ebeveynler olmak üzere okul öncesi ve ilköğretim kademesinde çocuk kitapları yoğun ilgi görmektedir. Burada ebeveynlerin veya öğretmenlerin, çocuğun çok sayıda kitap okumasını amaçlayarak önlerine gelen her kitabı çocuğa vermeleri büyük bir hata olacaktır. Elbette ki çocuğun kitap okuması önemlidir fakat daha da önemli olan çocuğun gelişim düzeyine, ilgi ve ihtiyaçlarına uygun, hayal gücünü destekleyen ve dil gelişimine yardımcı olacak nitelikli kitapları okumasıdır.

Kitapların dil gelişimine önemli bir katkısının olduğu bilinmektedir. Erken çocukluk döneminde dil becerilerinin geliştirilmesinde çocuk kitapları önemli bir işleve sahiptir. Bu dönemden itibaren onların sözcük ve görsel unsurların estetik diliyle tanışmalarına ve ana dilin zenginliğini duyumsatarak zengin bir dil çevresi oluşturmalarına yardımcı olmaktadır. Böylece sahip oldukları dil bilinci ve duyarlılığı ile edebiyatın onlar için hazırladığı dünyanın kapısını aralamaları, okuma sevgisi ve alışkanlığı kazanmaları kolaylaşacaktır (Sever, 2021, s. 20). Bu bağlamda ailelerin erken dönemde çocuklarını nitelikli çocuk edebiyatı ürünleriyle tanıştırmalıdır.

Çocuk kitaplarına ilginin artması çocuk edebiyatı ürünlerinde nitelik sorununu ortaya çıkarmıştır. Nitelikli çocuk edebiyatı; dil ve anlatım yönünden kusursuz, estetik değere sahip, zengin anlatım olanaklarının kullanıldığı, çocuğun gelişim düzeyine uygun ve hayal gücünü geliştiren özelliklere sahip olmalıdır (Karagül, 2018, s. 51). Nitelikli çocuk edebiyatı eserleri; çocuk gerçekliğini ve çocuğa göreliği dikkate alan, didaktik

anlatımdan uzak, duyarlılık kazandırmayı amaçlayan, başkalarının duygu ve düşüncelerini önemseyen bireylerin yetişmesini öncelemektedir. Çocuğa görelik çocuk edebiyatında değiştirilemez bir ilke olarak görülmemelidir. Çocuk yazarı ve çizerinin çocuğu göz önünde bulundurarak metnin dilini, kurgusunu pedagojik açıdan ele aldığı bir anlatım özelliğidir (Şirin, 2021, s. 51). Bu kitaplar yalnızca çocuk okurları tarafından okunmayıp yetişkinlere de hitap etmektedir. Çocuk edebiyatına konulan yaş sınırları çocuğun biyolojik yaşı ile ilgili olmayıp onun bilişsel gelişim düzeyine yöneliktir. Öğretmenler ve aileler her ne kadar çocukların yaş aralığına uygun kitap seçiminde bulunsalar da çocuğun zihin ve anlam düzeyine uygun olmadığı sürece bu kitaplardan istenilen fayda sağlanamayacaktır. Bu yüzden kitap seçiminde tek kriter çocuğun yaşı olmamalıdır.

Çocuk kitaplarında bir diğer unsur metni tamamlayan resimlerdir ve resim metin ilişkisi oldukça önemlidir. Küçük yaş grupları için kitaptaki metinlerden ziyade resimler dikkat çekicidir. Kitaplarda içeriğe uygun, estetik değere sahip ve görsel okuryazarlığı destekleyen resimlere yer verilmelidir. Böylece nitelikli çocuk edebiyatı ürünleri, çocuğun hayal gücünü destekleyecek ve kitaba olan ilgi ve merak duygusunu artıracaktır. Temizyürek ise (2003) nitelikli çocuk edebiyatı ürünlerini, çocuğun özgün dünyasına girebilen, ilgi ve dikkatini çeken, keyif alarak okuduğu ürünler olarak tanımlamıştır (Temizyürek, 2003, s. 162). Kitap çocuğun ilgisini çekmiyor, onda merak uyandırmıyorsa ve okurken heyecan duymuyorsa sağlıklı bir okumadan bahsedemeyiz. Burada sadece çocuğun sıradan bir kitabı okumasından ziyade, çocuğun nitelikli kitaplarla buluşmasını sağlamak amaçlanmalıdır. Öyle ki hangi kitabı, hangi amaçla ve ne zaman okuyacağını bilen bir çocuk, okuma farkındalığı ve okuma alışkanlığı kazanacaktır (Yeşil, 2021, s. 2). Böylece çocuğun kelime hazinesini zenginleşecek aynı zamanda okuma sevgisi aşılanmış olacaktır.

2.1.2. Okuma kültürü edinimindeki rolü

Çocuğun okula başlaması ve okuma yazmayı öğrenmesiyle birlikte kitaplara olan ilgisi daha fazla artmaktadır. Bu dönemde çocukların edebiyatla ilk defa tanışmaları nedeniyle ana dilin anlatım olanaklarını çocuk edebiyatı ürünleri sayesinde keşfederler. Çocukların yazınsal metinlerle iletişime geçtikleri bu evrede ilgi ve beğenilerine hitap eden görsel unsurlar, okuma, konuşma ve dinleme istediği uyandıran, eğlendirici ve aklıda kalıcı özelliklere sahip kısa ve anlaşılır metinlerle karşılaştırılmalıdır ki bunlar;

bilmece, tekerleme, şiir, masal, öykü gibi farklı edebî türlerin en niteliklileri olmalıdır (Sever, 2021, s. 34).

Okuma kültürü ediniminde ilkokul çağı oldukça önemli bir dönemdir. Bu dönemde çocuğun kitapla arasındaki bağın sağlam kurulması ileride okuma alışkanlığı kazanmış iyi bir okur olmasının önünü açmaktadır. Okuma kültürü, sanatsal duyarlılıkla kaleme alınan yazılı ve görsel kültür ürünleriyle çocuğun karşılaştırılması ve aynı zamanda okumanın bir yaşam şekli olarak içselleştirilmesi sürecidir (İnce Samur, 2017, s. 212).

Çocuğun kendisini ve dünyayı tanımasında, yaşamın gerçeklerini kavramasında ve bunları çocuk bakış açısıyla ifade edilmesinde çocuk edebiyatı önemli bir işleve sahiptir. Çocukta dinleme, okuma, yazma, düşünme ve eleştiride bulunma aşamalarında en güçlü uyaran dil, edebiyat ve sanatsal değer taşıyan çocuk kitaplarıdır. Çocuğun okuma becerisi kazanmasını sağlayan en etkili yöntemlerden biridir (Şirin, 2021, s. 109).

Çocukların okumaları için kitapların belirlenmesinde öğretmenler ve ebeveynler nitelikli çocuk edebiyatı ürünlerinin özelliklerine uygun kitapları seçmelidir. Bu kitaplar biçim ve içerik olarak çocuğun ilgi ve ihtiyaçlarına yanıt vermeli, gelişim düzeyine uygun olmalı, dil anlatım ve görsel özellikleriyle çocuğun kitap sevgisini desteklemelidir. Ayrıca çocuğa kitabı kendi başına okuması ya da başka biri tarafından okunan kitabı dinlemesi için zaman tanınmalıdır (Sever, 2021, s. 54).

Çocuk gelişimi ve çocuk psikolojisi alanında yapılan araştırmalar, kitap okumanın çocuğun ruhî ve zihnî gelişimini olumlu yönde etkilediği sonucuna ulaşmıştır. Çocukların doğru kitaplarla karşılaşmasını sağlayabilmek için onların gelişim özelliklerini bilmek gerekmektedir. Her dönemin kendine özgü gereksinimlerine göre seçilen okuma kitapları, çocukların okumaya karşı sağlıklı bir ilişki kurmalarında önemli bir role sahiptir. Bu bağlamda öğretmenler, ebeveynler ve kütüphaneciler çocuğun gelişim özelliklerini göz önünde bulundurarak kitap önerilerinde bulunmalıdır.

2.3. Gelişim Psikolojisi

Psikoloji bilimi, döllenmeden ölüme kadar geçen sürede bireydeki ve onun davranışlarındaki değişiklikleri "gelişim psikoloji" kavramıyla açıklamaktadır. Gelişim psikolojisi insan yaşamının her döneminde görülen değişiklikleri betimler ve kişilerarası gelişimsel benzerlik ve farklılıkları ele alır. Gelişim psikolojisini daha iyi anlayabilmek için bazı temel kavramları bilmek gerekir. Bunlardan ilki büyüme ve gelişmedir. Bu iki kavram çoğu zaman birbirine karıştırılsa da büyüme; bireyin fiziksel özelliklerini

ilgilendiren boy, kilo ve hacim artışı gibi niceliksel değişimlerdir ve bu değişimler gözle görülebilir niteliktedir. Aynı zamanda fiziksel olarak büyüyen bir çocuğun zihinsel yapısı, beyin ve iç organlarının yapısında da bir değişim görülür. Böylece çocuğun beyin gelişimi ile öğrenme, hatırlama ve muhakeme yeteneğinde önemli bir artış gözlenir (Yavuz, 2022, s. 24).

Gelişim, yaşam boyu devam eden davranış, düşünce, duygu ve toplumsal ilişkilerde görülen yaşa bağlı değişimlerdir (Bee ve Boyd, 2020, s. 40). Gelişim, niteliksel değişimleri içinde barındıran problem çözme, akıl yürütme, karar verme gibi birçok karmaşık süreci içermektedir. Sene başında dört işlemi yapamayan bir çocuğun sene sonunda dört işlem gerektiren problemleri çözebilmesi gelişime bir örnektir. Bir diğer önemli kavramda biyolojik ve doğuştan gelen bir potansiyel olduğu ifade edilen olgunlaşmadır. Organizmanın kendinden beklenen işlevleri yapabilecek duruma gelmesi olgunlaşma olarak adlandırılmaktadır. Çocuğun yemek yerken çatal kaşık kullanabilmesi olgunlaşmanın bir göstergesidir.

Gelişim, kalıtım ve çevrenin etkisiyle aşamalar hâlinde sürekli devam eder. Gelişim süreci; öncelikle baştan ayağa, içten dışa ve genelden özele doğru devam eden bir yol izler. Farklı gelişim alanları birbiriyle etkileşim hâlindedir ve bir bütün olarak ilerlemektedir. Gelişim alanlarından biri hızlı diğeri daha yavaş ilerleyebilir. Bu durum gelişimin nöbetleşe ilerlediğini gösterir. Gelişim dönemlerinde bireysel farklılıklar görülebilir ama gelişim düzenli ve değişmez bir sıra izler. (Işık Terzi, 2015, s. 30-31).

Gelişim dönemleri; bebeklik, çocukluk, ergenlik, genç yetişkinlik, yetişkinlik ve yaşlılık olarak sınıflandırılabilir. Her çocuk, gelişim süreci içerisinde aynı gelişim yolunu izler (Yavuz, 2022, s. 25) fakat dönemlere giriş yaşı bireysel farklılıklara göre değişmektedir.

Gelişim psikolojisi kendi içerisinde -fiziksel, bilişsel, duygusal, sosyal, dil, ahlâk ve kişilik gibi- farklı gelişim alanlarını barındırır. Araştırmacılar tarafından gelişimin kalıtımın mı yoksa çevrenin mi etkisiyle oluştuğu tartışılmaktadır. Biyolojik bir yapı olarak aktarılan kalıtımın bireylerin davranışları üzerinde tek etken olduğunu ileri sürenlere karşın içlerinden toplumsal, kültürel ve fiziki koşulların bireyin gelişimde etkili olduğunu ve bireysel farklılıkların da çevresel faktörler aracılığıyla oluştuğunu savunanlar da bulunmaktadır. Bu konuda gelişim psikolojisinin konusu olan gelişim alanlarına daha detaylı bakmak gerekmektedir.

2.3.1. Fiziksel gelişim

Büyüme ve gelişmenin temelini oluşturan fiziksel gelişim, ana rahminden başlayıp ölüme kadar geçen süreci içermektedir. Dünyaya gelmeden önce anne karnında fiziksel gelişim başlamaktadır. Döllenme ile başlayan doğum öncesi dönemde öncelikle kalp, beyin, sinir sistemi ve duyu organları gibi vücudun önemli bölümleri şekillenmeye başlar. Yirmi beşinci hafta ile bebek kendi başına yaşamını sürdürebilecek bir donanıma sahiptir. Bebek dünyaya geldiğinde çevresini doğuştan getirdiği reflekslerle algılamaya çalışır. Bu reflekslerden nefes alma, göz kırpma, yutkunma, göz bebeği refleksi gibi bireyin yaşamı boyunca sahip olacağı reflekslere "kalıcı refleksler" denir. Yeni doğan refleksi olarak isimlendirilen emme refleksi, arama refleksi, paumer (elle yakalama), adım atma, moro, babinski ve tonik boyun refleksleri bebek büyüdükçe zamanla ortadan kaybolur.

En hızlı fiziksel gelişimin olduğu dönem çocukluk dönemidir. Çocukluk döneminin en önemli özelliği büyüme ve gelişim sürecinin sürekli devam etmesidir. Bu süreçte bedensel gelişim ve psikomotor gelişim birbirleriyle bağlantılı bir şekilde ilerlemektedir. Bedensel gelişim, yaşla birlikte bireyin vücut sistemlerinin olgunlaşması, boy, kilo ve hacimde artışın olmasıdır. Psikomotor gelişim ise bireyin isteğe bağlı olarak hareketlerini yönlendirebilmesi, zihin ve kas koordinasyonu gerektiren eylemlerde bulunabilmesini sağlar.

Bireyin isteğine bağlı gerçekleşen eylemler için kaba motor ve ince motor becerilere gereksinim duyulmaktadır. Kaba motor (büyük kas motor) becerileri; emekleme, yürüme, koşma, zıplama, dönme gibi hareketlerdeki kontrolü sağlar. İnce motor (küçük kas motor) becerileri; kalem tutma, nesneleri kavrama, yazı yazma, çizme, kesme, yapıştırma becerilerini içermektedir. Aynı zamanda çocuğun el, kol ve bacaklarının hız kazanıp becerikli bir duruma gelmesidir. Okulla birlikte psikomotor etkinlikler, çocuğun akranlarıyla sosyal ilişki kurmasında ve iş birliğini öğrenmesinde önemli bir işleve sahiptir.

İlkokulun başlarında bedensel gelişim tamamlanmaya başlar. El, parmak ve bilekler ince motor becerileri yapabilecek güce ulaşmıştır. İnce motor becerileri kızların daha gelişmiştir. Kızların ayrıntıcı ve özene dikkat etmesi bu konuda etkilidir. Erkeklerin ince motor becerileri ergenlik dönemine doğru tam anlamıyla tamamlanmaktadır. Bu dönemde çocuklar spora çok meraklıdır. Kuvvet, dayanıklılık, hız ve denge gerektiren oyunlarla psikomotor becerileri desteklenmelidir. İp atlama, top sektirme, mendil

kapmaca gibi farklı oyunlar çocukların performansları üzerinde etkilidir. Ayrıca bir spor dalına ait temel becerilerin geliştirilmesi için en uygun dönemdir.

2.3.2. Bilişsel gelişim

Biliş; bireyin dünyayı tanımasını, anlamasını ve öğrenmesini içeren zihinsel süreçleri ifade eder. Bilişsel gelişim ise anlama, kavrama, yorumlama, hatırlama, problem çözme, akıl yürütme, karar verme, neden-sonuç ilişkisi kurma gibi eylemlerin gerçekleşme sürecini incelemektedir (Işık Terzi, 2015, s. 77). Bu başlık altında bilişsel gelişim alanının önemli kuramcılarından olan Piaget ve Vygotsky'nin çalışmaları ele alınmaya çalışılacaktır.

2.3.2.1. Piaget ve bilişsel gelişim

Piaget, gelişimi biyolojik temellere dayandırarak açıklamaktadır. Bilişsel gelişim kalıtım ve çevrenin etkileşimi sonucunda gerçekleşmektedir. Kuramcının, çalışmalarında kalıtıma daha fazla önem verdiği görülür. Piaget, eğitim psikolojisinin de temel ilkelerinden biri olan bireyin bilgi edinmede aktif bir role sahip olduğunu ve en etkili öğrenmenin yaparak yaşayarak gerçekleşeceğini ifade etmiştir. Bilişsel gelişim kuramı şemalar üzerine kuruludur. Şemalar; bireyin çevresini ve deneyimlerini tanıyabilmesi, algılayabilmesi ve anlamlandırabilmesi için bilgilerin organize edilmesidir. Daha basit ifadeyle geçmiş deneyimlerden yola çıkarak şimdiki deneyimleri yorumlamaya yarayan zihinsel yapılardır (Yavuz, 2022, s. 37).

Bebeklik dönemindeki ilk şemalar emme, yakalama, ısırma, yutkunma, vurma, hareket ettirme, sallama, atma gibi eylemsel özelliklere sahiptir. Yaşla birlikte amaçlı faaliyetlere dönüşür ve problem çözme gibi zihinsel ve karmaşık yapılar hâline gelir. Doğumdan sonra ilk üç yıl bilişsel gelişim için oldukça önemlidir. Bu süreçte bilişsel gelişimin yüzde seksen civarında tamamlandığı bilinmektedir (Bağcı ve Ayrancı, 2018, s. 13).

Beynin değişmez görevleri içerisinde ifade edilen uyum sağlama ve örgütleme işlevleri bulunmaktadır. Beynin uyum sağlama (adaptasyon) işlevi, yeni edinilen bilgilerin zihinde kendine yer bulmasıdır. Bu süreç özümleme ve uyumsama olarak iki şekilde gerçekleşmektedir. Özümleme, yeni bilgi veya uyarıcıların eski şemaya yerleştirilmesidir. Başka bir ifade ile çocuğun önceden sahip olduğu mevcut şemayla yeni uyaranların bütünleştirilmesidir. Uyumsama ise yeni bilgi ve uyarıcıların eski şemaya uymaması sonucunda eski şemada değişiklik yapılması veya farklı yeni bir şema

oluşturulmasıdır. Çocuklar yaşam deneyimlerinin azlığı nedeniyle daha çok uyumsama yapmak durumdayken yetişkinler ise birçok farklı deneyimlerle karşılaşmış olmaları nedeniyle çoğu zaman özümleme yaparlar. Beynin diğer bir işlevi olan örgütleme ise eski veya yeni edinilen bilgilerin beyinde organize edilmesidir. Bir başka ifade ile yaşam boyunca öğrenilen birçok uyarıcı ve şemaların organize edilmesi, ilişkilendirilmesi, bütünleştirilmesi olarak tanımlanabilir (Işık Terzi, 2015, s. 82).

Piaget gelişimi dönemler hâlinde açıklamış ve dört döneme ayırmıştır. Bunlar; duyusal-motor dönemi, işlem öncesi dönemi, somut işlemler dönemi ve soyut işlemler dönemidir. Bu dönemlerle ilgili detaylı bilgiler aşağıda yer verilmiştir.

Tablo 2.3

Piaget'in Bilişsel Gelişim Dönemleri

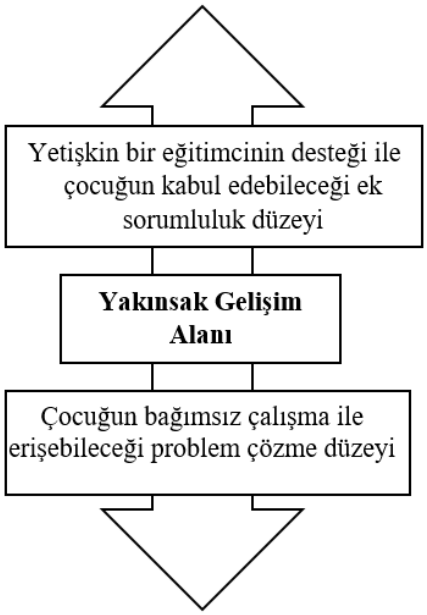
Gelişim Evreleri	Özellikleri
1.Evre: Duyusal-motor (0-2 yaş)	Bebekler başlangıçta basit refleksif hareketlerle dış dünyayı algılamaya çalışırlar ve zamanla bilişsel işlevler (uyum sağlama, örgütleme, dengeleme) gelişmeye başlar. Bu dönemde bebekler nesne sürekliliği, kendiyle dış dünya ayrımı, ertelenmiş taklit, nesne kimliği ve sembolik kavrayış gibi önemli bilişsel özellikler kazanırlar.
2.Evre: İşlem Öncesi (2-7 yaş)	Çocuklar bu dönemde çevresini kelimelerle, imgelerle, çizimlerle açıklamaya çalışırlar. Korunum, tersine çevirme, sınıflama gibi işlemleri tam olarak yapamadıklarından bu dönem işlem öncesi dönem olarak ifade edilmiştir.
3.Evre: Somut (İşlem) (7-11 yaş)	İşlem öncesi dönemdeki düşünce sınırlılıkları gözlenmez, daha çok yetişkinlerin düşünce becerilerine yaklaştığı görülür. Bu dönemde çocuklar nesnelerin tek bir yönüne odaklanarak değil farklı birçok alternatifleri göz önüne alarak sınıflandırma yapabilmektedirler. Çocuklar nesneleri birçok farklı kombinasyonla sıralayabilmektedirler. Bu dönemin belki de en önemli değişimi benmerkezci düşünce tarzının yerine çevresinden inisiyatif alma ve başkalarıyla empati kurma yeteneğinin gelişmesidir. Yaşanan olayların arka yüzünü görebilme yeteneği olarak tanımlanan dolaylı gerçeği kavrama, geçmişte yaşanan olayların tekrar zihinde kurgulanarak baştan sona anlatma yani dönüşümsel düşünme becerisinde de gelişmeler yaşanmaktadır.
4.Evre: Soyut işlemler (İşlem sonrası) (11-18 yaş)	Soyut işlemler dönemi, bir çocuğun yetişkinliğe hazırlanmaya başladığı bir dönemdir. Başkalarının bakış açılarını dikkate almaya başlayan çocukta bilişsel bir esneklik gözlemlenir. Olayları önceden değerlendirip sonuçlarını kestirebilirler. Aynı zamanda tümevarım, tümdengelim, akıl yürütme, bilimsel düşünme gibi soyut düşünme becerileri gelişir. Bu dönemde benmerkezci düşünme tekrardan ortaya çıkar. Ergenlerin kendilerine çok fazla odaklanmaları, fiziksel özellik, davranış ve duygularına artan bir ilgi ergen benmerkezciliği olarak görülür.

2.3.2.2. Vygotsky ve sosyal bilişsel gelişim

Vygotsky'nin kuramında bilişsel gelişimin sosyal ve kültürel yapıların etkili olduğu görüşüne dayanmaktadır. Zihninin ve bilişin, sosyal ve kültürel unsurları içerisinde barındıran çevre tarafından geliştiği ifade edilmektedir. Çocuğun yaşamı boyunca kazandığı kavramların, fikirlerin, olguların, yeteneklerin, tutumların kaynağı sosyal çevresidir (Işık Terzi, 2015, s. 107). Bu bağlamda bilişsel gelişimin kaynağı insanla sosyal çevresi arasındaki etkileşime dayanmaktadır. Buradan hareketle Vygotsky öğrenmede çevrenin etkisini, yakınsak gelişim alanı kavramıyla ifade etmektedir. Yakınsak gelişim alanı, çocuğun tek başına yapabileceği görevlerle bir yetişkinin rehberliğinde yapabileceği görevler arasındaki farktır. Bu noktada akran öğretiminin önemine dikkat çeker. Bireyin kendinden daha başarılı veya yetenekli bir arkadaşıyla çalışmasına akran öğretimi denmektedir. Böylece bireyin kendi başına problem çözerken erişemediği gelişim düzeyine akran desteği alarak erişebilmektedir.

Şekil 2.1

Vygotsky'nin Yakınsak Gelişim Alanı

(Santrock, 2021, s. 185)

Vygotsky'nin önemli bir diğer kavramı da iskele kurmadır. Çocuğun başlangıçta kendi yeterliliğinin üzerinde olan bir görevi tek başına yapamayacak durumda olması durumunda rehberin (akran veya yetişkin) kontrolü ve desteği ile çocuğun belli bir yeterlilik seviyesine ulaşması ve böylece rehberin desteğini yavaş yavaş geri çekmesi olarak tanımlanabilir.

2.3.2.3. Dil gelişimi

Dil aracılığıyla insanlar duygu ve düşüncelerini karşı tarafa aktardıkları gibi yeni bilgi ve deneyimlerini de paylaşabilmelerini sağlar. Dil; okuma, yazma, dinleme ve konuşma alt becerilerden oluşur.

Yaşanan olaylarla ilgili bilgileri, kültürel birikimleri aktarmada; duygu, düşünce, tutum, inanç ve değer yargılarını öğrenme ve anlatmada dil önemli bir araç olarak kullanılmaktadır (Çakır, 2013, s. 112). İnsanoğlunun öğrenmelerinin büyük bir çoğunluğu dil sayesinde gerçekleşir. İnsanın yaşamı boyunca sürekli değişim ve gelişim içerisinde olmasının temel nedeni dil yoluyla kazandıklarıdır. Dil gelişimi bilişsel gelişimle sürekli bir etkileşim halindedir ve birtakım bilişsel yapıları içerir. Dili etkili bir iletişim aracı olarak kullanabilmenin bazı ilkeleri vardır. Bunlar;

1. Karşıdaki kişinin dilini anlamak,
2. Konuşma esnasında kelimeleri düzgün telaffuz etmek,
3. Yeterli bir sözcük dağarcığına sahip olmak,
4. Sözcükleri uygun bir şekilde cümle içerisinde kullanmak (Yavuz, 2022, s. 88).

Dil, insanların birbirleriyle iletişim kurmasına yardımcı olan kurallar dizisidir. Bu kurallı yapı içerisinde dilin temel bileşenleri yer almaktadır. Bunlardan ilki fonem (ses bilimi) dildeki en küçük ses birimi, ses ve harf bilgisidir. Morfem (biçimbilim), seslerin birleşimi ile oluşan anlamlı birimler, dilin yapıtaşıdır. Semantik (anlam bilgisi) cümleyi oluşturan sözcüklerin anlamını içerir. Diğeri sentaks (söz dizimi) dil bilgisi kurallarına uygun olarak kelimelerle veya kelime gruplarıyla cümleler oluşturmaktır. Bir diğeri ise pragmatik (kullanım bilgisi) etkili iletişim kurmanın kurallarını içerir. Nerede ve nasıl konuşulacağını bilme, konuşmada jest ve mimikleri kullanma, konuyu örneklerle açıklayabilmedir.

2.3.2.3.1. Dil gelişim kuramları

Dil gelişim kuramcıları dilin nasıl öğrenildiğiyle ilgili farklı görüşleri savunmaktadır. Araştırmacıların bununla ilgili ortaya attıkları dil gelişim kuramları beş başlık altında toplanmıştır. Bunlardan ilki d*avranışçı kuram;* dil gelişimini ödül- ceza, pekiştireç, şartlanma, tekrar gibi davranışçı kuramın temel unsurlarına göre açıklar. Davranışta nasıl pekiştirilen davranışlar tekrar ediliyorsa dil gelişiminde de pekiştirilen sesler tekrar edilir. Bebekler yakın çevresi tarafından pekiştireç aldıkları sesleri tekrar ederek konuşmayı öğrenmeye başlarlar. Böylece pekiştirilen sesler, sözcükler, cümleler tekrarlanır; diğerleri ise kullanım sıklığı azaldığı için zamanla söner ve unutulur (Işık Terzi, 2015, s. 115). Benzer şekilde bebeklerin sıklıkla duydukları sesleri taklit etmeleri de dil kazanımında önemlidir (Dağabakan Öztürk ve Dağabakan, 2007, s. 3). İkincisi s*osyal öğrenme kuramı*dır. Sosyal öğrenme kuramı göre dil kazanımı, sosyal ortam ve iletişim kavramları ile açıklanmaktadır. Çocuk, sosyal çevresi tarafından duyduklarını model alarak konuşmayı ve dilin temel yapılarını öğrenir. Öğrendiklerini taklit eden çocuğun, doğruluğuna ilişkin çevresi tarafından bir pekiştireç almasıyla dil öğrenimi gerçekleşmiş olur. Bu kuramda model alınan kişinin iyi bir rehber ve yönlendirici olması gereklidir. Dil gelişim kuramlarından üçüncüsü ise *bilişsel kuramı*dır. Dil gelişimi kalıtım, olgunlaşma ve çevrenin etkileşimi ile gerçekleşmektedir (Çakır, 2013, s. 117).
Bilişsel kuram dilin, bireyin dış dünyaya yönelik bilişsel izlenimleri aracılığıyla zekâ, bellek, algılama, hatırlama gibi süreçlerle geliştiğini ifade etmektedir (Işık Terzi, 2015, s. 115). Bilişle dil karşılıklı etkileşim halindedir ve birbirlerinden etkilenmektedirler. Yapılan araştırmalar gösteriyor ki konuşmadan önce çocukların kavramları bildikleri, dilin gramer yapısını öğrenmeden önce de anlamları ifade edebilmektedirler (Çakır, 2013, s. 118). Diğer bir kuram olan *etkileşim kuramı*, dil gelişimini kalıtımsal özelliklerin, çevrenin ve yaşantıların etkileşimi doğrultusunda gerçekleştiğini belirtir. Çocuğun dil kapasitesi, ebeveynleriyle ne kadar etkileşimde olduğuyla yakından ilişkidir. Olumlu, destekleyici ve samimi ebeveyn tutumu çocuğu konuşmaya teşvik eder. Bilinçli aileler çocuklarıyla iletişime geçmeyi önemserler. Bu bağlamda çevresel koşulların dil gelişimine yönelik ayarlanması oldukça önemlidir. Son olarak *psikolinguistik kuram* göre insan doğuştan dil öğrenme potansiyeli ile dünyaya gelmektedir. Bebekler doğdukları andan itibaren çevreden gelen uyarıcılara karşı hassastırlar ve karmaşık dil yapılarını edinebilecek yeteneğe sahip oldukları düşünülmektedir. Bu kuram biyolojik yapının dil gelişimindeki önemine dikkat çeker. İnsanoğlunun "biyolojik dil programı" ile dünyaya geldiğini kabul eder (Çakır, 2013, s. 115). Beyinde dil merkezleri olarak "broca" ve

“wernick” alanları bulunmaktadır. Sözcüklerin doğru söyleyişiyle ilgilenen broca alanıdır. Bu alanda bir hasar olursa kişi, sözcükleri doğru telaffuz edemez ve akıcı konuşamaz. Wernick alanı dilin anlamayla ilgili olan bölgesidir. Bu alanda zorluk yaşan bireyler ise akıcı ama anlaşılmaz konuşurlar, söylenenleri zor anlarlar (Işık Terzi, 2015, s. 117). Dil gelişiminde çevre koşulunu da önemseyen psikolinguistik kuram, çocuğun konuşmayı ve temel gramer kurallarını dışarıdan duyarak öğrendiğini ifade etmektedir. Farklı koşullar altında, farklı kültür ve çevrede yetişen çocukların benzer dil gelişim yapılarına sahip oldukları görülür. Burada temel unsur çocuğun çevreden uyaran alabilmesidir.

2.3.2.3.2. Dil gelişim aşamaları

Gelişim aşamalı ve sürekli devam eden bir süreçtir. Diğer gelişim alanlarında olduğu gibi dil de bir süreç içerisinde gelişimini sürdürmektedir. 0-12 aylık dönemi içine alan *konuşma öncesi dönem,* konuşmaya hazırlık dönemi olarak ifade edilir. Çocuğun doğduğu andan itibaren ilk kelimeleri söylediği zamana kadar geçen süreyi içerir (Yapıcı, 2004, s. 6). Bu dönem kendi içinde üçe ayrılır: İlki *ağlama dönemi (0-2 ay)* dil gelişiminin ilk aşaması olan bu döneminde bebekler doğuştan sahip oldukları refleksle sesler çıkarırlar. Bu sesler başlarda bilinçsizce olmasına karşın ilerleyen zamanlarda bebeğin temel ihtiyaçlarını anlatma yöntemidir. İkincisi a*gulama (cıvıldama) evresi (2-6 ay)* bebekler bu dönemde çıkardıkları sesleri fark etmeye başlar. Konuşma hazırlığının başladığının bir göstergesi olarak bebekler sesleri uzatır ve tekrar ederler. Başlarda ünlü harfleri (aaaa, uuu vb.) uzatırlarken dönemin sonlarına doğru ünlü-ünsüz sesleri (baaa, deee, maaa vb.) bir araya getirmeye çalışırlar. Tesadüfi olarak seslendirilen bu sesler çocuğun dil gelişiminin başlangıç aşamasıdır. Üçüncü olarak *heceleme (babıldama) evresi (6-12 ay)* bir önceki dönemde oluşturulan ünlü ve ünsüz seslerin sık sık yan yana getirilmesi ile “baba, dede, mama” gibi heceler seslendirilmeye başlanır. Çocuk tarafından herhangi bir anlam ifade etmese de anne babasının tepkisine göre çocuk bunları tekrar eder. Anne babalar bu dönemde bebeklerinin konuştuğunu düşünseler de aslında bu bilinçli bir söylem değildir. Bu sadece bebeklerin sesleri yeni yeni tanıma çabalarıdır. Dünyadaki tüm bebeklerin bu dönemde aynı sesleri çıkardığı fikri doğrultusunda evrensel bir dönem olarak kabul edilmektedir.

12- 24 aylık dönemi içine alan g*erçek konuşma dönemi,* çocuğun ilk kelimeyi söylemesiyle başlayıp temel gramer kurallarına uygun cümle kurmasına kadar geçen süreci içermektedir. Bu dönemde *tek sözcük evresinde (12- 18 ay)* bulunan çocuklar yakın

çevresindeki eşyaların, nesnelerin ve kişilerin isimleri gibi aşina oldukları kavramları söylemekle başlarlar. Bu kelimeler genellikle (baba, anne, dede, top vb.) kısa ya da tek heceli kelimelerdir. Gerçek anlamda konuşmaya başlayan çocuğun tek kelime kullanarak çevresiyle iletişime geçtiği görülür. *Telgrafik (İki Kelime) konuşma evresinde (18-24 ay) ise* çocuğun konuşurken iki kelime kullanmaya başladığı görülür. İlerleyen zamanlarda öğrendiği kelimelerle cümle kurmaya başlasa da kurallı bir cümle yapısı oluşturamaz. Cümleleri birleştirmeye yarayan bağlaçların, anlamı tamamlayan eklerin kullanımı görülmez. Çocuktan çocuğa farklılıkların bulunduğu bir dönemdir. Çocuğun 2 yaşından itibaren dilin temel özelliklerine uygun daha uzun cümleler kurmaya başladığı dönem ise *ilk gramer (24-60 ay) evresi*dir. Dilin temel kurallarına uygun ve doğru cümleler kurmaya başlayan çocuklar, dönemin sonuna doğru 15.000 sözcük dağarcığına sahiptirler (Işık Terzi, 2015, s. 120). Benmerkezli konuşmanın hâkim olduğu ve dil sorunlarının gözlemlenebileceği bir dönemdir. Bu dönemde tekerleme türü ifadelere ilgi gösteren çocuklar, üç ya da daha fazla kelimeden oluşan cümleler kurabilirler.

2.3.2.4. Kişilik gelişimi

İnsan doğduğu andan itibaren bir gelişim ve değişim süreci içerisine girer. Bebeklikten yetişkinliğe kadar geçen sürede gelişim alanları farklı hızlarda ilerlemektedir. Bu gelişim alanlarından kişilik gelişimi de bireyin çocukluk yıllarında başlayıp yaşamı boyunca devam etmektedir. Kişilik, insanları birbirinden ayıran temel özelliklerden biridir. Kişiliğin oluşmasında genetik ve çevresel faktörlerin etkisi bulunmaktadır. Bu yönüyle kişiliğimiz doğuştan gelen ve sonradan kazanılan bir özelliktir. Bireyin kişilik yapısının temelleri çocukluk çağında atılmaktadır. Her ne kadar ilerleyen dönemlerde öğrenilebilir ve değişebilir olsa da değişmeyen belirgin psikolojik özellikler kişiliğimizi etkilemektedir.

İnsan zihninde kişilik daha çok psikolojiyle ilişkili olan soyut bir kavram olarak yer almaktadır. Karşımızdaki kişinin kişiliği hakkında yorumda bulunmak pek de kolay bir iş değildir fakat kişilik hakkında bilgi sahibi olmamızı sağlayan birtakım belirleyiciler mevcuttur. Bunlar; kişilerin bir olay karşında yaşadığı duygu durumları, onun hakkındaki düşünceleri ve sergilediği davranışlar bize o kişinin kişiliğine ilişkin ipuçları verir. Yaşanan bir durum karşısında duygu, düşünce ve davranışlardaki farklılıklar bireylerin farklı kişilik yapılarına sahip olduklarını göstermektedir.

2.3.3. Duygusal gelişim

Duygusal zekâ, bireyin kendisinin ve başkalarının duygularını tanıyıp yorumlaması ve edindiği izlenimlerle bu duyguları kendi hayatına entegre edebilmesidir. İnsan, her durumu kontrol edebilen ve önceden tahmin edebilen bir yapıya sahip değildir. Plansız ve ani durumlarda insan, zaman kaybetmeksizin öncelikle duygusal zekâsı ile hareket eder. Beyin ile amigdala arasındaki sinirsel bağlantılar insanı belli bir davranışa yöneltir. Bu tür durumlarda önemli olan bireyin duygularını doğru yönetebilmesidir. Duygusal zekâ kavramı yalnızca duygusal alanla değil aynı zamanda bilişsel alanla da ilişkilidir. Bu yönüyle duygusal zekâ tamamıyla duyguların kontrolü altında olan bir alan değildir. Duyguları akıl ve mantık ile en iyi şekilde yöneterek daha iyi ilişkiler kurabilmektir (Somuncuoğlu, 2005, s. 290).

Duygusal zekâ kavramıyla ilgili birçok farklı tanımlama yapılmaktadır. 1980'lerin başlarında duygusal zekâ ile ilgili ilk çalışma İsrailli Psikolog Dr. Reuven Bar-On tarafından başlatılmıştır. Bar- On, çevrenin istek ve baskıları ile başa çıkmak için bireyin duygusal, kişisel ve kişilerarası becerilerini kullanabilmesini duygusal zekâ kavramı olarak tanımlamakta ve duygusal zekânın bilişsel zekâyla etkileşiminin önemine dikkat çekmektedir. Gerçek zeki kişiler bu iki zekâ alanını da etkin bir şekilde kullanabilenlerdir.

1990'lı yıllarda psikolog Peter Salovey ve John Mayer "duygusal zekâ" terimini kullanan ilk araştırmacılardandır. Geliştirmiş oldukları modelde duygusal zekâyı yetenek olarak ele almışlardır. Duygusal zekâ kavramı, bireyin kendi duyguları ile karşısındaki kişinin duygularını anlayıp değerlendirmesi ve bu duyguları günlük eylemlerinde rehber olarak kullanabilmesi şeklinde ifade edilmiştir. İlerleyen yıllarda duygusal zekâ ile ilgili çalışmalar yapılmaya devam etmiştir. Bu alanda önemli isimlerden biri olan Daniel Goleman, 1995 yılında yayınladığı "Duygusal Zekâ" kitabı okuyucular tarafından büyük ilgi görmüştür. Goleman, duygusal zekâyı bireyin kendi duygularını ve karşısındaki kişilerin duygularını anlaması, empati kurabilmesi ve duygularını düzenleyebilmesi olarak tanımlamaktadır. Goleman'ın duygusal zekâ modeli "karma model" olarak isimlendirilmektedir. Salovey ve Mayer'in temel yetenek modelinden farklı olarak zihinsel yetenek boyutu, duygusal farkındalık ve diğer özellikleri ise bireyin kendi kendini motive edebilmesini içermektedir. Bu modelde kişisel ve sosyal yeterliliklerin birleşimi sonucu duygusal zekâ oluşmaktadır (Erdoğdu, 2008, s. 64; Şahin ve Ömeroğlu, 2015, s. 41).

Duygusal zekâ alanında çalışmalar yürüten araştırmacılar kapsamlı bir duygusal zekâ modeli geliştirmişlerdir. Genellikle yetişkinlere yönelik olan bu modelin alt bileşenleri; öz bilinç (kendini ve duygularını tanıma ve yönetme), duyguları yönetebilme, kendini harekete geçirebilme (motivasyon), başkalarının duygularını anlayabilme (empati) ve sosyal ilişkilerdir. Duygusal zekâ ile liderlik arasındaki ilişkiyi ele alan Robert K. Cooper ve Ayman Sawaf ise duygusal zekâyı bireyin duygusal yeteneğini ortaya çıkararak, sosyal çevresi ile arasında bağ kurmasını sağlayan bir enerji akışı şeklinde ifade etmiştir (Şahin ve Ömeroğlu, 2015, s. 41).

Zekânın, kullanıldığı alana göre birçok farklı şekilde isimlendirildiği görülmektedir. Entelektüel zekâ, akademik zekâ, bilişsel zekâ gibi birçok farklı türü olan IQ doğuştan gelen ve değiştirilemeyen bir özelliktir. Oysa duygusal zekâ (EQ) olgunlaşma ve öğrenme ile gelişebilmektedir. Kalıtsal olarak belirlenmediği için insan deneyimlerine ve yaşam boyu gelişime açıktır. Uzmanlar duygusal zekânın IQ gibi değiştirilemez olmadığını, her yaşta geliştirilebilmesinin mümkün olabildiğini belirtmektedirler (Somuncuoğlu, 2005, s. 274).

Toplumda IQ puanları yüksek olanların zeki olduğu ve bu insanların hayattaki başarılarının da yüksek olacağına ilişkin genel bir düşüncesi hakimdir. Araştırmalar mutlu ve başarılı bir hayat üzerinde zekânın etkisinin oldukça az olduğu ve bunun nedeninin; düşünce becerisinin zekâdan, istek ve motivasyon gibi unsurların ise duygusal zekânın bir ürünü olmasından kaynaklandığını gösteriyor (Erdoğdu, 2008, s. 65). Bu bağlamda bakıldığında akademik zekâ ile duygusal zekânın tek başına yeterli olmadığı, birbirlerini tamamlayıcı yeterlilikler olduğu görülmektedir. Zihnin sahip olduğu yetilerin kullanılmasında ve duyguların olumlu bir şekilde yönlendirilebilmesinde oldukça önemli olan duygusal zekâ, aynı zamanda zihinsel performansı da artırmaktadır (Yeşilyaprak, 2001, s. 142). Örneğin, ortalama IQ'ya sahip bir çocuğun yüksek IQ'ya sahip bir çocuktan daha başarılı olması duygusal zekâ ile açıklanabilmektedir. Buradaki fark bireyin kendi kendini yönetmesi, azim, sebat ve motivasyona sahip olmasıdır. Böylece birey genetik olarak belirlenen zihinsel potansiyelini daha iyi kullanabilme fırsatı elde edebilir (Goleman, 2003, s. 10).

Öğrenme yoluyla geliştirilebilen duygusal zekâ üzerinde eğitimin önemli bir role sahip olduğu uzmanlar tarafından doğrulanmıştır. Okullarda genellikle öğretim boyutuna gösterilen yoğun ilgi ve bilişsel gelişime odaklanan öğretmenler, çocukların duygusal gelişimlerini göz ardı etmektedirler. Duygusal gelişimin şansa bırakılması birçok sorunu da (davranış problemleri, akran zorbalığı, iletişim sorunları, empati yoksunluğu vb.)

beraberinde getirmektedir. Bu durum okulların öğrenciyi her yönden bir bütün olarak görmesi, aklı ve duygusal yönü dikkate alan bir eğitim vizyonunun geliştirilmesi ile çözülebilecektir (Goleman, 2003, s. 12).

Günümüz eğitim sisteminin bireyin fiziksel, bilişsel, duygusal ve sosyal gelişimini destekleyici çalışmalara yöneldiği görülmektedir. Bu konuda ilgili çalışmaların değerlendirilmesi ile duygusal zekânın eğitim açısından çıktıları şu şekilde ele alınmıştır:

1. Duygusal zekâ becerileri eğitim yoluyla geliştirilebilir ve desteklenebilir.
2. Duygusal zekâ gelişimi her eğitim düzeyi ve seviyesi için önemlidir.
3. Öğrenme sürecinin duygusal unsurlardan ayrı olarak gerçekleşmesi düşünülmez.
4. Duygusal zekânın önemsenmemesi, akademik zekâ düzeyinde istenilene ulaşılamamasına neden olur. Bu nedenle duygusal zekâyı geliştirmeye yönelik çalışmalar akademik anlamda başarıyı artırır.
5. Duygusal zekâ becerisine her öğrenci sahiptir. Ancak öğrenciler, eğitim sürecine farklı zekâ düzeyleri ile katılırlar.
6. Öğretmenler öğrencilerinin duygularını, düşüncelerini, sorunlarını ve ihtiyaçlarını görebilmelidir ve farklı zekâ alanlarına eşit seviyede önem vermelidirler.
7. Duygusal zekâ alanına hitap edecek öğretim uygulamaları öğrenmeyi daha zevkli ve kalıcı hâle getirecektir.
8. Okullardaki disiplin sorunlarını, sosyal ve psikolojik problemlerin azaltılmasında duygusal zekâ gelişimi ile ilgili çalışmalar önemli role sahiptir.
9. Duygusal zekâ çalışmalarında cinsiyet faktörüne dikkat edilmelidir.
10. Okul rehber öğretmenleri okul idaresi ve öğretmenlerle duygusal zekânın geliştirilmesi konusunda müşavirlik hizmeti içerisinde bulunmalıdır (Yeşilyaprak, 2001, s. 144-145).

2.3.4. Sosyal gelişim

Sosyal gelişim; toplumun istediği şekilde davranma, yaşanılan çevreye uyum sağlama, çevreyle yakın ilişki kurma gibi temel becerileri kapsamaktadır. Doğumla başlayıp yaşam boyu devam eden bu süreç, bireyin kişilerarası iletişim kurarken takındığı tutum ve davranışların tümüdür. Sosyal açıdan gelişmiş, bir başka ifade ile sosyalleşmiş bir birey, yaşadığı toplumun kurallarına ve beklentilerine uygun davranan, kendi istek ve ihtiyaçları ile toplumun istek ve beklentileri arasında denge kurabilen kişidir (Çubukçu ve Gültekin, 2006, s. 157).

Bireyin yakın çevresiyle duygu ve düşüncelerini paylaşabilmesi sosyal gelişimin bir göstergesidir. Sosyal gelişim insan yaşamı için son derece önemlidir. Bireyin ilk sosyal çevresi ailesidir. Doğumla birlikte bebek çevresiyle iletişime geçmeye çalışır. İkinci aydan itibaren bebek ilk sosyal tepkisini gülümseyerek vermeye başlar (Özbek, 2003, s. 18). Böylece bebek hoşnut olduğu durumlar karşısında anne babasının onu anlamasını ister. İlerleyen zamanlarda dil ve düşünce potansiyelinin gelişmesi ile sosyal etkileşim kanalları da artmaya başlayacaktır. Çocuğun bilişsel gelişim düzeyi arttıkça sosyal kabul, sosyal uyum gibi becerilerinde de artış saptanmaktadır. Çocuğun toplum içerisinde yer edinebilmesi, yaşadığı toplumun kültürünü ve toplumdaki görevini öğrenip, toplumla kaynaşması bir sosyalleşme sürecidir (Kandır ve Alpan, 2008, s. 34).

Bireylerin içinde bulunduğu sosyal ortama uygun davranmaları, toplum içerisinde yer edinebilmeleri ve olumlu sosyal iletişim geliştirebilmelerini etkileyen tutum, davranış ve düşüncelere "sosyal beceri" denir (Samancı ve Uçan, 2017, s. 281). Okul hayatına başlayan çocuğun yeni çevresini tanıyabilmesi, uyum sağlayabilmesi ve olumlu ilişkiler kurabilmesi için sosyal becerilere sahip olması gerekmektedir. Bu zamana kadar aile hayatında öğrendiği sosyal becerilerin çoğunluğu gözlem ve modelleri taklit yoluyla gerçekleşmiştir. Ailesinin rehberliğinde belli sosyal beceriler kazanan çocukların okula uyum sürecini daha sağlıklı atlattıkları görülür. Aynı zamanda bireyde çeşitli tutum ve davranış kalıplarının oluşması sosyal gelişimin bir çıktısıdır (Çubukçu ve Gültekin, 2006, s. 156).

Öğrenme yoluyla gelişebilen sosyal beceriler okulla birlikte planlı ve programlı bir hâl alır. Eğitimin sağladığı en önemli faydalarından biri de çocuğun yaşadığı topluma uyum sağlamasına yardımcı olmasıdır. Okul toplumun küçük bir parçasıdır ve çocuklar burada düşünce ve deneyimlerini paylaşarak sosyal bir etkileşimde bulunurlar. Çocuk için bir ihtiyaç olarak değerlendirilen sosyal beceriler; onların sosyal çevreleri tarafından kabul görmelerini, olumlu ve sağlıklı sosyal ilişkiler geliştirebilmelerini sağlamaktadır (Samancı ve Uçan, 2017, s. 283). Bu yönüyle çocukluk dönemi sosyal gelişim açısından kritik bir öneme sahiptir. Bu dönemde kazanılan sosyal beceriler ilerleyen yıllarda bireyin yaşamını fazlasıyla etkilemektedir. İlk yıllarda kazanılan bu beceriler yaşamın geri kalanındaki sosyal davranışların temelini oluşturur. İnsan hayatında bu kadar öneme sahip olan sosyal gelişim alanıyla ilgili beceriler; çocuğun gelişim dönemine özgü gereksinimleri, toplumun kültürel yapısı ve beklentileri dikkate alınarak eğitim programları planlanmalıdır. Bu becerilerin kazandırılma sürecinde uygun iklimin yaratılmasında aileye, okula, öğretmenlere, idareciye ve toplumun kendisine önemli

görevler düşmektedir. Ailede başlayan sosyal becerilerin kazanımı okulla beraber öğretmenlerin derslerinde uygun yöntem ve etkinlikleri kullanmalarıyla gelişimi devam edecektir.

2.3.5. Özbakım

Çocuğun fiziksel, bilişsel, sosyal ve duygusal gelişimi ile beraber ilerleyen bir diğer alanda özbakım gelişimidir. Özbakım, çocuğun çevresinden herhangi bir yardım almadan temel ihtiyaçlarını karşılayabilmesidir. Günlük yaşam becerileri veya gelişim ödevleri olarak da bilinen özbakım becerileri arasında; yemek yeme, giyinme-soyunma, temizlik eğitimi (tuvalet, el-yüz yıkama, dişleri fırçalama vb.) ve tertip-düzen sayılabilir. Bu becerileri normal gelişim gösteren bir çocuğun üç-altı yaş döneminde kazanması beklenir. Erikson'un psiko-sosyal gelişim kuramının ikinci evresi olan "bağımsızlığa karşı kuşku ve utanç" çocuğun bu dönemde kendinden beklenen görevleri yerine getirmesiyle şekillenmektedir. Burada yaşanabilecek olan herhangi bir kriz ebeveyn desteğiyle aşılabilmektedir (Dinçer, Demiriz ve Ergül, 2017, s. 61).

Özbakım becerilerinin temeli ailede atılır ve okulla pekiştirilir. Okul öncesi dönemde temel becerileri kazanarak gelen çocuğun, ilkokul döneminde de bu konuda varsa eksiklikleri tamamlanmaya çalışılır. Öğretmenler derslerde özbakım gelişimini desteklemeye yönelik farklı etkinlikler tasarlayabilirler. Bunlar arasında video ve görsellerle desteklenen hikâye, şiir, masal, anı ve fabl türlerini sınıflarında kullanabilirler. Hatta bilmece, tekerleme ve şarkıların öğretilmesi öğrencilerin bu konuları daha rahat kavrayabilmesini sağlayacaktır (Dilek, 2015, s. 91).

Temel yaşam becerileri olarak ifade edilen özbakım becerileri, çocuğun bakımını üstelenen yetişkin ve öğretmenler tarafından dikkate alınmalıdır. Çocuğun gelişim dönemine uygun kazanması gereken beceriler belirlenmelidir. Bu konuda yetişkinler destekleyici ve rehberlik edici rolde bulunmalıdır. Özbakım becerilerini tamamlayan bir çocuk çevreden bağımsız bir şekilde hareket edebilir. Bu bağlamda çocukluktan yetişkinliğe geçişte özbakım gelişimi oldukça önemlidir.

2.4. Alanyazın Çalışmaları

2.4.1. Yurt dışı çalışmalar

Shrodes (1955) "Bibliotherapy" adlı çalışmasında bibliyoterapinin temellerini atmıştır. Psikoterapi süreçlerine benzer olarak bibliyoterapi süreçlerini yansıtma (özdeşleşme), katarsis ve içgörü olarak tanımlamaktadır. Bibliyoterapinin bireyin farkındalığını artırabileceğini, kişiye yeni bakış açısı sağlayabileceğini, kendini tanımasına yardımcı olabileceğini, özsaygısını yükseltebileceğini ve aidiyet duygusunu geliştirebileceğini ifade etmektedir.

Rubin (1979) çalışmasında bibliyoterapi yöntemi normal gelişim gösteren bireylerde içgörü kazanımını destekleyebileceği veya rahatsız edici davranışların değişiminde etkili olabileceğini belirtmiştir. Gelişimsel bibliyoterapi, bireylerin gelişimini destekleyerek zihinsel sağlığını korumalarını ve kendilerini gerçekleştirmelerini teşvik edebileceğini ifade etmektedir.

Bibliyoterapi yönteminin bilişsel (üst düzey akıl yürütme, eleştirel düşünme, öz değerlendirme, alternatif çözümler geliştirme vb.) ve duygusal yönde (empati, olumlu tutum, kişisel ve sosyal uyum, hoşgörü, saygı ve kabul, ahlâki değer kazanımı vb.) değişiklikler sağlayabileceğini ifade eden Cornett ve Cornett (1980) çalışmasında uygulama adımlarına yönelik bir plan tasarlanmıştır.

İstismara uğramış çocuklarla ilgili çalışmasında Watson (1980) bibliyoterapi kullanımının çocukların, kişisel sorunlarına dair içgörü kazanmalarını ve bu sorunlara yeni çözüm önerileri geliştirmelerine yardımcı olabileceğini belirtmiştir. Benzer şekilde Wolverton (1988) çocukların var olan sorunlarının veya ortak gelişimsel sorunlarının önlenmesinde önleyici olarak bibliyoterapinin kullanılabileceğini ifade etmiştir. Okuma yoluyla çocuk bastırılmış duygularını açığa çıkararak başkalarının da benzer bir durumu yaşadığını fark edebileceğini belirtmiştir.

Pardeck (1987) bibliyoterapi bazı büyük sorunlar ortaya çıkmadan önleyici amaçlı kullanılabilmektedir. Koruyucu aileye verilen çocukların yeni duruma uyum sağlamalarına ve çocukluk sorunlarıyla baş etmelerine yardımcı olabilmektedir. Çocukluk sorunlarıyla başa çıkmada yararlı bir kaynak olduğunu ifade eden Pardeck ve Pardeck (1990) bibliyoterapinin klinik ortamlarda kullanımına odaklanan çalışmasında çocuklarla bibliyoterapi çalışmalarında yararlı olabilecek kaynakların listesine yer vermiştir.

Gladding (1991) bibliyoterapinin tarihsel geçmişte iki şekilde kullanıldığı görülmektedir: İlki kütüphaneciler tarafından belirlenen kitapların bireylerin duygu, düşünce ve davranışlarının değişimini sağlayacak her yazılı kaynağın terapötik olduğu düşünülmektedir. Diğeri ise etkileşimli bibliyoterapi, bireylerin kitaptaki karakterle özdeşim kurarak duygularını serbest bırakılıp bireyin büyüme, değişim ve iyileşme süreçlerini esas almaktadır. Bu çalışma da her iki bibliyoterapi türü karşılaştırılarak okullarda bibliyoterapi programı oluşturmanın faydaları tartışılmıştır.

Bibliyoterapinin çocukların ve ergenlerin duygusal sorunlarıyla başa çıkmalarında yararlı bir teknik olduğunu ifade eden Afolayan (1992) çalışmasında yaratıcı literatür kullanımının çocukların yeni duygu, düşünce ve davranış kazanmaları için güvenli bir yol olabileceğini belirtmektedir. Pardeck ve Pardeck (1993) eğitim almamış kişiler tarafından da uygulanabilen bibliyoterapinin kişilerarası ilişkileri geliştirmede, başkalarına karşı hoşgörü ve anlayışla yaklaşmada, fiziksel ve duygusal engellerle başa çıkmada güçlü bir araç olarak kullanılabileceğini ifade etmiştir.

Bibliyoterapiyi yardımcı bir terapi olarak tanımlayan Aiex (1993) bibliyoterapinin; bireyin benlik kavramını geliştirmek, insan davranışı ve motivasyonu konusunda anlayışını artırmak, duygusal ve zihinsel baskıyı hafifletmek, problemlerin alternatif çözümleri olduğunu görmesini sağlamak, bireyin sorunlarını özgürce tartışmasına yardımcı olmak, kendini dürüstçe değerlendirmesini teşvik etmek, karşılaştığı bu sorunu yalnızca kendisinin değil, birçok kişinin de yaşayabileceğini görmesini sağlamak ve mevcut problemi çözmeden önce eylem planı hazırlamak gibi durumlarda kullanılabileceğini ifade etmektedir. Bununla birlikte kasıtlı bir müdahale süreci olduğu ve uygulayıcı tarafından edebî değere sahip eserlerin kullanılması gerektiğini belirtmektedir.

Jackson ve Nelson (2002) okul danışmanları çocuk edebiyatını kullanarak çocukların hikâyedeki karakterin problemleri nasıl çözdüğünü gözlemlemelerini ve kendi problemlerine ilişkin içgörü kazanmalarına yardımcı olabileceğini belirtmiştir. Nitelikli çocuk edebiyatı ürünleri çocukların sosyal ve duygusal gelişimlerini destekleyebilmektedir.

Brewster (2008) yaratıcı ve kendi kendine yardım bibliyoterapi alanlarını karşılaştırmalı olarak yer vermiştir. Yaratıcı bibliyoterapide kurgusal metinler kullanılırken, kendi kendine yardım alanında kurgusal olmayan daha çok probleme yönelik materyaller kullanılmaktadır. Ayrıca bibliyoterapi aracılığıyla kütüphane

hizmetlerinin daha da geliştirilebileceğini belirterek kütüphane personellerinin bu konuda eğitilmesi gerektiği üzerinde durmaktadır.

Allen ve Allen vd. (2012) bibliyoterapiyi afet sonrası kısa süreli müdahalelerde kullanılabileceğini ifade etmektedir. Geleneksel bibliyoterapi yaklaşımından farklı olarak kriz bibliyoterapisi olarak adlandırdığı bibliyoterapi türü bir veya iki seanstan oluşmaktadır. Öncelikli amacı bireye güvenli bir ortamın sağlanması, zaman yönetiminin iyi yapılması, duygusal sınırlama ve problem çözme süreçlerinin takip edilmesidir. Bu durumdan en çok etkilenenlerin çocuklar olması nedeniyle çocuklarla yapılan bibliyoterapi çalışmalarında hikâyeler; yaşananların somutlaştırılmasını, farklı bakış açıları geliştirilmesini ve olası alternatif çözüm yollarının keşfedilmesini sağlayacaktır. Böylece çocuklar travmatik durumlar karşısında yalnız olmadıklarını hissederek duygularını sınırlayabilmelerine yardımcı olacaktır.

Bibliyoterapi yöntemini engelli bireylerin problem çözme becerilerini geliştirmek amacıyla Forgan (2002)'ın yapmış olduğu çalışmada bibliyoterapi öğretim çerçevesi tasarlanmıştır. Temelde bireylerin bağımsız bir şekilde problemleri çözmelerini amaçlamaktadır. Bununla ilgili uygulama adımları olarak; ön hazırlık, rehberli okuma, okuma sonrası tartışma ve problem çözmeye yer verilmiştir.

Başarılı bir bibliyoterapi çalışmasının öğrencilerin ihtiyaçlarına hitap eden kitapların seçilmesi ile olacağını belirten Heath vd., (2005) öğretmenlerin bu yöntemi tek çare olarak değil, birçok farklı terapötik yöntemden biri olarak değerlendirmesi gerektiğini, uygulama aşamasında öğrencilerin gelişimlerinin izlenmesinin ve çocuğun benzersiz geçmişine ve özelliklerine uygun hikâye kitaplarının seçilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Seçilen hikâyeler eğlenceli olmanın ötesinde çocuğun başa çıkma gücünü artırmalı, ona destek ve umut sağlamalıdır.

Cook vd., (2006) öğrencilerin problem çözmeleri ve sorunlara alternatif çözüm yolları geliştirmeleri için eğitim ortamlarında çocuk edebiyatının kullanılmasına odaklanmaktadır. Ayrıca kültürel ve dilsel olarak farklılıklara sahip bireylerde, engelli ve engelsiz öğrencilerin öğrenme ve davranış sorunlarında bibliyoterapiyle müdahale yöntemine başvurulabileceğini ifade etmektedir.

Bibliyoterapinin tarihsel gelişimini ele aldığı çalışmasında McCulliss (2012) bibliyoterapinin okuma terapisi, kitap terapisi ve edebiyat terapisi ile eş anlamlı olduğunu belirtmiştir. Bibliyoterapinin gerçekleştirilme şekline göre (reaktif ve etkileşimli), kullanılan materyalin türüne göre (hayalci ve öğretici) ve uygulama amacına göre (kendini gerçekleştirme, problem çözme, sosyal kabul / tutum, psikoterapi ve eğitim)

sınıflandırılabilmektedir. İleriki çalışmalarda alternatif terapi yöntemi olarak internet destekli müdahalelerin karşılaştırılmalı olarak ele alınması konusunda önerilerde bulunulmuştur.

Bibliyoterapiyi grup terapisinin bir uzantısı olarak değerlendiren Rubin (1979) bibliyoterapinin katılımcılara, hedeflere, ortama ve uygulayan kişiye göre üç şekilde gerçekleştirilebileceğini ifade etmiştir. Bibliyoterapi çalışmaları; bibliyodanışmanlık, bibliyoeğitim, bibliyopsikoloji, kütüphane terapötikleri, bibliyoprofilaksi, öğretici grup terapisi ve edebiyat terapisi gibi birçok isimle bilinmektedir.

Bibliyoterapiyi bireylerin karmaşık sorunlarını çözmek için edebî eserlerin kullanılması olarak ifade eden Sullivan ve Strang (2002) çalışmasında öğretmenlerin veya psikolojik danışmanların öğrencilerin duygusal zekâ becerilerinin gelişimini desteklemek için bibliyoterapi yönteminden yararlanabileceklerini belirtmektedir. Uygulama sürecinde öğrencinin aktif katılımını destekleyecek etkinliklerde bulunulmalıdır. Takip faaliyetleri ile okunan metnin yeterince anlaşılıp anlaşılmadığının belirlenmesi içinse çocukların duygu ve düşüncelerini ifade edecekleri (yazı yazma, resim yapma, rol oynama vb.) etkinliklere yer verilmesinin önemine değinmiştir.

Elley (2014) sosyal ve duygusal becerilerin geliştirilmesi için 3.sınıf öğrencileriyle yapılan bibliyoterapi çalışmasında öğrencilerin akranlarına karşı daha kabul edici bir tutuma sahip oldukları, birbirlerini dinleme becerilerinde artışın olduğu ve sosyal duygusal becerilerin gelişimini desteklediği sonucuna ulaşılmıştır.

2.4.2. Yurt içi çalışmalar

Öner (1987) "Bibliyoterapi" adlı çalışmada anne babası ayrılmış veya istismara uğramış çocuklarla bibliyoterapi çalışmalarında kullanılacak materyal seçimlerinde dikkat edilmesi gereken noktalar ele alınmıştır. Anne-babası ayrılmış çocuklar için hem olumlu hem de olumsuz duygular yaşayan karakterlerin yer aldığı ve bu yeni duruma nasıl uyum sağlayacakları konusunda çocuklara yardımcı olacak hikâyeler belirlenmelidir. İstismara uğramış çocuklar içinse kendilerine zarar verici davranış türlerini tanımalarına yardımcı olacak hikâyelerin seçilmesi gerektiğini, ayrıca bu tür çalışmalarda otobiyografiler, belgeseller ve filmlerden de yararlanılabileceğini belirtmiştir.

Bibliyoterapiyi kitaplar aracılığıyla insanların sorunlarını tanıyıp çözebilmelerine yardımcı olan bir yaklaşımı olarak tanımlayan Öner (2007) çalışmasında her insanın yaşamında iz bırakan, unutamadığı bir hikâyenin olabileceğini ifade etmiştir.

Ebeveynlerin çocuklarına okuduğu hikâyelerin birbirlerini anlayabilmelerinde önemli bir iletişim kanalı olduğunu belirtir.

Bulut (2010) çalışmasında bibliyoterapinin eğitim ortamlarında kullanımını incelemiştir. Bibliyoterapi yönteminin her seviye ve sınıfta kullanılabileceğine değinerek sınıf öğretmenlerinin çocukların sosyal davranışları kazanmalarını, arkadaş ilişkilerini geliştirmelerini, düzenli ders çalışmalarını ve değerlerin öğretilmesini destekleyebileceğini ifade etmiştir. Çocuklara okuma sevgisi ve okuma alışkanlığı kazandırılmasında da faydalı olabileceğini belirtmiştir.

"Eflatun Cem Güney'in Evvel Zaman İçinde" adlı masal kitabındaki bibliyoterapi unsurlarının belirlendiği bir çalışmada gelişimsel bibliyoterapinin kilit noktaları olarak ifade edilen unsurlardan 20 maddelik bir veri toplama aracı hazırlanmıştır. Masalların hemen hepsinde yapılan iyiliklerin karşılıksız kalmayacağı ve umutsuzluğa kapılmamanın önemine değinildiği ifade edilmiştir (Eğilmez ve Erdemir, 2016).

Leana Taşçılar (2017) bibliyoterapi uygulamasının üstün zekalı ve yetenekli öğrencilerin özgüven düzeylerine etkisini araştırmaktadır. Araştırma sonunda bibliyoterapinin özgüven düzeylerini olumlu yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Bibliyoterapi uygulamalarının ilköğretimden başlanmasının gerekliliğini vurgulayarak küçük yaşlardan itibaren kitap okumanın, kendi gelişimlerinde ve problemlere çözüm bulmalarında onlara yardımcı olacağı belirtilmiştir. Ayrıca önleyici rehberlik amaçlı öğrencilerin sorunlarıyla baş edebilmelerinde kullanılabileceği önerisinde bulunulmuştur.

Karagül (2018) bireylerin sağlıklı psikolojik bir yapıya sahip olmaları için bibliyoterapi çalışmalarına erken çocukluk döneminde başlanması ve bu dönemde gerekli önlemlerin alınması gerektiğini ifade etmiştir. Bunun en etkili yolunun kitapla iyileşme olan "bibliyoterapi" yöntemiyle olduğunu vurgulamaktadır. Bibliyoterapi uygulamalarında çocuk edebiyatı ürünlerinin kullanılmasında çocuk kitaplarında bulunması gereken özelliklere değinerek çocukların doğru kitaplarla buluşturulmasında yetişkinlere yol gösterici önerilerde bulunmaktadır.

Yılmaz ve Yakar'ın (2018) yaptığı çalışmada ülkemizde sorun odaklı çocuk edebiyatının gelişimine, Türkiye ve dünyadaki çalışmalara ve bu yaklaşımın ülkemize yansımalarına değinmektedir. Araştırmanın sonunda sorun odaklı çocuk edebiyatı ürünlerinin niteliksel ve niceliksel anlamda yetersiz olması yapılacak bibliyoterapi alanındaki akademik çalışmaları da olumsuz etkilediği ifade edilmiştir. Çocukların yaşadıkları sorunların çözümünde çocuk edebiyatı yazarlarına ve araştırmacılara büyük sorumluluk düşmektedir.

Doğanay (2019) “5,6,7 ve 8.Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerin Bibliyoterapi Açısından İncelenmesi” adlı çalışmasında, dört Türkçe ders kitabındaki 156 metin bibliyoterapik unsurlar bakımında incelenmiş ve 17 metinde bu unsurlara rastlanmamıştır. Araştırma sonucunda sınıf seviyesi arttıkça bibliyoterapik unsurların azaldığı ve Türkçe öğretiminde kazandırılmak istenen genel beceriler ile bibliyoterapik unsurların örtüştüğü gözlemlemiştir. Bu yönüyle ders kitaplarının bibliyoterapik unsurlar açısından zenginleştirilerek Türkçe derslerinde bibliyoterapi yöntemine yer verilmesi gerektiği önerisinde bulunulmuştur.

Akgün ve Karaman Benli (2019) “Okul Öncesi Çocuklarla Bibliyoterapi” çalışmasında okul öncesi dönemdeki çocukların duygu ve düşüncelerini ifade edebilmelerinde, zor durumların üstesinden gelmelerinde, olumlu benlik geliştirmelerinde ve özgüven gelişimlerinde gelişimsel bibliyoterapi uygulamalarının faydalı olacağı belirtilmiştir. Bu çalışmaların öğretmenler veya ebeveynler tarafından çocuğun ihtiyaçları göz önünde bulundurularak yapılması gerektiği ifade edilmiştir.

Erdem Ülker ve Gönen (2019) çalışmasında bibliyoterapi yönteminde kullanılacak çocuk edebiyatı ürünlerinin tanıtılması, çocukla bibliyoterapi arasındaki ilişkinin tartışılması, ikisi arasındaki ortak noktaların belirlenerek örnek eserlerin bu alanda kullanılması önerilerinde bulunmaktadır. Bibliyoterapi yöntemi ile çocukların gelişim sürecinde eğitim aracı olarak kullanılan çocuk kitaplarının ortak noktalarından yararlanarak araştırmacılar için yeni bir çalışma fırsatı yarattığı ifade edilmiştir.

Yapılan çalışmalar incelendiğinde yurt dışı alanyazın çalışmalarının uzun yıllardır sürdürülmekte olduğu, ülkemizde yapılan çalışmaların ise yakın tarihli ve sınırlı sayıda olduğu görülmektedir. Araştırmaya konu olan Mevlâna İdris Zengin’in eserlerini çocuk edebiyatı ve değerler eğitimi açısından inceleyen çalışmalar (Yasa, 2012; Kılınç, 2014; Polat, 2018; Günay, 2019) yapılmış olsa da bibliyoterapi unsurları bakımından incelemesi yapılmamıştır. Bu konuda bibliyoterapinin tanıtılması ve uygulama çalışmalarının daha da yaygınlaşması için bilimsel alanda daha fazla çalışmaya ihtiyaç duyulmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. Yöntem

Bu bölümde araştırmanın deseni, çalışma grubu, veri toplama araçları, verilerin toplanması ve verilerin çözümlenmesi başlıklarına yer verilmiştir.

3.1. Araştırma Deseni

"Mevlâna İdris Zengin'in Çocuk Edebiyatı Ürünlerinin Bibliyoterapi Unsurlarına Göre İncelenmesi" adlı araştırma nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi ile gerçekleştirilmiştir. Nitel araştırma insanların yaşamlarını ne şekilde anlamlandırdıklarını ve bu anlamlandırma sürecinin genel bir çerçevesini oluşturarak insanların deneyimlerini nasıl yorumladıklarını belirlemeyi amaçlamaktadır. Temelde anlam üzerine odaklanan nitel araştırmalar, tümevarımsal süreç ve zengin betimlemelere dayanmaktadır (Merriam, 2018, s. 14).

Doküman incelemesi, araştırma konusu olan olgu veya olgular hakkındaki bilgileri ele alan yazılı ve görsel unsurların çözümlenmesini içerir (Yıldırım ve Şimşek, 2018, s. 189). Nitel araştırmalar araştırmacıya geniş bir bilgi alanı sunmasının yanında zaman ve ekonomik açıdan tasarruf sağlamaktadır. Doküman incelemesi yöntemi, yapılan araştırmalarda tek başına kullanılabildiği gibi veri çeşitliliği sağlamak ve araştırmanın geçerliğini artırmak için de kullanılmaktadır. Bu yönüyle nitel araştırmalarda araştırmacılar tarafından sıklıkla kullanılan yöntemlerden biridir. Bu araştırmada da doküman incelemesi yöntemiyle Mevlâna İdris Zengin'in çocuk edebiyatı ürünleri ele alınmıştır.

3.2. Veri Kaynağı

Doküman incelemesi çalışmalarının çok geniş bir bilgi ağını kapsaması durumunda analize konu olan veri setinden örneklem seçilmesi gerekebilir. Bu araştırmada kullanılacak çocuk edebiyatı eserleri belirlenirken Ulusal Tez Merkezindeki 1992-2022 yılları arasında çocuk edebiyatı alanında yayınlanan, çocuk edebiyatının temel ilkeleri açısından incelenmiş ve ilkokul düzeyine uygunluğu tespit edilmiş yüksek lisans ve doktora tez çalışmaları incelenmiştir. İncelemeler ve Türkçe alan uzmanının görüşleri neticesinde alanyazında daha az sayıda çalışılmış ve sorun odaklı bir bakış açısına sahip olan Mevlâna İdris Zengin'in eserlerinin incelenmesine karar verilmiştir. Yazarın çocuk

edebiyatı eserleri araştırmaya konu edilmiştir. Araştırmanın veri kaynağını, yazarın çocuk edebiyatı alanındaki 48 kitabında yer alan 58 eser oluşturmaktadır. Baskısına ulaşılamayan Televizyonları Bozulan Şehir, Şifrelerini Kaybeden Adam, Çınçınlı Masal Sokağı ve Kirpiler Şapka Giymez kitapları çalışma kapsamına alınmamıştır.

3.2.1. Mevlâna İdris Zengin

Mevlâna İdris Zengin 1966 yılında Kahramanmaraş'ın Andırın İlçesinde dünyaya gelmiştir. Babası esnaf ve aynı zamanda da bir şairdir. Küçük yaştan itibaren kitap ve dergilere olan merakında, abisinin matbaada çalışması etkili olmuştur. Çok küçük yaşlarda Türk Edebiyatının önemli eserlerinden Bin Bir Gece Masalları, Kemalettin Tuğcu, Ömer Seyfettin gibi önemli isimlerin eserlerini okumuştur. 1978 yılında daha ortaokul sıralarındayken ilk deneme yazısı Yeni Devir gazetesinde yayımlanmıştır. Lise yıllarında da hazırlamış olduğu Mevlâna Celaleddin Rumi ile ilgili bir sunumuyla herkesin takdirini kazanmış ve bundan sonra kendisine "Mevlâna" diye hitap edilmeye başlanmıştır. Üniversite öğrenimini İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde tamamlamıştır. Edebiyata olan ilgi ve merakını hiç kaybetmeyen Zengin; Diriliş, Dergâh, Albatros, Düşler, Bürde, İkindi Yazıları, Geniş Zamanlar ve Gerçek Hayat gibi dergilerinde yazılar kaleme almıştır (Kılınç, 2014, s. 7).

Hem yetişkinlere hem de çocuklara yönelik kırktan fazla eseri bulunan Mevlâna İdris Zengin'in; masal, hikâye, şiir, deneme ve duvar yazısı türlerinde eserleri bulunmaktadır. Eserlerinin bir kısmı televizyon kanallarında çizgi film olarak yayınlanırken bir kısmı da farklı dillere çevrilmiştir. Çocuklar için yazıyor olmaktan mutluluk duyan yazar, masal türüne daha fazla ağırlık verme nedenini anlatım imkânlarının daha fazla olması ve kendisine zamandan bağımsız olarak hareket edebilme imkânı tanıması yönüyle tercih ettiğini ifade etmiştir. Aynı zamanda bir çocuk kitabının resimsiz olamayacağını, iyi bir kitabın iyi bir resimle tamamlanmış olacağını belirtir. Yazılarını yazarken çocuğa göreliği önceleyen yazar, "çocuk olsam nasıl bir cümle kurardım?" veya "çocuk olsam nasıl bir cümle okumak isterdim?" sorularını sormanın önemli olduğunu vurgulamıştır (Yasa, 2012, s. 163- 164).

Mevlâna İdris Zengin çocuk ve çocuk edebiyatını kendine has üslubuyla şu şekilde tanımlamıştır: "Kendi gerçekliğiyle uyum içinde olan, bize biraz da 'acıyarak' bakandır, görendir. Çocuk edebiyatı ise, işte bu varlık için yapılan, yapılmaya çalışılan edebiyattır." (Emeksiz, 2014, s. 267).

Yazar çevreye, hayata duyarlı ve bilhassa çocukların psikolojik durumlarını iyi çözümleyebilen, gözlem gücü yüksek biridir. Çocuksu merakıyla gerçek hayata dair gözlemlerinden edindiği küçük detayları, derin anlamlar çıkararak okuyucusuna aktarmaya çalışır. Eserlerinde dünyanın sorunlarını çocuk duyarlılığıyla ele alarak sorunların çözümü için çareler arayamaya çalışan bir kurguyu içinde barındırır. Bunu yaparken çocukları olumsuzluğa sürüklemeden, onların duyarlılığını artıran aynı zamanda yetişkinlerin içini sızlatan bir üslup benimsemiştir (Günay, 2019, s. 15).

Eserlerinde mesaj verme amacı gütmeyen ve didaktik anlatımdan uzak olan yazar, seçtiği konu ve türlerin daha önceden çalışılmamış olmasına dikkat etmektedir. Yazar bu konuda kendini şu şekilde tanımlar: "Ben yazarken çocuklara öğreten değil, çocuklardan öğrenen bir yazarım." (Emeksiz, 2014, s. 272). Çocuklara uygun kitap seçiminde ise ailelerin desteğine gereksinimleri olmadan çocukların bir kitapçıdan ya da bir kütüphaneden rahatlıkla kendilerine uygun kitapları seçebileceklerini ifade etmiştir (Yasa, 2012, s. 164).

Öncelikli amacının çocuklara yaşanılabilir bir dünyanın olduğunu sezdirmeye çalışmaktır. Çocuklara edebiyat yoluyla ulaşan Mevlâna İdris Zengin basit anlatımlardan uzak durduğu, çocuk mantığını, algı dilini, umut ve verili dünyanın dışına çıkma isteğini kendine ilke edinmiştir. Seslendiği çocuk okurun ise biraz düşünen ve sorgulayan bir okur olmasını istemektedir (Polat, 2018, s. 276-277).

Mevlâna İdris Zengin hitap ettiği kitle 9-13 yaş arasındaki çocuklardır. Yazarın masalları klasik masal anlayışından biraz farklıdır. O yirmi birinci yüzyılın çocuklarına seslenir ve masallarını ona göre yazar. Diğer masallarda da görülen olağanüstülüklere rastlansa da onun eserlerinde klasik masallardaki cinler, periler, büyüler gibi tabiatüstü varlıklar bulunmaz. İyi ve kötünün mücadelesinde sürekli iyilerin kazanıp kötülerin kaybetmesi gibi bir unsur da yoktur. Zengin, eserlerinde temel değerlerden iyi-kötü, güzel-çirkin, haklı-haksız gibi zıtlıklara okurun düşünmesini sağlayacak şekilde yer vermektedir (Günay, 2019, s. 16).

Eserlerinde yer alan karakterlerin birçoğunun "adam" veya "çocuk" olarak isimlendirilme nedeni, okurun karakterle yakın ilişki kurmasını sağlamak amacıyla olduğu düşünülebilir. Bu karakterlerin her biri çocukların özdeşim kurabileceği olumlu özelliklere sahiptir. Eserlerindeki hayvan karakterleri ilginç ve tuhafken çocuk karakterlerin güçlü ve kadere yön verdikleri görülür. Aynı zamanda konu ve içerik olarak esrarengiz ve alışılmadık unsurlar ağırlıktadır. Mevlâna İdris dünyadaki bozulan düzenin çocuklar tarafından tekrardan kurulacağına inanmaktadır (Işık ve Aktaş, 2017, s. 695).

Türk Edebiyatımıza önemli katkılar sunan; genç, yaşlı, çocuk birçok kesim tarafından sevilen Mevlâna İdris Zengin 7 Haziran 2022 tarihinde hayata gözlerini yummuştur.

3.3. Veri Toplama Araçları

Araştırma verilerinin toplanmasında kullanılacak veri toplama aracının belirlenebilmesi için literatür taraması yapılmıştır. Alanyazında çocuk edebiyatı eserlerinin bibliyoterapi unsurları açısından değerlendirilebilmesine ilişkin bir ölçme aracının bulunmadığı görülmüştür. Bu bağlamda bibliyoterapi ölçütlerinin belirlenebilmesinde 18'i yurtdışı, 4'ü yurt içi olmak üzere 22 çalışma incelenmiştir. Araştırmada kullanılan formda yer alan bibliyoterapi ölçütleri Tablo 3.1'de verilen çalışmalardan yola çıkılarak hazırlanmıştır.

Tablo 3.1

Bibliyoterapi Ölçütlerinin Belirlenmesinde Yararlanılan Kaynaklar

Yazar adı	Kaynak adı	Yıl	BT unsuru
Claudia E. Cornett & Charles F. Cornett	Bibliotherapy: The Right Book at the Right Time	1980	19
John T. Pardeck & Jean A. Pardeck	Bibliotherapy for Children In Foster Care and Adoption Using Bibliotherapy Clinical Practice with Children Bibliotherapy: A Clinical Approach for Helping Children Using Books in Clinical Social Work Practice: A Guide to Bibliotherapy	1987 1990 1993 2013	17
Uğur Öner	Bibliyoterapi	2010	16
James R. Allen, Sandra F. Allen, Kathy H. Latrobe, Michael Brand, Betty Pfefferbaum, Brenda Elledge, Tracey Burton & Matthew Guffey	The Power of Story The Role of Bibliotherapy for the Library	2012	15
Johnson A. Afolayan	Documentary Perspectiverspective of Bibliotherapy in Education	1992	11
Caroline Shrodes	Bibliotherapy	1955	11
Nola Kortner Aiex	Bibliotherapy	1993	10

Tablo 3.1 *(Devam) Bibliyoterapi Ölçütlerinin Belirlenmesinde Yararlanılan Kaynaklar*

Yazar adı	Kaynak adı	Yıl	BT unsuru
James W. Forgan	Using Bibliotherapy to Teach Problem Solving	2002	9
Sefa Bulut	Bibliyoterapi Yönteminin Okullarda Psikolojik Danışmanlar ve Öğretmenler Tarafından Kullanılması	2010	9
Samuel T. Gladding & Claire Gladding	The ABCs of Bibliotherapy for School Counselors	1991	7
Jerry J. Watson	Bibliotherapy for Abused Children	1980	7
Katherine E. Cook, Theresa Earles-Vollrath & Jennifer B. Ganz	Bibliotherapy	2006	6
Melissa Allen Heath, Dawn Sheen, Deon Leavy, Ellie Young & Kristy Money	Bibliotherapy A Resource to Facilitate Emotional Healing and Growth	2005	6
Rhea J. Rubin	Uses of Bibliotherapy in Response to the 1970s	1979	6
Uğur Öner ve Binnur Yeşilyaprak	Bibliyoterapi: Psikolojik Danışma ve Rehberlik Programlarında Çocuk Edebiyatından Yararlanma	2006	5
Sara Elley	Examining the Use of Bibliotherapy in a Third Grade Classroom	2014	4
Debbie McCulliss	Bibliotherapy: Historical and Research Perspectives	2012	4
Amie K. Sullivan & Harold R. Strang	Bibliotherapy in the Classroom Using Literature to Promote the Development of Emotional Intelligence	2002	4
Wolverton, Lorrie	Classroom Strategies for Teaching Migrant Children about Child Abuse	1988	2
Marilena Z. Leana-Taşcılar	Üstün Zekâlı ve Yetenekli Öğrencilerin Bulunduğu Sınıflarda Bibliyoterapi Kullanımı: Model Önerisi	2012	2

Bu çalışmalardan hareketle 168 bibliyoterapi ölçütü tespit edilmiştir. Tespit edilen bu ölçütlerden birbirinin tekrarı olanlar birleştirildiğinde 89 ölçüt elde edilmiştir. Bunlar içerisinde benzer anlama sahip olanlar uzman görüşleri doğrultusunda elenerek 49 maddelik bir taslak form oluşturulmuştur. Taslak formda yer alan maddeler 1 Özel Eğitim uzmanı ve 2 Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık uzmanı olmak üzere 3 uzmanın görüşleri alınarak bu maddeler gelişim psikolojisinin alt alanları olan; fiziksel gelişim, bilişsel gelişim, duygusal gelişim, sosyal gelişim ve öz bakım gelişimi olmak üzere beş başlık altında toplanmıştır. Hazırlanan formundaki maddelerin dil ve anlam bakımından uygunluğu konusunda Türkçe eğitimi uzmanının, maddelerin bir ölçme aracında bulunması gereken özellikler bakımından uygunluğu için Ölçme Değerlendirme uzmanının görüşleri alınmıştır. Uzman görüşleri doğrultusunda bazı cümlelerin çeviriden kaynaklı gramer ve anlam yapılarında sıkıntıların olması nedeniyle araştırmacı tarafından içeriği bozulmadan gerekli düzenlenmeler yapılmıştır. Yapılan düzenlemelerin içeriği yansıtıp yansıtmadığı konusunda bir kez daha uzman görüşüne başvurularak taslak forma

son hâli verilmiştir. Bu formda yer alan bibliyoterapi ölçütlerinin hangi gelişim alanıyla ilişkili olabileceği 89 kişilik bir öğretmen grubunun görüşleri alınarak belirlenmiştir. Hazırlanan form elektronik ortamda paylaşılarak katılımcılardan branş, eğitim düzeyi ve kıdem gibi demografik bilgileri istenmiştir. Bu bilgiler Tablo 3.2'de gösterilmiştir.

Tablo 3.2

Katılımcıların Demografik Bilgileri

		f
Branş	Sınıf Öğr.	38
	Reh. ve Psi. Dan	20
	Türkçe / Edebiyat Öğr.	9
	Diğer	22
Eğitim düzeyi	Lisans	76
	Yüksek Lisans	11
	Doktora	2
Kıdem	1-10 yıl	25
	11-20 yıl	19
	21 ve üzeri	45

Öğretmen görüşleri neticesinde Çocuk Edebiyatı Eserlerini Bibliyoterapi Unsurlarına Göre Değerlendirme Formunda yer alan bibliyoterapi ölçütlerinin gelişim alanlarına göre dağılımı tespit edilmiştir. Araştırmanın doküman analizi kısmında 58 çocuk edebiyatı eseri 49 maddeden oluşan bibliyoterapi formuna göre değerlendirilmiştir. Eserler araştırmacı tarafından detaylı bir şekilde okunmuş ve tespit edilen bibliyoterapi unsurları not edilmiştir. İncelenen eserlerdeki bibliyoterapi unsurları, formda yer alan bibliyoterapi ölçütlerinin altında toplanmış ve sonrasında gelişim alanlarına göre düzenlenmiştir.

Tablo 3.3

Çocuk Edebiyatı Eserlerini Bibliyoterapi Ölçütlerine Göre Değerlendirme Formu

Bilişsel Gelişim Alanıyla İlgili Bibliyoterapi Ölçütleri
1. Bireyin üst düzey düşünme becerilerini (eleştirel düşünme, yaratıcı düşünme, yapıcı düşünme, analiz, çıkarım yapma, karar verme, problem çözme, yargıda bulunma vb.) geliştirir.
2. Bireye okuma becerisi ve alışkanlığı kazandırarak edebiyat sevgisini destekler.
3. Bireye, sorunların oluşmadan önce önlenebileceğini gösterir.
4. Bireyin, ahlâki değerleri incelemesini sağlayarak karakterini geliştirir.
5. Bireyin -olumsuz davranışlarını değiştirerek- olumlu tutum ve davranış edinmesine yardımcı olur.
6. Bireyin sorunlarını çözmeden önce yapıcı bir eylem planı hazırlamasına yardım eder.
7. Bireyin problem çözme becerilerini artırır.
8. Bireyin yaşanan sorunları daha objektif değerlendirebilmesine imkân verir.
9. Bireyin kendini (kaygılarını, öfkelerini, utangaçlığını, kıskançlığını, sevip sevmediği şeyleri vb.) keşfetmesine yardımcı olur.
10. Bireye sorunlarının alternatif çözüm yollarının olduğunu gösterir.
11. Bireyi problemlerinin çözülebileceği konusunda umutlandırır.
12. Bireyin hayatta karşılaştığı ya da karşılaşabileceği her türlü sorunla başa çıkabileceğini gösterir.
13. Bireyin olaylara ve yaşantılara karşı farklı bakış açıları geliştirebilmesine yardım eder.
14. Bireyin -kendisini olduğu gibi kabul etmesini teşvik ederek- kendine olan saygısını artırır.
15. Bireye kendi problemlerinin sorumluluğunu üstlenmesi konusunda farkındalık oluşturur.
16. Bireyin içinde bulunduğu gelişim dönemine özgü gereksinimlerini fark etmesini sağlar.
17. Bireyin benlik / kişilik kavramının gelişmesine yardım eder.
18. Bireyin, dürüst bir şekilde öz değerlendirme yapabilmesini teşvik eder.
19. Bireyi, kendini gerçekleştirebileceği konusunda cesaretlendirir.
20. Bireyin sorunları(nı) daha özgürce tartışabilmesine yardımcı olur.
21. Bireyin düşüncelerini, duygularını, eylemlerini doğrulamasına yardımcı olur.
22. Bireyin dil gelişimini destekler.
23. Bireyin kendi dışında yeni ilgi alanlarını keşfetmesini sağlar.
24. Bireyin -edebiyatın yaşama ayna tutma özelliği sayesinde- yaşamın gerçeklerini kavrayarak insan düşünceleri ve duyguları hakkında yaratıcı (farklı) yorumlar yapabilmesine imkân sağlar.
25. Bireyin neyi algılayacağını veya görmezden geleceğini belirlemesine yardımcı olur.

Tablo 3.3 *(Devam) Çocuk Edebiyatı Eserlerini Bibliyoterapi Ölçütlerine Göre Değerlendirme Formu*

Duygusal Gelişim Alanıyla İlgili Bibliyoterapi Ölçütleri
1. Bireyin duygusal sorunlarını anlamasına yardımcı olur.
2. Bireyin yaşadığı duygusal zorlukları (saldırganlığı kontrol etme, stresi yönetme, sosyal ilişkileri başlatma ve sürdürme vb.) aşmasına yardımcı olur.
3. Bireyin zihinsel anlamda hafiflemesini sağlayarak ruh sağlığını korumasına yardımcı olur.
4. Bireyin geleceğine ilişkin (çaresizliği, emniyet ve güvenlik eksikliği veya kendini koruma başarısızlığı vb.) patojenik beklentilerini önler.
5. Bireyin, insanları belli bir biçimde davranmaya iten psikolojik güçleri anlayıp yorumlayabilmesine katkı sağlar.
6. Bireyin açığa çıkaramadığı bastırılmış duygularını serbest bırakmasını sağlar.
7. Bireyin duygusal zekâ becerilerini geliştirmesine yardımcı olur.
Sosyal Gelişim Alanıyla İlgili Bibliyoterapi Ölçütleri
1. Bireyin yaşadığı olaylara karşı farkındalığını artırır.
2. Bireyin iş birliği ve paylaşım becerilerini geliştirir.
3. Bireyi farklı yaşam biçimlerine maruz bırakarak kendisi dışındaki insanları anlamasını (empati) sağlar.
4. Bireyin sosyal becerilerinin gelişimine yardımcı olur.
5. Bireye aidiyet duygusu kazandırır.
6. Bireyin çevresine (akranlarına) karşı duyarlı olmasını sağlar.
7. Bireye sosyal değerlerin (sosyal davranış, arkadaşlık ilişkileri, sıkı çalışma ve iyilik yapma vb.) öğretilmesinde sınıf öğretmenine yardımcı olur
8. Bireyin bulunduğu ortama kişisel ve sosyal açıdan uyum sağlamasına yardımcı olur.
9. Bireyin kişilerarası ilişkilerini geliştirerek sosyal çevresiyle ilişki kurmasına yardımcı olur.
10. Bireyin sosyal olarak kabul edilen davranışları belirlemesine yardımcı olur.
11. Bireyde her türlü zorbalığın (fiziksel şiddet, lakap takma vb.) azalmasını sağlar.
12. Bireyin akranlarını dinleme yeteneğini artırır.
13. Bireye başkalarının da benzer sorunlar yaşadığını (böyle bir sorunla karşılaşan ilk veya tek kişi olmadığını) gösterir.
14. Bireyde gelecekteki davranışları için modelleri taklit etme arzusu yaratır.
15. Bireye dolaylı deneyim zenginliği sunar.
16. Bireyin çevresine karşı daha hoşgörülü davranmasını teşvik eder.
17. Bireyin, dış tehlikeleri ele alıp değerlendirmesi için bir yetişkinden onay alması gibi "sosyal referanslama"ya hizmet eder.

3.4. Verilerin Toplanması

Araştırma bulguları, Mevlâna İdris Zengin'in ulaşılabilen çocuk edebiyatı eserleri araştırmacı tarafından temin edildikten sonra literatür taraması ve uzman görüşleri ile belirlenen 49 maddelik bibliyoterapi unsurlarının yer aldığı bir form vasıtasıyla toplanmıştır. Yazarın araştırmaya konu olan eserlerine Tablo 3.4'te yer verilmiştir.

Tablo 3.4

İncelenen Eserler

Başka Çocuklar Serisi	Tuhaf Adamlar Serisi
1. Sessizlik Torbası	1. Yağmurlu Şehirdeki Adam
2. Bir Çuval Gözlük	2. Masal Alan Adam
3. Küçük Süpermen	3. Profesör Haşur Huşur
4. Halepli Zeynep	4. Düşünen Adam
5. Tuz	5. Kuş Adam
6. Sarı Telefon Sokağındaki Rüya	6. Tersine Adam
7. Behram Geri Dön	7. Saçları Dökülen Adam
8. Havuç Havuç Havuç	8. Para Dağıtan Adam
9. Dünyayı Kurtaran Çocuk	9. Dokuz Düğmeli Adam
10. Bulut Çocuk	10. Mardinli Saatçi ile Madridli Zapparo
11. Mavi Çocuk	
12. Çocuk Kırmızı	
Acayip Hayvanlar Serisi	**Hayvanlar İş Başında Serisi**
1. Kuşkucu Horoz	1. Davulcu Ayı
2. Filozof Köpek	2. Öğretmen Öküz
3. Kuyruğu Dumanlı Kedi	3. Öğrenci Eşek
4. Uçan Eşek	4. Servis Şoförü Tavşan
5. Kardan Tavşan	5. Asker Fil
6. Gazoz Çeşmesi	6. Cankurtaran Yunus Balığı
7. Hipnozcu Kedi	7. Baloncu Kirpi
8. Kirpinin Bahar Konseri	8. Kasap Köpek
9. Romantik Tilki	9. Trafik Polisi Kurbağa
10. Dünyanın En Uğur Böceği	10. Bakkal Kaplan
11. Vejetaryen Aslan	11. Diş Hekimi Timsah
12. Dünyayı Delen Köstebek	12. Doktor Tilki
Sufi İle Pufi	**Ütüsüz Ayakkabılar**
1. Rüzgâr Olamıyorum	1. Mutluluk Doktoru
2. Ne Halleri Varsa Görsünler	2. Dünyanın En Güzel Bombası
3. Biraz Çoğalsınlar Ben Onlara Gösteririm	
4. Yüz Gram Zaman	
5. Ayaklara Özgürlük	
6. Sonuçları İçimde Taşıyorum	
7. İnanmayanlar Ayağa Kalksın	
8. Bekledim Gece Oldu	
9. Vay Canına Dünya Bu Kadardı İşte	
10. Yaralandım Anne	

Yazarın hayvanlar iş başında serisinde yer alan bazı kitaplarının Türkçe basımı olmadığı için İngilizce- Türkçe basımlarına ulaşılmıştır. Araştırmacı incelemelerine seri hâlinde basılan kitaplardan başlayarak içerisinde birçok farklı hikâyenin yer aldığı kitaplara doğru bir sıra takip etmiştir. Eser incelemeleri, formda yer alan her bir bibliyoterapi ölçütü göz önünde bulundurularak yapılmıştır. Bibliyoterapi unsurlarının geçtiği cümlelerin kenarlarına ilgili ölçütün kısaltılmış hâli not edilmiştir. Bu şekilde

bütün eserler ikişer kez okunup incelendikten sonra tespit edilen unsurlar bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Elde edilen bulgular ilgili gelişim alanlarına göre ayrılmış olan bibliyoterapi ölçütleri altında toplanmıştır. Böylece Mevlâna İdris Zengin'in eserlerinde en çok hangi bibliyoterapi unsurlarının bulunduğu tespit edilmiştir. Araştırmanın geçerliği uzman görüşleri alınarak sağlanmıştır. Araştırmanın güvenirliği için ise kitapların bir bölümü araştırmacı dışında bir Türkçe eğitimi uzmanı tarafından incelenmiştir. İncelemeler arasındaki güvenirliği belirlemek için Uyuşum Yüzdesi= Görüş birliği/ görüş birliği + görüş ayrılığı X 100 formülü kullanılmıştır. Hesaplamalar neticesinde toplam güvenirlik değeri %89 bulunmuştur. Elde edilen bu değer çalışmanın güvenirliğe sahip olduğunu göstermektedir (Tavşancıl ve Aslan, s. 2001).

3.5. Verilerin Çözümlenmesi

"Mevlâna İdris Zengin'in Çocuk Edebiyatı Ürünlerinin Bibliyoterapi Unsurlarına Göre İncelenmesi" adlı bu araştırmada verilerin analizinde betimsel analiz yönteminden yararlanılmıştır. Betimsel analiz yöntemi; sistematik ve açık olarak betimlenen verilerin, araştırmacı tarafından yapılan yorumların neden- sonuç ilişkisi ele alınarak okuyucuya açıklanmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2018, s. 239-240).

Doküman inceleme çalışmalarının analiz edilme aşamasında takip edilmesi gereken birkaç adım bulunmaktadır. Bunlardan ilki analize konu olan veriden örneklem seçilmesidir. Bu araştırmada çocuk edebiyatı yazarları arasından Mevlâna İdris Zengin, yazarın eserlerinden ise öyküleyici anlatıma sahip olanlar araştırmaya konu edilmiştir. Kategorilerin geliştirilmesi aşamasında araştırmanın amacını yansıtacak şekilde kategoriler önceden oluşturulabilmektedir. Bu araştırmada veri toplama aracındaki bibliyoterapi ölçütleri ve araştırmanın alt amaçları olan gelişim alanları (fiziksel, bilişsel, duygusal, sosyal ve özbakım) önceden belirlenmiş ve araştırmadan elde edilen bulgular bu başlıklar altında kategorize edilmiştir. Bir sonraki aşama olan analiz birimlerinin saptanmasında eserlerde geçen bibliyoterapi unsurlarının tespit edilmesinde cümle ve paragraflardaki içerik dikkate alınarak analiz edilmiştir.

Araştırmada betimsel analiz yöntemiyle elde edilen bulgular eserlerde yer alma sıklıklarına göre en çok tekrar edenden en aza doğru sıralanarak tablo ve grafiklerle görselleştirilip sunulmuştur. Elde edilen bibliyoterapi unsurları gelişim alanları (fiziksel, bilişsel, duygusal, sosyal ve özbakım) başlığı altında tek tek yer verilmiş ve eserlerden alıntılar yapılarak açıklanmıştır. Ardından eserlerin bibliyoterapi çalışmalarında kullanım durumları yorumlanmıştır. Araştırmada elde edilen bulgulardan yola çıkarak Mevlâna

İdris Zengin'in eserlerinde yer alan bibliyoterapi unsurlarının frekans değerleri belirlenerek en çok tekrar eden ve en belirgin bibliyoterapi unsurları üzerinde durulmuştur. Ayrıca incelenen eserlerde tespit edilen bibliyoterapi unsurlarının gelişim alanlarına göre nasıl bir dağılım gösterdiği tablolaştırılarak sunulmuştur.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. Bulgular

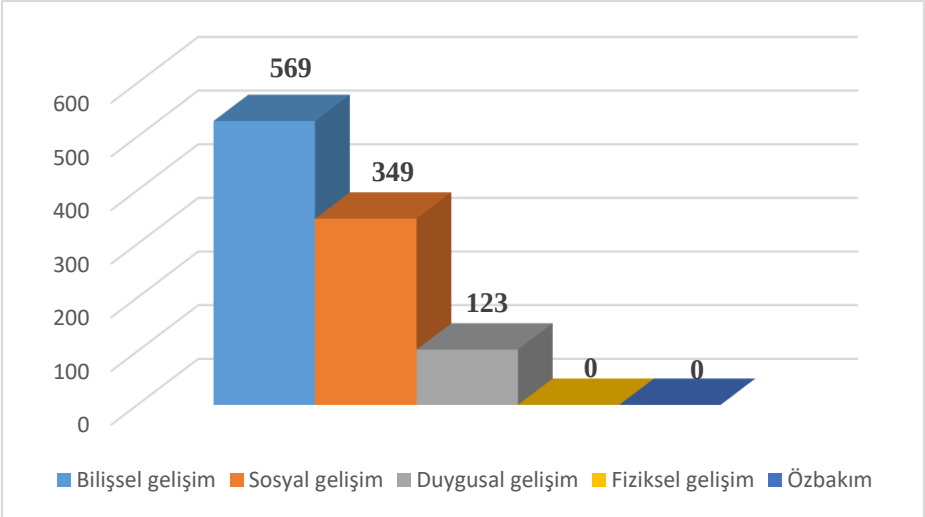
Araştırmanın dördüncü bölümde araştırmanın amacı ve alt amaçlarına yönelik ulaşılan bulgular yer almaktadır.

4.1. Mevlâna İdris Zengin'in Eserlerinden Elde Edilen Bulgular

Mevlâna İdris Zengin'in çocuk edebiyatı ürünlerinin bibliyoterapi unsurlarına göre incelendiği bu araştırmada eserler, araştırmacı tarafından hazırlanan Çocuk Edebiyatı Eserlerini Bibliyoterapi Ölçütlerine Göre Değerlendirme Formu aracılığıyla incelenmiştir. Araştırmanın bulguları alt amaçlarda belirtildiği gibi gelişim psikolojisinin alt başlıkları altında toplanmaya çalışılmıştır. Araştırma sonunda fiziksel ve özbakım gelişimiyle ilgili herhangi bir bulguya rastlanmaması nedeniyle elde edilen 1041 bibliyoterapi unsurunun üç başlık altında toplandığı görülmüştür. Formda yer alan 49 bibliyoterapi ölçütünün 25'i bilişsel gelişim alanında, 17'si sosyal gelişim alanında, 7'si duygusal gelişim alanında yer aldığı görülmektedir. Bunların 569'u bilişsel gelişim alanıyla, 349'u sosyal gelişim alanıyla, 123'ü duygusal gelişim alanıyla ilişkilidir. Elde edilen bulgulara gelişim alanları başlıkları altında yer verilmiştir.

Şekil 4.1

Bibliyoterapi Unsurlarının Gelişim Alanlarına Göre Dağılımı

4.1.1. Bilişsel gelişim alanıyla ilgili bulgular

Temel dil becerilerinden biri olan okuma, bireyin düşünce gelişimini de desteklemektedir. Okuma; bireyin duygu, düşünce ve hayal dünyasının gelişmesini, yaşanan problemleri eleştirel bakış açısıyla değerlendirmesini ve çıkarımlarda bulunmasını sağlar. Çocuk edebiyatı eserlerinde betimlemeler, benzetmeler, olağanüstülükler gibi merak uyandırıcı unsurlar okumaya karşı tutumu etkilemektedir. Bibliyoterapi çalışmalarında yararlanılacak eserlerin dil ve üslup bakımından çocuğun anlam evrenine uygun sade, açık ve anlaşılır bir dille kaleme alınmış olmasına dikkat edilmelidir.

Bibliyoterapi yöntemiyle bireyin yaşayabileceği herhangi bir probleminin önceden önlenmesi mümkündür. Eğer önleyici bibliyoterapi uygulamaları için geç kalınmışsa ve problem durumu bireyin hayatını zorlaştırmaya başlamışsa o zaman problemin çözümüne yönelik adımlar atılmalıdır. Öncelikle yapılması gereken bireyin yaşadığı problem tespit edilmeli sonrasında bir eylem planı hazırlanmalıdır. Eylem planı; kişinin süreç içerisinde hangi adımları atması gerektiği, bu konuda nelere ihtiyaç duyacağı, planın işleyişi sırasında karşılaşılabilecek olası durumların neler olabileceği ve uygulamanın sonunda elde edilecek çıktıların önceden belirlemesini sağlamaktadır. Bu bağlamda hazırlanan eylem planı ile kişinin sorunlarını çözerken karşılaşabileceği bütün olası durumları görmesini sağlayıp bu doğrultuda alternatif yollar geliştirebilmesine imkân tanımaktadır. Ayrıca bibliyoterapi, çözülemeyeceği düşünülen problemler hakkında kişiye umut olmaktadır. Kitaptaki olaylara veya karakterin yaşadığı problemlere çözümler üreten kişi, sürecin sonunda kendi problemlerinin de çözülebileceğini fark edip bu konuda içgörü kazanmasına yardımcı olur. Aynı zamanda bireyin kendini tanıması kişilik gelişimi açısından oldukça önemlidir. Burada önemli olan bireyin eksikliklerinin, hatalarının, yanılgılarının ve baş edemediği durumların farkında olmasıdır. Bu farkındalık sayesinde birey, kendini dürüst bir şekilde değerlendirebilir ve böylece kendini olduğu gibi kabul edebilme yeteneğine sahip olur.

Mevlâna İdris Zengin'in eserlerinde bilişsel gelişim alanında yer alan 25 farklı bibliyoterapi ölçütüne dair 569 bibliyoterapi unsuru tespit edilmiştir. Tablo 4.1'de bilişsel gelişim alanında yer alan bibliyoterapi ölçütleri ve incelenen eserlerde tespit edilen bibliyoterapi unsurlarına ilişkin frekans değerleri yer almaktadır.

Tablo 4.1

Bilişsel Gelişim Alanıyla İlgili Bibliyoterapi Ölçütleri

Bilişsel Gelişim Alanıyla İlgili Bibliyoterapi Ölçütleri	*f*
Bireyin üst düzey düşünme becerilerini (eleştirel düşünme, yaratıcı düşünme, yapıcı düşünme, analiz, çıkarım yapma, karar verme, problem çözme, yargıda bulunma vb.) geliştirir.	156
Bireye okuma becerisi ve alışkanlığı kazandırarak edebiyat sevgisini destekler.	47
Bireye, sorunların oluşmadan önce önlenebileceğini gösterir.	34
Bireyin, ahlâki değerleri incelemesini sağlayarak karakterini geliştirir.	33
Bireyin -olumsuz davranışlarını değiştirerek- olumlu tutum ve davranış edinmesine yardımcı olur.	32
Bireyin sorunlarını çözmeden önce yapıcı bir eylem planı hazırlamasına yardım eder.	29
Bireyin problem çözme becerilerini artırır.	22
Bireyin yaşanan sorunları daha objektif değerlendirebilmesine imkân verir.	19
Bireyin kendini (kaygılarını, öfkelerini, utangaçlığını, kıskançlığını, sevip sevmediği şeyleri vb.) keşfetmesine yardımcı olur.	18
Bireyin hayatta karşılaştığı ya da karşılaşabileceği her türlü sorunla başa çıkabileceğini gösterir.	18
Bireye sorunlarının alternatif çözüm yollarının olduğunu gösterir.	17
Bireyi problemlerinin çözülebileceği konusunda umutlandırır.	17
Bireyin, dürüst bir şekilde öz değerlendirme yapabilmesini teşvik eder.	16
Bireyin -kendisini olduğu gibi kabul etmesini teşvik ederek- kendine olan saygısını artırır.	15
Bireyin olaylara ve yaşantılara karşı farklı bakış açıları geliştirebilmesine yardım eder.	15
Bireye kendi problemlerinin sorumluluğunu üstlenmesi konusunda farkındalık oluşturur.	14
Bireyin içinde bulunduğu gelişim dönemine özgü gereksinimlerini fark etmesini sağlar.	14
Bireyin benlik / kişilik kavramının gelişmesine yardım eder.	14
Bireyin sorunları(nı) daha özgürce tartışabilmesine yardımcı olur.	12
Bireyi, kendini gerçekleştirebileceği konusunda cesaretlendirir.	9
Bireyin düşüncelerini, duygularını, eylemlerini doğrulamasına yardımcı olur.	4
Bireyin dil gelişimini destekler.	4
Bireyin neyi algılayacağını veya görmezden geleceğini belirlemesine yardımcı olur.	4
Bireyin -edebiyatın yaşama ayna tutma özelliği sayesinde- yaşamın gerçeklerini kavrayarak insan düşünceleri ve duyguları hakkında yaratıcı (farklı) yorumlar yapabilmesine imkân sağlar.	3
Bireyin kendi dışında yeni ilgi alanlarını keşfetmesini sağlar.	3
Tespit edilen toplam bibliyoterapi unsuru	569

İncelenen eserlerde en fazla "bireyin üst düzey düşünme becerilerini (eleştirel düşünme, yaratıcı düşünme, yapıcı düşünme, analiz, çıkarım yapma, karar verme, problem çözme, yargıda bulunma vb.) geliştirir (156)", "bireye okuma becerisi ve alışkanlığı kazandırarak edebiyat sevgisini destekler (47)", "bireye, sorunların oluşmadan önce önlenebileceğini gösterir (34)", "bireyin, ahlâki değerleri incelemesini sağlayarak karakterini geliştirir (33)", "bireyin -olumsuz davranışlarını değiştirerek- olumlu tutum ve davranış edinmesine yardımcı olur (32)", "bireyin sorunlarını çözmeden önce yapıcı

bir eylem planı hazırlamasına yardım eder (29)" ve "bireyin problem çözme becerilerini artırır (22)" ölçütlerine ilişkin bibliyoterapi unsurları yer almaktadır. Elde edilen bulgulardan bazıları şu şekildedir:

"Öğrendiklerimi ne yapacağımı bilmemek bana sıkıntı veriyor. Kendi kendime öğrendiğim şeylerle aramda herhangi bir sorun yok. Ama başkaları ben istemediğim halde bana bir şey öğretirken soruyorum: ***Bu öğrettiğin şeyle ne yapacağım?*** *" (BGO,75)*

"Sizler aç, sizler de tok insanlarsınız. Ayrıca aranızda aşırı açlıktan ve aşırı tokluktan ölmek üzere olanlar da var. Bunlar da dünyadaki besin kaynaklarının tümü. Yapılan hesaplamalar gösteriyor ki doğadan elde ettiğimiz bu yiyecekler, sizin en az üç katınız kadar insanı daha besleyebilir. ***Peki nasıl oluyor da bir kısım insanlar, yani bazı yüz milyonlar, hatta milyarlarca insan açlıktan ya da susuzluktan ölecek hâle geliyor?*** *" (BÇ, s.17)*

*"****Yürümenin nesi var anlamıyorum. Sürekli arabalı bir hayat, ayaksız bir hayat bence****. İnsanlar arabaları alıp karşılığında ayaklarını verirken ne için seviniyor? Arabalara binip ayaklardan kaçılıyor ve trafik kazalarına çok şaşılıyor. Hayatın hızlandığı söyleniyor ama her gün herkes bir yerlere geç kalıyor." (AÖ, s.46)*

"*Dünyada çok canlı vardı ve hepsi büyüyordu. Bu dünya canlı değildi ve büyümüyordu.* ***Dünyanın bize bir süre sonra dar geleceği açıktı.*** *" (İAK, S.64)*

"Şehre tepeden bakma imkânı olan birisinin göreceği şeyler ise neredeyse inanılmaz boyutlardaydı. Çünkü aşağıya bakınca; ***bir adamın bir sakız tarafından kovalanması, bir öküzün araba gibi ses çıkartarak caddelerde dolaşması ve otobüs duraklarının önüne geldiğinde ise paltolu, fötr şapkalı bir adama dönüşmesi, bir çocuğun sınıfındaki bütün arkadaşları ve kedisi ile birlikte havada uçması, bu arada durumu gören ve çocukların uçuşunu engellemek için üç ve beşlerden bir ip yaparak çocukları yakalamaya çalışan matematik öğretmeninin telaşlı koşuşturmacası****... gibi tuhaf durumlar görebilirdi."(DKÇ, s.9)*

"Giderek daha az kimseyle konuşan Tersine Adam, hüzünlü şarkılar söylüyor ama **bu şarkıları söylerken sonundan başlıyordu. Merdivenleri çıkarken üst basamaktan, inmek içinse ilk basamaktan başlıyordu***." (TA, s. 35)*

"Kanadı yoktu ve bu sebeple hiç uçamıyordu adam. Ama uçamayan kuşlar da yok muydu sanki? Vardı tabii. Adam uçamayışını hiç dert etmedi. ***Bir kuşun mutlaka uçması gerekmezdi****." (KA, s. 23)*

"Çocuk, izlediği bu tabloya kendinden geçmiş gibi bakıyordu. Önündeki bu büyük resimde aç insan yoktu. ***Demek ki açların değil, açlığın öldüğü bir dünya mümkündü****." (BÇ, s.18)*

"Şimdiye kadar geçen ömrü hiçlerle doluydu. ***Artık geçmiş için bir şey yapılması imkansızdı ama hayatının bundan sonraki kısmı için bir şeyler yapılabilir;*** *anlamsız eşeklik geçmişinin ruhunda meydana getirdiği acıları, anlamlı bir gelecekle hafifletebilirdi." (UE, s.6)*

"Bekledim Gece Oldu" masalında Ayça'nın, çevresindeki insanların kendisine sürekli yeni bir şeyler öğretme çabası içine girmelerine anlam veremeyip bu öğretilenlerin ne işine yarayacağını düşünmesi; çocuğun dünyadaki açlığın nedenini öğrenmek için yaptığı araştırmalar sonucunda mevcut besin kaynaklarının herkese yetecek ve hatta bu besinlerin üç kat daha fazla insanın ihtiyacını karşılayabilecek yeterlilikte olmasına rağmen neden halâ açlığın sürdüğünü anlamaya çalışması; "insanlar neden yürümek yerine arabayla gitmeyi tercih etmektedir?" Bu durumun hayatlarını hızlandırmadığını aksine, gidecekleri yere halâ geç kaldıkları ve trafik kazalarına sebep olduklarının ifade edilmesi; canlılar sürekli büyürken dünyanın aynı kalmasının bir süre sonra insanlara yetmeyeceği çıkarımında bulunulması bibliyoterapi ölçütleri içerisinde üst düzey düşünme becerilerinden "**eleştirel düşünce" ve "çıkarımda bulunma**" becerilerinin geliştirilmesinde kullanılabilir.

"Dünyayı Kurtaran Çocuk" masalında bir adamın bir sakız tarafından kovalanması, bir öküzün araba gibi ses çıkartarak caddelerde dolaşması ve otobüs duraklarının önüne geldiğinde ise paltolu, fötr şapkalı bir adama dönüşmesi gibi olağanüstü olaylara yer verilmesi; Tersine Adam'ın şarkılara sondan başlaması, merdivenleri çıkarken üst kattan, inerken ilk basamaktan başlaması düşünce gelişiminde "**yaratıcı düşünme**"nin geliştirilmesinde kullanılabilecek örneklerdendir.

Kuş olmak isteyen bir adamın kanatları olmadığı için uçamayışını sorun etmeyip uçamayan kuşlarında olabileceğini düşünmesi; çocuğun yaptığı gözlemler neticesinde açların ölmediği bir dünyanın mümkün olduğunu düşünmeye başlaması; eşeğin, anlamsız geçmiş yaşamını anlamlı bir geleceğe dönüştürebileceğine olan inancı bibliyoterapi ölçütlerinden "**yapıcı düşünme**" becerisinin geliştirilmesinde kullanılabilir.

*"Neydi tamam olan? Şuydu: **Profesör Haşır Huşur**, yıllarını verdiği araştırmayı sonuçlandırmış ve bir pireyi kopyalamayı başarmıştı." (PH, s. 15).*

*"Adam altmış yaşında doğdu. Ne yapabilirdi ki? O, **Tersine Adam**'dı." (TA, s. 31)*

*"Çocuk havucu alıp dışarıya çıktı. **Ata nasıl binilir ise öylece havucun üzerine bindi**. Kısa bir süre sonra daha havalanıp gözden kayboldu. Gidiş o gidiş. Bir daha görünmedi. Annesi, babası dört yaşındaki kardeşi onu öyle çok aradılar ki sonunda yorgun düşüp ümidi kestiler." (H, s.9)*

*"Çocuk ikinci defa, gecikmeden ilk derse yetişmişti. Fil, tıpkı timsah gibi okulun kapısında kaybolmuştu. Ve çocuk **okula bir fille geldiğini** kimseye söyleyemezdi." (STSR, s. 16)*

*"Savaşın adını sordu Behram. **Birinci Dünya Savaşı** olduğunu söyleyince biraz önce **İkinci Dünya Savaşı'na** rastladığını ve bu savaşın barış için yapıldığına inanmadığını söyledi." (BGD, s.15)*

*"**Peygamberin** yüzünden yayılan ışık Behram'a müthiş bir güç ve esenlik duygusu verdi." (BGD, s.18)*

*"Okula yeni başlayan çocukların ders yaptığı sınıfa şarkı söyleyerek neşeyle girmiş. Çocuklar şarkı söyleyen, **önlüklü ve elinde çanta olan bu eşeğe** şaşkın şaşkın bakmışlar. Eşek ise bir şey olmamış gibi **sınıftaki bir sıraya oturmuş**." (ÖE, s.11)*

*"Peki, **muz yiyen ve bu arada dedikodu yapan iki maymunu** rahatsız edebilir miydi? Edemezdi. Ya **gazete okuyan bir aslanı**? Hayır tabii. **Saat tamir eden bir karga, çörek pişiren bir sansar, zayıflamak için koşan bir fil** de rahatsız edilmemelidir herhalde." (DEU, s.19)*

*"Çocuğun **eli ayağına dolaştı**." (STSR, s. 11)*

*"Avcılar **dehşet içindeydiler**. Etraflarını çepeçevre saran bu hayvanlar böyle nasıl örgütlenmiş ve kendilerini kuşatma altına almıştı." (VA, s.79)*

*"Yüzyıllardır birbirinizi öldürdüğünüz yetmiyor, bir de gelip bizi öldürmek istiyorsunuz, hasta mısınız siz?" diye üçüncü defa kükredi Aslan. "Galiba hastayız" diyecekti avcılardan birisi. Diyemedi. **Dili damağına yapışmış** gibiydi sanki." (VA, s.82)*

*"**Öğrensek de mi sarımsaklasak, öğrenmesek de mi ıspanaklasak**? Karışan kafalar öğrenmekten mi karışıyor, öğrenmemekten mi?" (BGO,75)*

Profesör Haşur Huşur'un pireleri kopyalaması, Tersine Adam'ın altmış yaşında doğması, çocuğun havuca binip havalanıp gözden kaybolması, başka bir çocuğun ise okula timsah veya fille gelmesi gibi olağanüstülüklere yer verilmesi; Birinci Dünya Savaşı, İkinci dünya Savaşı ve peygambere ilişkin milli ve manevi değerlere değinilmesi; eşeğin önlük giyip elinde çantasıyla sınıfa girmesi, dedikodu yapan, gazete okuyan, saat tamir eden, çörek pişiren ve zayıflamak için koşan hayvanlara insanî özelliklerin yüklenmesi çocukların kitaba olan ilgi ve merak duygularının artmasını sağlamaktadır. Bu yönüyle yukarıda bahsedilen durumlar bibliyoterapi unsurlarından "**bireyin okuma alışkanlığı ve edebiyat sevgisinin desteklenmesi**"nde faydalanılabilir.

"Eli ayağına dolaşmak", "dehşet içinde olmak" ve "dili damağına yapışmak" deyimleri ile yazar tarafından özgünleştirilerek sunulan "öğrensek de mi sarımsaklasak, öğrenmesek de mi ıspanaklasak?" tekerlemesi bibliyoterapi unsurlarından "**bireyin dil gelişiminin desteklenmesi**" için kullanılabilir.

*"Doktorun neden ilaç kullanmadığını anlamışlardı. Doktor, onlara rahatsızlık veren ne varsa onları tutup bu odaya kapatmış ve üzerine kocaman bir kilitle kapatmış. Ve böylece **rahatsızlık veren şeyleri bu arka odada hapsetmişti.**" (MD, s.118).*

*"**Aklına gelen şey kaçmasın, hapsedilebilsin diye camlara, duvarlara, masaya… her yere yazardı.** En çok da giydiği elbisenin üzerine yazardı. Çünkü elbiseleri kâğıttandı Profesörün. Tabii ki dilediği zaman rahatça not almak için." (PH, s. 10).*

"Ve ertesi akşam çocuk torbada yeni kelimeler olmasına özellikle dikkat ediyordu. Çünkü biliyordu ki ***kötü kelimeleri dolaşımdan kaldırdığı zaman hiç kimse o kelimeleri kullanamayacaktı****." (ST, S. 25).*

Hastalıkları ilaç kullanmadan tedavi eden Mutluluk Doktoru'nun, hastalarının rahatsız olduğu durumları bir odaya kilitlemesi ve bunların bir daha rahatsızlık vermesini önlemesi; Profesör Haşur Huşur, çalışmalarını yaparken aklına gelen fikirleri unutmamak için bulduğu her yere notlar alması; Sessizlik Torbası" masalında çocuğun kötü kelimeleri insanların kullanmasını önlemek için torbasına sürekli yeni kelimeler eklemesi bibliyoterapi ölçütlerinden "**sorunlar oluşmadan önlenebileceği**" konusuna örnek gösterilebilir.

"Dünyanın her yerindeki arabalar birden yavaşlamıştı. Gaza ne kadar basılsa da insanî bir hız limitinin üzerine çıkamıyordu arabalar. Ayrıca ***yolda bir yaya belirdiğinde arabalar kendiliğinden yavaşlıyor, hatta tamamen duruyordu. Bir kedi, bir tavuk, bir köpek için de durum böyleydi****." (BÇ, s.19)*

*"… Sorun şu," diye sürdürdü uğur böceği. "****Bu besinler adaletli dağıtılmıyor****. Bazı ülkeler ya da insanlar, bir ekmekle doyabilecek iken yüzlerce ekmeğe sahip olmak istiyorlar ve oluyorlar. Sonra da bunların hepsini yiyemeyip çöpe döküyorlar. Ama diğer taraftaki ekmeksiz insan bu arada açlıktan ölebiliyor…" (BÇ, s.17)*

*"****Birisini yalan söylediğini anlarsa****, onun üzerine tuz serpiyordu." (T, s. 12)*

"Siber kumandanın beyaz tuşuna bastı. Bu defa bencillik duygusunu tuz buz eden olaylar zinciri başladı her yerde. ***Zengin ülkeler yoksul ülkelere, zengin insanlar yoksul insanlara alabildiğine içten duygularla kardeşçesine yardım etmeye başladı.*** *İki gömleği olan, hiç gömleği olmayana veriyordu gömleğinin birini. Cebinde beş lirası olan, bu paranın iki lirasını hiç parası olmayana veriyordu." (M, s.97)*

"Aslanın tarihi açıklamasının ardından ormanda inanılmaz bir ***barış havası*** *oluşmuştu. Artık hiçbir hayvan diğerini avlamıyordu." (VA, s.69)*

Arabaların yoldan geçen yayalara ve hayvanlara yol vermesi; saygı değerine, uğurböceğinin dünyadaki açlığın nedeninin yiyeceklerin adaletsiz dağıtılması olduğunu belirtmesi; adalet değerine, yalan söyleyen birini gördüğünde Esra'nın o kişinin üzerine tuz dökmesi; doğruluk değerine, zengin ülkelerin yoksul ülkelere, zengin insanların yoksul insanlara yardım etmesi; yardımseverlik değerine, ormandaki hayvanlar birbirlerini avlamadıkları için barış içinde yaşamaları; barış değerine örnek gösterilebilir. Tespit edilen bu değerler bibliyoterapi ölçütlerinden "**bireyin ahlâki değer(leri) incelemesini sağlayarak karakterini geliştirmesi**"için kullanılabilir.

"*Sence bu aslan bir vejetaryen miydi?" "Bilmiyorum ki…" diye cevap verdi öbürü. Bilse bile ne değişecekti ki? "**Ben artık av yapmayacağım**" dedi uzun boylu avcı. Birkaç avcı daha başını sallayarak sessizce katıldılar bu cümleye. (VA, s.84)*

*"Biriyle **kavga eden iki adam**, birdenbire değişip **sarmaş dolaş oldular**." (M, s.97)*

*"Dünyadaki bütün sorunlarının bittiğini söylemek güç tabii ki. Ama ne yapalım. **Bu durum, tamamen denetim dışı rüyaların gerçekleşmesinden daha kötü değildi herhalde.** Yanılıyor muyum?" (DKÇ, s.22)*

*"Bir varmış bir yokmuş. Çocukları çok seven bir tavşan varmış. Bu tavşan bir gün bir minibüs almış ve servis şoförlüğü yapmaya başlamış. **Çocuklar tavşanı, tavşan da çocukları çok seviyormuş**." (SŞT, s.7)*

Ormana avlanmak için gelen avcılardan birinin başına gelenlerden sonra artık avcılık yapmama kararı alması; kavga eden iki adamın bir anda birbirlerine sarılması; "Dünyayı Kurtaran Çocuk" masalında dünyada birçok sorun yaşanmasına rağmen çocuğun bu durumun, rüyaların gerçekleşip bütün hayatlarını alt üst etmesinden daha iyi olduğunu ifade ederek olumlu bir tutum takınması; servis şoförlüğü yapmaya başlayan tavşanın çocuklara, çocuklarında tavşana karşı olumlu bir tutum içerisinde olması bibliyoterapi ölçütlerinden "**olumsuz davranışların değiştirilerek olumlu tutum ve davranış edinme**"ye örnek gösterilebilir.

*"**Önce plan yaptılar. Sonra uygulamaya geçtiler**. Karınca, geyik, kedi ve çocuk kopyalama ile ilgili her türlü bilgiyi derinlemesine öğrendikten sonra kendilerine doksan dokuz gerçek hayvandan bir "Kaosu Sona Erdirme Timi" kurdular. Bu timde aslan, fil, kaplan, ayı gibi çok güçlü hayvanların yanı sıra sincap, tavşan gibi küçük hayvanlar da yer alıyordu." (PH, s. 58).*

*"Ve yarış başlamış. Ümit ve Pufi aynı anda fırlamış ve birinci turu rüzgâr gibi tamamlamışlar. Sonra ikinci ve üçüncü, dördüncü ve on dördüncü turlar da tamamlanmış. Pufi halâ rüzgâr gibi koşuyor ve en ufak bir yorgunluk belirtisi göstermiyormuş. Çünkü **Sufi ile yaptıkları plana göre her iki turda bir Sufi saklandığı bir apartman aralığından çıkıyor ve Pufi'nin yerine koşuyor**, **Pufi ise aynı yerde dinlenip sonra tekrar koşuyor ve bu böyle devam ediyormuş.**" (AÖ, s.49)*

*"Kendisine bir Süpermen elbisesi diktirdi artık elinde bir çanta ile dolaşıyordu. Süpermen elbisesi bu çantadaydı. **Acil ve tehlikeli durumlarda hemen elbiseyi giyecek yardımına koşacaktı.**" (KS, s. 9).*

Karınca, geyik, kedi ve çocuk baş başa vererek yaşanan karmaşanın önüne geçebilmek için bir plan yapmaları; Pufi'nin koşu yarışını kazanmak için kardeşi Sufi ile bir plan yapması; çocuğun acil durumlarda insanlara yardım etmek için bir plan yapıp kendine önce bir Süpermen kıyafeti diktirmesi ve bu kıyafeti sürekli yanında taşıması

bibliyoterapi ölçütlerinden "**sorunları çözmeden önce yapıcı bir eylem planı hazırlanması**" ile ilgili örnekler arasındadır.

"Sonra çocuk bu tohumları uzaydaki boş uydularda yetiştirdi ve zaman zaman dünyanın çeşitli yerlerine karpuz, elma, ıspanak, limon, maydanoz, patlıcan, muz, salatalık, armut, pırasa, gül, portakal, marul, nergis, menekşe, kavun, mantar, çilek gibi şeyler yağdırmaya başladı. Yiyecekler en çok dünyanın açlık çeken bölgelerine yağıyordu. Böylece bir süre sonra ***dünyada açlık sorunu kalmadı.****" (H, s.22)*

"Ama aslan! Yalnızca o, kirpice dilinden birazcık anlıyordu. ***Bu nedenle, gönüllü olarak şarkının sözlerini anladığı kadarıyla hayvanlara tercüme etmeye başladı.****" (KBK, s.17)*

Çocuğun, uyduda yetiştirdiği sebze ve meyveleri açlıkla mücadele eden yerlere göndererek dünyadaki açıklık sorununu çözmesi; ormandaki hayvanların kirpice dilini bilmemesi üzerine aslanın kirpinin sözlerini onlara tercüme etmesiyle bu sorunu çözmesi bibliyoterapi ölçütlerinden "**problem çözme becerilerinin geliştirilmesi**" için kullanılabilir.

Diğer bibliyoterapi ölçütlerine ilişkin bulgulara aşağıda yer verilmiştir.

"Bay Zapparo, içinde dayanılmaz bir sinema isteği duydu ve ***en sevdiği sinemaya yöneldi.****" (MMZ, s. 34)*

*"Şarkıyı o anda uydurmuştu, "****galiba biraz müzik yeteneğim de var****" diye düşündü." (HK, s.25)*

"Kaplan derin uykusundan uyanmış. Acaba ne oluyor diye ***etrafına bakınca davulcu ayıyı görmüş ve çok kızmış. Çünkü uyandırılmaktan hiç hoşlanmazmış****". (DA s.18)*

Bay Zapparo'nun sinemayı seviyor olması; Hipnozcu Kedi'nin şarkı söylerken müzik yeteneğini keşfetmesi; kaplanın uykudan uyandırılmaktan hiç hoşlanmaması bibliyoterapi ölçütlerinden "**kendini keşfetme**" ile ilişkilidir.

"Ve yine bir keresinde Amerika'nın üzerine tuz serpmek istediğinde orasının çok uzak olduğunu öğrenince atlasını açıp Amerika'yı bulmuş ve ***tuzu atlastaki Amerika'ya serpmek zorunda kalmıştı****." (T, s. 18).*

"Açlık! Dünyadaki açlığın bitmesini istiyorum." Çocuk bu dilediğini söyledikten sonra kendi de şaştı böyle bir şey nasıl dileyebildiğine. Bir uğur böceği ne yapabilirdi ki bu konuda? ***Eline de bir biberon alıp bebekleri mi doyuracaktı, havadan her yere ekmek mi yağdıracaktı?*** *Ne yapacaktı uğur böceği?" (BÇ, s.15)*

*"****Aslan açlığa karşı değişik bir çözüm bulmuştu****. Sırtında kırmızı bir heybe taşıyordu artık. Heybenin bir gözünde çeşitli otlar ve meyveler, diğer gözünde ise her türlü kuruyemiş vardı. Aslan acıktıkça elini heybenin bir gözüne atıyor ve ne çıkarsa afiyetle yiyordu." (VA, s.70)*

Dünyada yaşanan olumsuz durumların üzerine tuz serpen Esra, Amerika'nın üzerine de tuz serpmek isteyince oranın çok uzak olduğunu anlayıp farklı bir çözüm

olarak atlastan yerini bulup oranın üzerine tuz serpmesi; çocuğun uğur böceğinden dünyadaki açlık sorununu çözmesini istemesi ve bunu nasıl çözebileceği konusunda alternatif yollar düşünmesi; Vejetaryen Aslan'ın açlığına çözüm olarak yanında çeşitli yiyeceklerin bulunduğu bir heybe taşımaya başlaması bibliyoterapi ölçütlerinden "**sorunlara alternatif çözümlerin geliştirilmesi**" için kullanılabilir.

*"**Parfüm kokularından rahatsız olan birisi vardı. Kuzu sesinden rahatsız olan birisi vardı. Kavak ağaçlarının hışırdamasından, çay karıştıran kaşığın çıkardığı sesten, telefonlardaki bekletme müziklerinden, bet sesli bir şarkıcının sesinden, duvardaki saatin tik tatlarından ve daha başka başka şeylerden rahatsız olan adamlar,** birer birer doktorun kapısını çaldılar ve doktor, gerçekten de ilaç kullanmadan onların bu rahatsızlığını giderdi." (MD, s.114)*.

Mutluluk doktorunun; parfüm kokuları, telefondaki bekletme müzikleri, duvardaki saatin tik takları, kavak ağaçlarının hışırdaması gibi daha birçok şeyden rahatsız olan hastalarının bütün sorunlarına çözüm bulması bibliyoterapi ölçütlerinden "**bireyin her türlü sorunla baş edebilmesi**"ne örnek gösterilebilir.

*"Üzgün bir şekilde yoluna devam etmiş. Ama az sonra yeniden pat! sesini duymuş. Bakmış ve bir balonun daha patladığını görmüş. Ama ne yapabilirmiş ki? **Oklarını sırtından çıkartıp atamazmış ki…"** (BK, s.17-18)*

*"**Kanadı yoktu ve bu sebeple hiç uçamıyordu adam**. Ama uçamayan kuşlar da yok muydu sanki? Vardı tabii. Adam uçamayışını hiç dert etmedi. Bir kuşun mutlaka uçması gerekmezdi." (KA, s. 23)*

*"Bundan birkaç gün önce uyduyu hafifçe eğerek havuçların bir kısmını dünyaya gönderdim. **Yaptıklarımdan pişman değilim.**" (H, s.16)*

*"Sıradan bir çocuk değildi. **Onu tanıyan bütün bilim insanları, eğitimciler ve düşünürler kendisiyle ilgili çok pırıltılı şeyler söylüyor, ondan övgüyle bahsediyorlardı**." (M, s.86) kendine saygı*

*"Çocuk gözlüklerin her birini ayrı ayrı seviyor ve **kendi eseri olduğu için onlara değer veriyordu..."** (BÇG, s. 16)*

"Baloncu Kirpi" masalında kirpinin sivri oklarının satacağı bütün balonların patlatması üzerine bazı özelliklerin değiştirilemeyeceğini fark ederek bu durumu kabullenmesi; kanadı olmadığı için uçamayan kuş adamın uçamayışını kabullenmesi; çocuğun yetiştirdiği havuçları, uyduyu hafifçe eğerek dünyaya gönderdiği için pişmanlık duymaması; bilim insanları, eğitimciler ve düşünürler tarafından çocuğun yetenekli bulunması ve ondan övgüyle bahsetmeleri; çocuğun kendi el emeğiyle yaptığı gözlüklerine değer vermesi bibliyoterapi ölçütlerinden "**bireyin -kendisini olduğu gibi kabul etmesini teşvik ederek- kendine olan saygısını artırması'**na örnek gösterilebilir.

*"İstemeyerek de olsa bir **hata yaptığında tuzu kendi üzerine bile serpmekten kaçınmıyordu**." (T, s. 16)*

*"İkinci soruyu sordu çocuk: "Seviyor musun dilekleri yerine getirmeyi?" Eh işte, bazen… **Hepsini de yerine getiremiyorum zaten.**" (DEU, s.23)*

*"Nasıl olacak bu? diye düşündü uğur böceği… **Benim sesim eşeğin sesi kadar güçlü değil**, hatta duyulmaz bile…" (DEU, s.12)*

Esra'nın başkalarına yaptığı gibi kendisi de bir hata yaptığında üzerine tuz serpmekten kaçınmaması; çocuğun sorusuna karşılık uğurböceğinin, insanların dileklerinin hepsini gerçekleştiremediğini açıkça ifade etmesi ve kendi sesinin bir eşeğin sesi kadar kuvvetli olmadığının farkında olması bibliyoterapi ölçütlerinden "**bireyin kendini dürüst bir şekilde değerlendirebilmesi**"nde kullanılabilecek örneklerdendir.

*"… Havucun büyümesi ve yeni havuçların çıkması çok zor oldu ama **sonunda başardım**, uydu şu anda baştan başa bir havuç bahçesine döndü." (H, s.16)*

*"Müthiş bir hipnoz yeteneği vardı. Dedesinden öğrendiği hipnoz tekniğini yeteneğiyle birleştirerek devamlı geliştirmiş ve zaman içinde **usta bir hipnozcu olmuştu**." (HK, s.10)*

*"Sonra bir daha baktı kendi eserine. Çook uzun bir tüneldi bu, çok. Babası yaşasaydı kesinlikle çilekli dondurma ısmarlar ve **kendisiyle gururlanırdı.** Belki Dünya Köstebekler Kongresi'nde rahatlıkla başkan seçilirdi. Bambaşka gelişmeler de olabilir şüphesiz." (DDK, s.45)*

*"Sizin hiç canınız sıkılıyor mu benim canım sıkılan canlardan olduğu için zaman zaman sıkılıyor böyle anlarda **rüzgâr olmak, kitap okumak ya da keman çalmak istiyorum**." (RO, s. 12)*

Çocuğun zor olsa da uyduda havuç yetiştirmeyi başarması; Hipnozcu Kedi'nin dedesinden öğrendiği hipnoz yöntemini kendi yeteneğiyle birleştirmesiyle usta bir hipnozcu olması; köstebeğin bu kadar uzun bir tüneli kazması dolayısıyla çevresi tarafından takdir edileceğinin hayalini kurması bibliyoterapi ölçütlerinden "**bireyin kendini gerçekleştirebilmesi**" konusunda örnek gösterilebilir. Ayça'nın canı sıkıldığı zamanlarda kitap okumak veya keman çalmak istemesi bibliyoterapi ölçütlerinden "**bireyin yeni ilgi alanlarını keşfetmesi**"ne örnektir.

*"Ayaklara özgürlük ve yaşasın yürümek. **Hızlı yürüyünce koşmuş oluyorum yavaş yürüyünce sürünmüş oluyorum ve hiç yürümeyince oturmuş oluyorum. Uçmak koşma ötesi, uyumak oturma ötesi.**" (AÖ, s.46-47)*

*"Kimse senin kadar cesur değildi. **Paraları yırtmak kimsenin aklına gelmedi**. Herkes paralarının üzerine titredi ve görüyorsun artık kimse yok. Kaybettiler." (PDA, s. 63).*

*"… Çünkü her bulut başka bir şeye benziyordu. **Bir bulut kuzuya benziyordu. Başka bir bulut aslana benziyordu. Elinde çanta taşıyan bir l'ye benziyordu bir başka bulut.** Çocuk bu*

ilginç bulutlara bakarken ***gökyüzünün özgür bir hayvanat bahçesi olduğunu düşündü. Çünkü fareye, timsaha, ayıya ve bir fok balığına benzeyen bulutlar da geçmişti gökyüzünden****." (BÇ, s.6)*

Ayça'nın farklı hızlarda yürümenin aslında koşma, sürünme, oturma ve uçma anlamlarına geldiğini ifade etmesi; Para Dağıtan Adam'ın verdiği paralara herkesin fazlasıyla değer vermesine karşın yalnızca bir kişinin bu paraları önemsemeyip yırtması; "Bulut Çocuk" masalında çocuğun gökyüzündeki bulutları farklı farklı şeylere benzetmesi bibliyoterapi ölçütlerinden "**olaylara ve yaşantılara karşı farklı bakış açıları geliştirebilmesi**"nde kullanılabilir.

Bireyin bilişsel yönden gelişimi onun dili gelişimini de etkilemektedir. Dil ve düşünce birbirinin ayrılmaz parçasıdır. Düşüncelerimiz sözcük ve kavramlarla görünür hâle gelir. Çapan (1996) gelişim döneminde yer alan çocuklarda bilişsel gelişim ile sözel anlatım aynı doğrultuda ilerlese de bilişsel gelişim bir adım daha öndedir. Bu bağlamda yapılan araştırmada bilişsel gelişim alanı dil ve kişilik gelişimini kapsayacak şekilde ele alınmıştır. Görüldüğü üzere Mevlâna İdris Zengin'in eserlerinde bilişsel gelişim alanını destekleyen en dikkat çekici bibliyoterapi unsurlarının; üst düzey düşünme becerilerinin gelişimi, okuma alışkanlığı kazandırarak edebiyat sevgisi aşılama, problemler oluşmadan önlenmesi, ahlaki değer kazanımı, olumlu tutum ve davranış kazanımı, yapıcı eylem planı hazırlama ve problem çözme becerisinin olduğu görülmektedir. Ortaya çıkan bu bulgulardan "üst düzey düşünme becerileri" içerisinde "eleştirel düşünme, yaratıcı düşünme, yapıcı düşünme, çıkarımda bulunma, karar verme" gibi düşünce gelişimini farklı yönlerden destekleyen beceriler yer almaktadır. "Okuma alışkanlığı" dil gelişimi; "problemlerin oluşmadan önlenmesi", problem çözme becerisi; "ahlaki değer" ve "olumlu tutum ve davranışın kazanımı" ise kişilik gelişimi ile ilgilidir.

Bilişsel gelişim alandaki bibliyoterapi unsurları incelendiğinde birçoğunun öğretim programlarının hedeflediği kazanımlarla örtüştüğü görülmektedir. Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda bireyden beklenen roller; bilgi üreten ve bunu hayatında kullanabilen, problem çözebilen, eleştirel düşünen, girişimci, kararlı, iletişim becerilerine sahip, empati kurabilen vb. şeklinde tanımlanmıştır (MEB, 2019, s.3). Bir diğer nokta ise problemlerin oluşmadan önce önlenmesi okul rehberlik hizmetlerinin faaliyet alanlarından "önleyici rehberlik hizmeti" kapsamındadır.

4.1.2. Sosyal gelişim alanıyla ilgili bulgular

Sosyal gelişim, bireyin sosyal beceri ve değerlere sahip olmasıyla gerçekleşmektedir. Sosyal beceri; bireyin sosyal çevresi tarafından kabul görmesini, başkalarıyla etkili iletişim kurarak sosyal ilişkilerinin sağlıklı ilerlemesini sağlayan öğrenilmiş davranışlardır. Sosyal beceriler, doğumla başlar ve yaşam boyu doğrudan ya da dolaylı yoldan gelişmeye devam eder (Saman ve Uçan, 2017, s.283). Bireyin bulunduğu ortama uyum sağlayabilmesi toplum tarafından kabul edilen davranışların kazanılması ile mümkündür. Bu davranışlar; bir ilişkiyi başlatma ve sürdürme, karşıdakini dinleme, teşekkür etme, özür dileme, yardım isteme, ikna etme, izin isteme, iş birliği, paylaşım, empati becerilerine sahip olma, başkalarının düşüncelerine ve görüşlerine saygı gösterme gibidir.

Değer, üstün nitelik, meziyet; üstün, yararlı niteliklere sahip olan kimse; bir ulusun sahip olduğu sosyal, kültürel, ekonomik ve bilimsel değerlerini kapsayan maddi ve manevi ögelerin bütünüdür (TDK, 2022). Bir toplumun yaşanan olaylara karşı yaklaşımı bize o toplumun değerleri hakkında ipuçları verir. Toplumun bir üyesi olan bireyin, toplum tarafından benimsenip kabul edilmiş değerlere uygun bir şekilde hareket etmesi beklenir. Bireyin içinde bulunduğu sosyal çevreye uyum sağlaması yaşadığı toplumun sosyal değerlerini benimsemesiyle daha da kolaylaşacaktır. Sosyal değerler; insanların duygu, düşünce ve davranışlarını şekillendirirken bakış açıları ve aldıkları kararlar üzerinde de etkilidir. Bu derece öneme sahip olan değerler sistemi gelecek nesillere eğitim aracılığıyla aktarılmaya çalışılmaktadır. Eğitim ortamlarında sosyal beceri ve sosyal değerlerin öğrencilere kazandırılması için kitaplardan yararlanılmaktadır. Bibliyoterapi yöntemi de bu konuda yararlanılabilecek yöntemler arasında yer alır.

Mevlâna İdris Zengin'in çocuk edebiyatı ürünlerinin bibliyoterapi unsurlarına göre incelendiği bu araştırmada sosyal gelişim alanıyla ilgili 17 farklı bibliyoterapi ölçütüne dair 349 bibliyoterapi unsuru tespit edilmiştir. Tablo 4.2'de sosyal gelişim alanındaki bibliyoterapi ölçütleri ve eserlerde tespit edilen bibliyoterapi unsurlarının frekans değerleri yer almaktadır.

Tablo 4.2

Sosyal Gelişim Alanıyla İlgili Bibliyoterapi Ölçütleri

Sosyal Gelişim Alanıyla İlgili Bibliyoterapi Ölçütleri	*f*
Bireyin yaşadığı olaylara karşı farkındalığını artırır.	*65*
Bireyin iş birliği ve paylaşım becerilerini geliştirir.	*43*
Bireyi farklı yaşam biçimlerine maruz bırakarak kendisi dışındaki insanları anlamasını (empati) sağlar.	*40*
Bireyin sosyal becerilerinin gelişimine yardımcı olur.	*35*
Bireye aidiyet duygusu kazandırır.	*25*
Bireyin çevresine (akranlarına) karşı duyarlı olmasını sağlar.	*23*
Bireye sosyal değerlerin (sosyal davranış, arkadaşlık ilişkileri, sıkı çalışma ve iyilik yapma vb.) öğretilmesinde sınıf öğretmenine yardımcı olur	*15*
Bireyin bulunduğu ortama kişisel ve sosyal açıdan uyum sağlamasına yardımcı olur.	*15*
Bireyin kişilerarası ilişkilerini geliştirerek sosyal çevresiyle ilişki kurmasına yardımcı olur.	*14*
Bireyin sosyal olarak kabul edilen davranışları belirlemesine yardımcı olur.	*14*
Bireyde her türlü zorbalığın (fiziksel şiddet, lakap takma vb.) azalmasını sağlar.	*14*
Bireyin akranlarını dinleme yeteneğini artırır.	*13*
Bireye başkalarının da benzer sorunlar yaşadığını (böyle bir sorunla karşılaşan ilk veya tek kişi olmadığını) gösterir.	*11*
Bireyde gelecekteki davranışları için modelleri taklit etme arzusu yaratır.	*9*
Bireyin çevresine karşı daha hoşgörülü davranmasını teşvik eder.	*5*
Bireye dolaylı deneyim zenginliği sunar.	4
Bireyin, dış tehlikeleri ele alıp değerlendirmesi için bir yetişkinden onay alması gibi "sosyal referanslama"ya hizmet eder.	*4*
Tespit edilen toplam bibliyoterapi unsuru	349

Mevlâna İdris Zengin'in incelenen eserlerinde sosyal gelişim alanıyla ilgili 349 bibliyoterapi unsurunun en çok; "olaylara karşı farkındalığın artırılması (65)" "iş birliği ve paylaşım becerilerinin geliştirilmesi (43)", "empati (40)", "sosyal becerilerin geliştirilmesi (35)", "aidiyet duygusu kazandırma (25)" ve "çevresine karşı duyarlı olma (23)" bibliyoterapi ölçütleri altında yer aldığı görülmektedir.

"Hasta, bir hafta sonra doktora geldiğinde çok neşeliydi. "Sağ ol doktor," dedi. Görünce sinirlendiğim adamı gördüğümde yeniden sinirlenmeye başladım. Mutluyum. ***Ne zamandır bunun eksikliğini hissediyordum****." (MD, s.115)*

"Sonra sarı tuşa bastı çocuk. Dünyanın bozulan iklim dengesinin yavaş yavaş değiştiği görüldü. ***Küresel ısınma yerini yeniden küresel normalliğe bıraktı. Yazlar yeniden yaz gibi kışlar yeniden kış gibi oldu***. ***Kutuplardaki erime durdu****, hatta yürüyen bazı yerler yeniden bozuldu". (M, s.99)*

"Evet, gerçek karşısında duruyordu. İşte "anne" kelimesi torbanın içinde, normal kelimelerden uzakta, "söylenemeyen" kelimeler arasında duruyordu. Çünkü ***çocuk gerçeği fark ettiği anda torbadaki diğer kelimeleri söylemeyi denemiş, fakat onlara da söyleyemediğini görmüştü.****" (ST, s. 21)*

*"****Çocuk müthiş bir gerçeği fark etti****: Ay gözlüğünü takmadığım zaman ayı göremiyordu. Müzik gözlüğümü takmadığım zaman şarkıyı işitmiyordu. Pazartesi gözlüğü takmasa o günün pazartesi olduğunu anlamıyordu. Balık gözlüğü takmasa balık tutamıyordu. Menekşe gözlüğünü takması menekşenin kokusunu duymuyordu." (BÇG, s. 19-20)*

"Mutluluk Doktoru" masalında hastalardan birinin, rahatsızlık duyduğu duruma alıştığını fark etmesi ve rahatsız olduğu durumun eksikliğini hissetmesi; çocuğun sarı tuşa basmasıyla iklimsel değişimlerin normale döndüğünü fark etmesi; çocuk torbasına attığı kelimelerin kullanılamadığının farkına varması; her duruma uygun bir gözlük tasarlayan çocuğun bir süre sonra gözlüksüz hiçbir şeyi göremez, hissedemez ve anlayamaz duruma geldiğini fark etmesi bibliyoterapi ölçütlerinden "**yaşanan olaylara karşı farkındalığı artırma**" ile ilişkili bulunmuştur.

"Siber kumandanın beyaz tuşuna bastı. Bu defa bencillik duygusunu tuz buz eden olaylar zinciri başladı her yerde. Zengin ülkeler yoksul ülkelere, zengin insanlar yoksul insanlara alabildiğine içten duygularla kardeşçesine yardım etmeye başladı. ***İki gömleği olan, hiç gömleği olmayana veriyordu gömleğinin birini. Cebinde beş lirası olan, bu paranın iki lirasını hiç parası olmayana veriyordu****." (M, s.97)*

"Köstebek sayısı duruma göre sürekli artırıyordu. ***Yeraltındaki işleri köstebek Matkap, yerin üstündeki işlere ise Zeynep bakıyordu.****" (HZ, s.25)*

"Siyah Kaşkollü adam inanılmaz bir sakinlik ve inanılmaz bir çoklukla ***isteyen herkese para dağıtmaya devam ediyordu****." (PDA, s. 54).*

*"Okula gidip gelirken yollarda çok neşeli şarkılar söylüyorlarmış****. Tavşan çocuklara değişik orman şarkıları öğretiyor, bazen de onlara ilginç masalları anlatıyormuş.****" (SŞT, s.7)*

Siber kumandanın beyaz tuşuna basılınca insanların kıyafetlerini, paralarını birbirleriyle paylaşmaya başlamaları; Köstebek Matkap ve Zeynep'in iş bölümü yaparak Halep'e yardım taşımaları; Siyah Kaşkollü Adam'ın parasını herkesle paylaşması; servis şoförlüğü yapan tavşanın bildiği şarkı ve masalları çocuklarla paylaşması bibliyoterapi ölçütlerinden "**iş birliği ve paylaşım**" becerilerinin geliştirilmesinde kullanılabilir.

"Yemek dendiğinde benim aklıma hep akşam yemekleri geliyor. Başka yerleri bilmem ama bizim evde akşam yemekleri hep neşeli geçer. ***Beş kişilik sofrada birimizin suratı asık olsa yemeklere de bir şey olur, yiyemeyiz.****" (NHVG, s.20)*

*"****Bir çocuk, yeryüzünde birdenbire yalnız kaldığında, bir şehir artık yeryüzünden silindiğinde, bir kalp artık çalışmadığında, bir resim artık kimseler bakmadan yıkılmış bir***

binada öylece asılı kaldığında, bir eve uğrayacak bir baba artık olmadığında… uzatıyordu bu soruları. *İçinden çıkamıyordu. "(M, s.87)*

"Parktan geçerken oynayan çocuklara bakıyordu adam ve yine farkında olmadan sesli sesli düşünüyordu: "Bir gün gelecek siz de benim gibi ihtiyarlayacaksınız, oynayın çocuklar oynayın, kimseyi dinlemeyin. İçinizden geldiği gibi oynayın. Hatta terli terli su için. ***Boş verin büyükleri onlar sizi anlamaz ki…****" (DA s. 14)*

Ailecek yenen akşam yemeklerinde aile üyelerinden birinin canının sıkkın olması diğerlerini de etkilemesi; bir çocuğun savaş yüzünden birçok şeyini kaybetmesi böylece yalnız ve kimsesiz kalması; Düşünen Adam'ın parkta oynayan çocukların yerine kendisini koyup imkânları varken çocukluğun tadını çıkarmaları gerektiğini ifade etmesi bibliyoterapi ölçütlerinden "**empati"** becerisinin geliştirilmesinde kullanılabilir.

"Adam doktora ***teşekkür ederek*** *ayrıldı." (MD, s.112)*

"Babana ***selam söyle****, Edirne'ye de beklerim," dedi Fatih. (BGD, s.20)*

"Bazen bir hayvan, Aslanın emrini unutup başka bir hayvanı yakalamak için atladığında diğer hayvan hiç kaçmadan ve korkmadan, işaret parmağını dudağına götürüp "şşşşt" dediğinde, havadaki hayvan yaptığı hatayı anlıyor ve donup kalıyor, sonra da gidip yakalamak istediği hayvandan ***özür diliyordu.****" (VA, s.69-70)*

"Saat tam on buçukta Sufi ile Pufi birbirlerine ***başarılar dileyerek*** *odalarına çekildiler ve ilk defa uyumak için yataklarına uzandılar." (BÇBOG, s.30)*

*"Sonra bir adam gelmiş ve yarım kilo pirzola istemiş. Köpek hemen bu adamın isteğini de yerine getirmiş. Adam yarım kilo pirzola ile dükkândan çıkarken, "****güle güle efendim, yine bekleriz, afiyet olsun*** *hav hav" demiş." (KK, s.13)*

Teşekkür etmek, selam söylemek, özür dilemek, başarılar dilemek, afiyet olsun, güle güle gibi ifadeleri kullanmak bibliyoterapi ölçütlerinden "**sosyal beceriler**"in kazandırılmasına yardımcı olabilir.

*"****Neyse ki büsbütün yalnız değilim. Evde babam Nedim Bey ve annem Meryem Hanım'dan başkaları da var.*** *Sufi ile Pufi. Adları Suat ile Fuat. İkisi de şeker çocuktur ama herkes onları karıştırır. İkizdirler çünkü. Sesleri dudakları gözleri her şeyleri birbirine benzer. Yaş toplamlar yirmi ikidir. İlkokul son sınıfta okuyor ve beni çok seviyorlar.* ***Ben onların biricik Ayçası, kız kardeşiyim.****" (RO, s. 12)*

"Saçların ıslaktı, gelmiş beni öpmüştün. Yavaşça yüzüme eğilmiştin. Benim güzel çocuğum demiştin. Saçların yüzüme de değmişti ve ***ben o anda sana ait olduğumu anlamıştım****.* ***Ben senin zindansızlığına ve gülümseyişine aidim****." (YA, s.91)*

"Mahallelerine homurtuyla yaklaşıp alçalarak bombaları bırakan uçak daha uzaklaşmadan koşarak ***kızına sarılıp sakinleştirmeye çalışan babası****. Sonra dimdik olmuş kulaklarıyla bahçede donmuş gibi kalan tavşan!* ***Zeynep'in tavşanı****. Ve sonra tek ayağı havada,*

*iki gözüyle her iki yöne bakıp ne olduğunu anlamaya çalışan beyaz tavuk! Korkudan o anda yumurtlayan **Zeynep'in tavuğu**." (HZ, s.9).*

*"Yorulmak nedir bilmiyor ve sürekli uçuyordu. Neşesinden yemeği-içmeği unutmuştu. Hayatının anlamını bulmuştu. Artık yeryüzüne dönmeyi düşünmüyor, "**ben artık yeryüzünün değil, gökyüzünün eşeğiyim**" diyordu." (UE, s.18)*

Ayça'nın kendisini tanıtırken annesi, babası ve ikiz kardeşlerinden bahsetmesi; "Yaralandım Anne" masalında annesinin çocuğunu öpmesi, "benim güzel çocuğum" demesi ve böylece çocuğun kendisini annesine ait hissetmesi; savaşın yaşandığı bölgede Zeynep'in babasının onu sakinleştirmeye çalışması ve Zeynep'in bir tavşanı ve tavuğunun olması; eşek için hayatın anlamı uçmak olduğundan eşeğin "ben artık yeryüzünün değil, gökyüzünün eşeğiyim" olarak tanımlayıp kendisini gökyüzüne ait hissetmesi bibliyoterapi ölçütlerinden "**aidiyet duygusunun kazandırılması**"nda yararlanılabilir.

*"Dünyada mutsuz insanlar vardı. Acı çeken insanlar vardı. **Hiç kimse hiç kimse bu acı çeken insanlar için bir şey yapmıyordu.**" (KS, s. 7).*

*"**Oradaki arkadaşları acaba ne yapıyordu?** Şehirden sessizce ayrıldıkları gün boyunca Zeynep'i göremediklerini de ne düşünmüşlerdi? **Komşu arkadaşı Fatma ve Ali, sınıfındaki Zeynep, Mahmut, İsmail, Ayşe, Hatice, Hasan şimdi ne yapıyordu? En önemlisi hayatta mıydılar?**" (HZ, s.15).*

*"Sonra çocuk bu tohumları uzaydaki boş uydularda yetiştirdi ve zaman zaman dünyanın çeşitli yerlerine karpuz, elma, ıspanak, limon, maydanoz, patlıcan, muz, salatalık, armut, pırasa, gül, portakal, marul, nergis, menekşe, kavun, mantar, çilek gibi şeyler yağdırmaya başladı. **Yiyecekler en çok dünyanın açlık çeken bölgelerine yağıyordu**. Böylece bir süre sonra dünyada açlık sorunu kalmadı." (H, s.22)*

*"**Seller olmasın" demişti. "Herkesin soluduğu hava temiz olsun; ırmaklar, denizler kirlenmesin**. Yeryüzünde yaşadığımıza her nefeste hissedelim, içimiz her nefeste taze, dokunulmamış, berrak bir sevinçle dolsun." (BÇ, s.20)*

Dünyada birçok farklı sorunla mücadele eden insanlara karşı diğerlerinin bu durum karşısında duyarsız davranması; Zeynep'in yaşanan savaştan sonra Halep'teki arkadaşlarının durumlarını merak etmesi; çocuğun, uyduda yetiştirdiği besinleri dünyada açlık sorunu yaşayan bölgelere göndermesi; "Bulut Çocuk" masalında çocuğun yeryüzünde temiz hava ve temiz su kaynaklarının olmasını istemesi bibliyoterapi ölçütlerinden "**çevreye karşı duyarlı olma**" ya örnek gösterilebilir.

Diğer bibliyoterapi ölçütlerine ilişkin elde edilen bulgular aşağıda verilmiştir.

*"Satıcılar, '**herkese her şeyi ben satayım'** düşüncesini bırakıp, küçük kazançlarla yetinmeye yönelmişlerdi." (M, s.98)*

*"Yeşil tuşa basınca merhamet enerjisi yayılmıştı bütün yeryüzüne. Herkes, ama herkes bütün varlığa başka bir gözle bakmaya başlamıştı. Kuzuları su içeriliyor, işçilerin çalışma saatleri kısaltıp ücretleri artırılıyor, dondurmanın fiyatı ucuzluyor, kimsesiz çocukların başını okşayıp ihtiyaçları karşılanıyor; bir avcı, tüfeğini omzundan çıkarıp duvara asıyor, ihtiyarlar ziyaret edilip yalnızlıkları azaltıyordu. **Kurtlar, kuşlar ve karıncalar bile bu merhamet enerjisinin yayılımından nasibini alıyordu**." (M, s.98)*

*"Gece yıldızlara bakarak gündüz şelaleye bakarak şarkılar söylüyordu hayvanlar. Bu gidişle **kardeşliğin dibini bulacaklardı**." (VA, s.73)*

*"**Yunus balığı denizin dibindeki evinde çocuklara masal kitabı okur, çay ve bisküvi ikram edermiş.**" (CYB, s. 13)*

Satıcıların azla yetinmeyi öğrenerek kendilerinden başkalarının da kazanç sağlamasını istemeleri; ormandaki hayvanların kardeşçe bir arada yaşamaya başlaması; Yunus balığının evine gelen misafirlere ikramlarda bulunup onları güzel bir şekilde ağırlaması bibliyoterapi ölçütlerinden "**sosyal değerleri**" öğretilmesinde kullanılabilir.

*"Artık yetmiş yaşına yaklaşan bu adam, **kendi kendine konuşan bir deliydi insanların gözünde**." (DA, s. 27)*

*"Çocuk hiçbir şey olmamış gibi geçip sıraya oturdu. **Okula bir timsahla geldiğini kime söyleyebilirdi ki?**" (STSR, s. 11).*

*"**Yerlere tüküren birisini görse**, gidip oraya tuz serpiyordu." (T, s. 12).*

*"Okula yeni başlayan çocukların ders yaptığı sınıfa şarkı söyleyerek neşeyle girmiş. **Çocuklar şarkı söyleyen, önlüklü ve elinde çanta olan bu eşeğe şaşkın şaşkın bakmışlar.** Eşek ise bir şey olmamış gibi sınıftaki bir sıraya oturmuş." (ÖE, s.11)*

Kendi kendine konuşan yaşlı adama çevresi tarafından deli gözüyle bakılması; çocuğun bir gün okula timsahla geldiğini çevresindekilerin inanmayacağını düşünerek bunu kimseyle paylaşmaması; Esra'nın yere tüküren birini gördüğünde insanlar tarafında hoş karşılanmayan bu durum üzerine tuz serpmesi; bir gün bir eşeğin önlük giyip elinde çanta ile okula gelmesini çocukların şaşkınlıkla izlemesi bibliyoterapi ölçütlerinden "**sosyal olarak kabul edilen davranışların belirlemesi**" için kullanılabilir.

*"Ve dokuzuncu düğmeyi açtı adam. Dokuzuncu düğme! İnanamadı çocuklar… **Kaybettikleri yakınları parkta gülümseyerek geziniyordu işte**. Şu yaşlı ve gülümseyen teyze, on iki numaralı evde oturan çocuğun geçen yıl kaybettiği hâlasıydı. Şu yaşlı ve gülümseyen adam, kırmızı kazaklı çocuğun üç yıl önce ölen dedesiydi. Şu küçük çocuk, parktaki bütün çocukların*

çok sevdiği ve fakat daha geçen ay bir trafik kazasında kaybettikleri arkadaşlarıydı." (DDA, s. 15)

"Kim bilir, saçları dökülen adam kuyuya düşmeseydi, belki de yer çekimini çekip çıkaracak ve bugün, ***insanların saç dökülmesi diye bir sorun olmayacaktı****." (SDA, s. 22)*

*"****Başka arap çocuklar da görüyordu sokakta zaman zaman.*** *Onlar da kopup gelmişlerdi bir yerlerden. Onlara hemen gülerek yaklaşıyor ve bildikleri bazı çocuk şarkılarını söylemeye başlıyorlardı durup dururken." (HZ, s.14).*

"Doktor tilki "üçümüzün de mi?" diye sormuş. Kırmızı tavuk "evet doktor" demiş. ***Üçümüzün de canı çok sıkılıyor****." (DT, s.16)*

Adam gömleğinin dokuzuncu düğmesini açmasıyla çocukların kaybettikleri yakınlarını görmeleri ve kiminin teyzesini kiminin halasını kaybettiğinin ifade edilmesi; Saçları Dökülen Adam gibi birçok insanın da saç dökülme sorunu yaşadığının belirtilmesi; Zeynep gibi savaş nedeniyle ülkesini terk etmek zorunda kalan birçok çocuğun bulunması; Doktor Tilki'ye gelen üç tavşanında da aynı şikâyette bulunması bibliyoterapi ölçütlerinden "**başkalarının da benzer sorunlar yaşadığına**" örnek gösterilebilir.

"Kararını vermişti çocuk Süpermen olacaktı. Sinemalarda ***Süpermen'in nasıl Süpermen olduğunu defalarca seyretmiş. Onun hiçbir filmini kaçırmamıştı. Onun gibi gülümseyebilir, onun gibi bakabilir ve yumruklarını onun gibi ileriye doğru uzatabilirdi****." (KS, s. 9).*

"Ormanda heybe taşımak kısa sürede moda olmuştu. ***Bütün hayvanlar aslanı taklit ettiği için omuzlarına, sırtlarına veya boyunlarını renk renk heybeler takıp öyle gezmeye başlamışlardı.*** *" (VA, s.70)*

"Birinci sınıftaki bu çocuklar matematik dersi yapıyormuş. Eşek çantadan defter ve kalemleri çıkarmış ve o da ***çocuklar gibi yazmaya başlamış****." (ÖE, S.12)*

"Timsah yine beğenmemiş ve kendi ağzını kocaman açarak "bak tavşan kardeş, işte böyle açacaksın" demiş. ***Tavşan, ağzını timsah gibi açmaya çalışmış.*** *" (DHT, s.17-19)*

Süpermen olmak isteyen bir çocuğun sinemalardan öğrendiği kadarıyla onun gibi olabileceğini düşünmesi; ormandaki hayvanların aslanın yaptığı gibi açlıklarını bastırmak için yanlarında yiyecek dolu bir heybe taşımaları; öğrenci olmak isteyen eşeğin bir gün sınıfa girip öğrenciler nasıl yazıyorsa onun da öyle yazmaya çalışması; tavşanın ağzını Doktor Tilki'nin gösterdiği şekilde açması bibliyoterapi ölçütlerinden "**modelleri taklit etme**" konusunda kullanılabilir.

Sosyal gelişim alanıyla ilgili elde edilen bulgular incelendiğinde en dikkat çeken bibliyoterapi unsurları; "yaşanan olaylara karşı farkındalığı artırma", "iş birliği, paylaşım ve empati becerilerini geliştirme", "sosyal becerilerin gelişimi", "aidiyet duygusu

kazandırma” ve "çevreye (akranlara) karşı duyarlı olma” ile ilgili bibliyoterapi ölçütlerinin yer aldığı görülmektedir. Bu bağlamda eğitim-öğretimin öğrencilerin sosyal gelişim alanlarını desteklemek için hedeflediği sosyal değer ve becerilerin kazandırılmasında incelenen eserlerin uygun olduğu söylenebilir.

4.1.3. Duygusal gelişim alanıyla ilgili bulgular

Duygular, insan hayatında önemli bir işleve sahiptir. Her ne kadar mantığımızla hareket ediyoruz diye düşünsek de aslında düşüncelerimizin, davranışlarımızın, kararlarımızın ve beklentilerimizin arkasında duyguların etkisi bulunmaktadır. Çoğu insanın duyguların yanıltıcı olduğuna ilişkin görüşlerine rağmen duygular, aslında olayların görünmeyen yüzünü fark etmemizi sağlayarak daha doğru kararlar almamıza yardımcı olmaktadır. Yaşamın belli dönemlerinde ise insan birtakım duygusal sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır. Örneğin; keder, üzüntü, stres, öfke, yalnızlık, aşağılanma, dışlanma gibi daha pek çok duygusal sorun sıralanabilir. Bunlar çevresel faktörlü olabileceği gibi bireyin kendisiyle alâkalı bir durumda olabilmektedir. Bu tür durumlarda kişi karamsarlığa kapılarak geleceğe dönük olumsuz beklentiler içerisine girebilmektedir. Bu noktada insanların yardımına bibliyoterapi yöntemi koşar. Birey ister kendi kendine ister bir rehber eşliğinde okuma yoluyla duygusal zorluluklarla mücadele edebilir.

Mevlâna İdris Zengin’in çocuk edebiyatı ürünlerinin bibliyoterapi unsurlarına göre incelendiği bu araştırmada duygusal gelişim alanında 7 farklı bibliyoterapi ölçütüne ilişkin 123 bibliyoterapi unsuru tespit edilmiştir. Tablo 4.3’te duygusal gelişim alanındaki bibliyoterapi ölçütleri ve eserlerde tespit edilen bibliyoterapi unsurlarının frekans değerleri yer almaktadır.

Tablo 4.3

Duygusal Gelişim Alanıyla İlgili Bibliyoterapi Ölçütleri

Duygusal gelişim alanıyla ilgili bibliyoterapi ölçütleri	*f*
Bireyin duygusal sorunlarını anlamasına yardımcı olur.	37
Bireyin yaşadığı duygusal zorlukları (saldırganlığı kontrol etme, stresi yönetme, sosyal ilişkileri başlatma ve sürdürme vb.) aşmasına yardımcı olur.	20
Bireyin zihinsel anlamda hafiflemesini sağlayarak ruh sağlığını korumasına yardımcı olur.	20
Bireyin geleceğine ilişkin (çaresizliği, emniyet ve güvenlik eksikliği veya kendini koruma başarısızlığı vb.) patojenik beklentilerini önler.	17
Bireyin, insanları belli bir biçimde davranmaya iten psikolojik güçleri anlayıp yorumlayabilmesine katkı sağlar.	13
Bireyin açığa çıkaramadığı bastırılmış duygularını serbest bırakmasını sağlar.	13
Bireyin duygusal zekâ becerilerini geliştirmesine yardımcı olur.	3
Tespit edilen toplam bibliyoterapi unsuru	123

Mevlâna İdris Zengin'in incelenen eserlerinde duygusal gelişim alanıyla ilgili 123 bibliyoterapi unsurunun en fazla; "duygusal sorunları anlama (37)", "duygusal zorlukları aşmada yardımcı olma (20)", "zihinsel anlamda hafiflik sağlayarak ruh sağlığını koruma (20)", "patojenik beklentileri önleme (17)" "insanları belli bir biçimde davranmaya iten psikolojik güçleri anlayıp yorumlayabilme (13)" ve "bastırılmış duygularını serbest bırakmasını sağlama (13)" bibliyoterapi ölçütleri ile ilgili olduğu görülmektedir.

"Saçları dökülen bir adam vardı kafasını birazcık sallasa, hemen birkaç tel saçı dökülüyordu. ***Saçları böyle yaprak gibi döküldüğü için çok üzülüyordu****." (SDA, s. 7)*

"Ormanın sessizliği artık eskisi gibi değilmiş. Çünkü ayı aklına geldikçe davulunu çalıyor, dan dan sesleri ormanı dolduruyormuş. Önceleri herkese bu davul sesi hoş gelmiş. ***Ama zaman geçtikçe bu duygu kızgınlığa dönüşmeye başlamış****." (DA s.10)*

"Tuhaf şey, yaşlı adam ne yazık ki Behram'dan daha hızlıydı. Sokak öylesine dar bir sokaktı ki, ancak birisi geçebilirdi. ***Behram'ın, başına ilk defa gelen bu duruma canı sıkılmıştı****." (BGD, s.12)*

"Durduğu yerde kıpırdanmaya, sağına soluna dönmeye başladı. ***Ve ilk defa kendisini kemiren korkunç bir duygunun varlığını fark etti****." (DEGB, s.47)*

Saçları Dökülen Adam'ın saçlarının dökülüyor olmasına üzülmesi; Davulcu Ayı'nın ormanda sürekli davul çalması ve bu durumun diğer hayvanları kızdırması; yaşlı adamın kendisinden hızlı hareket ettiğini gören Behram'ın canının sıkılması; Dünyanın En Güzel Bombası'nın patlatılacağı anı düşündükçe tedirginliğinin artması bibliyoterapi ölçütlerinden "**duygusal sorunları anlama**"ya örnek gösterilebilir.

*"Kuşlar, eşeği uçurmayı başarmışlardı. Artık eşiğin acı çekmesi için bir neden kalmamıştı. Eşeğe gelince… **Eşek daha yerden yükselir yükselmez bütün kederinin bir anda dağıldığını ve her tarafını bir mutluluk dalgasının kapladığını hissetmişti**." (UE, s.18)*

*"Bu çiçeklerin renklerini sormak istiyordu uğur böceği… **Çünkü konuşma başladığından beri çocuğun yalnızlığını azalttığını düşünüyor** ve içinde üç çiçeğin açıldığını hissediyordu. Yani en az ikisi kesin olarak açmış olmalıydı çiçeklerin. Bunu hissediyordu." (DEU, s.27)*

Eşeğin uçmaya başladığı anda yaşadığı bütün acı ve kederlerinin kaybolması; uğurböceğin çocukla konuşmaya başlamasıyla onun yalnızlığını hafiflettiğini düşünmesi örnekleri bibliyoterapi ölçütlerinden "**duygusal zorlukları aşma**"da kullanılabilir.

*"Dışarıda yağmur yağıyordu, içeride Profesör Haşır Huşur uyuyordu. Dokuz saattir kesintisiz uyuyordu. Çünkü aylardır, yıllardır hep çalışmıştı. Çok çalışmıştı. Uyumaya vakit bulamamıştı**. Vakit bulsa bile rahat uyuyamamıştı. Zihni hep çalışmıştı**. Ama şimdi uyuyordu işte. Çünkü aradığını bulmuştu, bir pireyi kopyalayıp bir tane daha pire oluşturmuştu." (PH, s. 19)*

*"Artık savaşsız bir dünyada olduğuna inanan çocuğun **aklı mutlulukla yumuşamıştı.**" (BÇ, s.14)*

*"**Sürekli kuşku içinde olduğu için hep düşünceli bir halde dolaşıyordu.** Bazı geceler rüyasında bile bir şeylerden kuşkulanır uyanıyor; sabaha kadar kümeste bir o yana bir bu yana gidip geliyordu." (KH, s.7).*

*"Bireysel şizofreniler artık sıradanlaşıyor, **olup bitenler karşısında toplumların tümden delirmesi** bile normalleşme yolunda ilerliyordu." (PH, s. 53).*

*"Fakat **şehirdeki insanların akıl dengesi çoktan alt-üst olmuş**, gördükleri birkaç olay bile onlardan bir kısmını tamamıyla şoka girmelerine neden olmuştu." (DKÇ, s.11)*

Profesör Haşur Huşur'un zihni sürekli bir pireyi kopyalamakla meşgul olduğu için rahat bir uyku uyuyamaması ve bir gün pireyi kopyalamayı başardığında rahatlayıp derin bir uykuya dalması; çocuğun savaşların olmadığı bir dünyada yaşadığını bilmenin rahatlığıyla aklının yumuşaması; Kuşkucu Horoz'un sürekli bir şeylerden kuşkulanması nedeniyle bazı geceler bu yüzden uyuyamaması; dünyadaki yaşanan olaylar karşısında toplumun aklî dengesini korumasının zorlaşması ve şehirdeki insanların bazılarının bu durumdan fazlasıyla etkilenmesi bibliyoterapi ölçütlerinden "***bireyin zihinsel anlamda hafiflemesini sağlayarak ruh sağlığını korumasına yardımcı olması***" açısından kullanılabilir.

*"Eve doğru yaklaştıkça babanın içindeki karmaşık duygular artıyor, annenin oğlunu nasıl karşılayacağını düşünüyordu. **Ya anne, olanlardan hiçbir şey anlamaz ve ikisini de evden kovarsa!**" (TA, s. 38)*

"Birkaç doktora gitti ve birkaç çuval ilaç aldı. Ama saçları dökülmeye devam etti. Üzüm, çilek, erik, domates yedi… Faydasızdı. ***Bu gidişle hiç saçı kalmayacaktı****." (SDA, s. 8)*

"Benden, uyduda havuç yetiştirme formülünü istiyorsunuz. Fakat bu isteğinizi yerine getiremeyeceği için üzgünüm. Bunun nedeni sizden korkmamdır. Sizden korkuyorum, gerçekten korkuyorum. ***Çünkü bu formülü size verirsem belki de siz uydularda bombalar yetiştirip onları dünyaya atarsınız****. Hiçbir şeyden haberi olmayan insanların ölmesini istemiyorum." (H, s.20)*

"Aslan son defa kükredi: "İşte, et yemeden de yaşayabilir insan. Birbirini yemeden de yaşayabilir. Biz bunu biliyoruz, siz de yapabilirsiniz ama siz insanlar garip varlıklarsınız… ***Yapmanız gerekenleri yapmamak, yapmamanız gerekenleri de yapmak nedense size tuhaf bir zevk verir. Bu hep böyleydi, korkarım hep de böyle olacak****." (VA, s.83)*

Tersine Adam ve babası eve doğru ilerlerken eşinin onları kapıdan geri çevirme ihtimalini düşünmesi; Saçları Dökülen Adam'ın birçok yöntemi denemesine rağmen saçlarının kalmayacağını düşünmesi; uyduda havuç yetiştiren çocuğun bunu nasıl yaptığını diğer insanlar öğrendiği taktirde uyduda bomba yetiştirebileceklerini düşünmesi ve bunları insanların üzerlerine atmasından korkması; Vejetaryen Aslan'ın insanların yapmaları gerekenleri yapmamaya, yapmamaları gereken şeyleri ise yapmaya devam edeceklerini düşünmesi bibliyoterapi ölçütlerinden "**patojenik beklentilere**" örnektir.

"Öylesine sevimliydi ki Esra… Tuz serpiyor diye hiç kimse ona kızmıyordu. Hatta niçin tuz serptiğini soran bile olmamıştı. ***Belki de henüz hayatın kıyısında duran sonbahar saçlı kızı ciddiye almıyorlar, onun serptiği tuzların anlamını bilmiyorlardı****." (T, s. 15).*

"Bir arı çıktığında, hipnozcu kedi onu görmemiş gibi yaptı. ***Bu tercihinin arkasında belki arıyı ciddiye almama, belki de arının iğnesini ciddiye alma sebebi vardı****, bilemeyiz." (HK, s.29)*

"İşte o günden beri insanlar tilkiye kızarlar. ***Ama bu kızgınlık tilkinin tavuğu alıp kaçmasından değil, o gece dinledikleri masalın yarım kalmasından kaynaklanır****." (RT, s.20)*

"Davulcu ayı maymunun niçin kaçtığını anlamamış ve içinden şöyle düşünmüş: ***Belki de müzikten hoşlanmıyor.****" (DA s.13)*

Esra'nın neden tuz serptiğini ve altında yatan nedeni insanların bilmemesi; Hipnozcu Kedi'nin karşısına çıkan arıyı görmezden gelip onu hipnotize etmemesinin altında yatan etmenin arıdan korkmuş olabileceğinin ifade edilmesi; insanların tilkilere kızma nedenlerinin aslında dinledikleri masalın yarım kalmasından kaynaklanması; davulcu ayının çevresindekilerin neden kendisinden uzaklaştığına anlam veremeyip müzikten hoşlanmadıklarını düşünmesi bibliyoterapi ölçütlerinden "**insanlarının davranışların altında yatan psikolojik güçleri anlayıp yorumlayabilmesi**" için kullanılabilir.

"Bu heyecanlı anlar geçtikten sonra uzun uzun sustular ve konuştular. Konuşmanın ve susmanın bazı bölümlerinde ***Zeynep ağlamamak için kendini tuttu. Köstebek Matkap ise Halep'teki iç savaşta bazı olayları anlatırken Zeynep kadar başarılı olamadı ve ağladı****." (HZ, s.17)*

"Çocuklar gelirken çiçek toplamışlardı. Bu çiçekleri Sisi'nin küçük mezarına serperken ***Sisi'nin sahibi olan çocuk gözyaşlarını daha fazla tutamadı ve hıçkırarak ağlamaya başladı.****" (FK, s.22).*

Zeynep'in Halep'te yaşananları anlatırken gözyaşlarını tutamayıp ağlaması; Sisi adında bir köpeğin sahibinin, köpeğinin mezarı başında göz yaşlarını tutamayıp ağlamaya başlaması bibliyoterapi ölçütlerinden "**bastırılmış duyguların serbest bırakılması**"na örnek gösterilebilir.

Duygusal gelişim alanında elde edilen bulgular incelendiğinde bu alanda en dikkat çeken bibliyoterapi unsurlarının; yaşanan duygusal sorunların farkına varma ve bunları aşma, zihinsel anlamda hafiflik sağlayarak ruh sağlığını koruma, gelecek hakkında patojenik beklentilerin önlenme, insanların davranışların altında yatan psikolojik güçleri anlayıp yorumlayabilme ve bastırılmış duyguların serbest bırakılması olduğu görülmektedir. Sınıf Rehberlik Programı'nın genel amaçları arasında "kendi ve çevresindeki kişilerin duygularını anlayabilen, kendi duygularını açığa çıkarabilen ve iyi oluş düzeyleri yüksek bireyler yetiştirmek" yer almaktadır (SRP, 2020, s.2). Bu bağlamda bibliyoterapinin duygusal gelişim alanındaki ölçütlerinin rehberlik programının amaçlarıyla uyuştuğu görülmektedir.

4.2. Eserlere Göre Bibliyoterapi Unsurları

Bu araştırmada incelenen 58 eserde yer verilen bibliyoterapi unsurlarının gelişim alanlarına göre dağılımı tablolarla görselleştirilerek sunulmuştur.

Tablo 4.4

Ütüsüz Ayakkabılar Eserindeki Bibliyoterapi Unsurları

	Ütüsüz Ayakkabılar				
	İncelenen Eser Adı	Bilişsel	Sosyal	Duygusal	Toplam (N)
1	Mutluluk Doktoru (MD)	10	11	4	25
2	Dünyanın En Güzel Bombası (DEGB)	4	11	3	18

Ütüsüz Ayakkabılar eserine ilişkin elde edilen bulgulara Tablo 4.4'te yer verilmiştir. Bilişsel gelişim alanında "Mutluluk Doktoru", sosyal gelişim alanında "Dünyanın En Güzel Bombası" eserleri ön plana çıkmaktadır.

Tablo 4.5

Başka Çocuklar Serisindeki Bibliyoterapi Unsurları

	Başka Çocuklar Serisi				
	İncelenen Eser Adı	Bilişsel	Sosyal	Duygusal	Toplam (N)
1	Bulut Çocuk (BÇ)	35	16	2	53
2	Mavi Çocuk (M)	29	15	0	44
3	Halepli Zeynep (HZ)	11	17	12	40
4	Sessizlik Torbası (ST)	14	11	1	26
5	Dünyayı Kurtaran Çocuk (DKÇ)	16	7	3	26
6	Küçük Süpermen (KS)	15	7	2	24
7	Çocuk Kırmızı (ÇK)	6	14	3	23
8	Havuç Havuç Havuç (H)	15	6	2	23
9	Behram Geri Dön (BGD)	11	5	3	19
10	Tuz (T)	9	4	1	14
11	Bir Çuval Gözlük (BÇG)	8	2	2	12
12	Sarı Telefon Sokağında Rüya (STSR)	5	4	2	11

Tablo 4.5'te "Başka Çocuklar" serisinde yer alan 12 eser içerisinde on eserin bilişsel gelişim alanına, iki eserin sosyal gelişim alanına yönelik daha fazla bibliyoterapi unsuru içerdiği görülmektedir. Bibliyoterapi unsurları bakımından en fazla bulguya; "Bulut Çocuk (53)", "Mavi Çocuk (44)" ve "Halepli Zeynep (40)" eserlerinde rastlanmıştır. Eserlerden "BÇ" ve "M" bilişsel gelişim alanında, "HZ" ise sosyal gelişim alanında daha fazla bulguya sahiptir. Hemen hemen her eserin bilişsel, sosyal ve duygusal gelişimin desteklenmesinde kullanılabileceği söylenebilir.

Tablo 4.6

Tuhaf Adamlar Serisindeki Bibliyoterapi Unsurları

	Tuhaf Adamlar Serisi				
	İncelenen Eserin Adı	Bilişsel	Sosyal	Duygusal	Toplam (N)
1	Profesör Haşur Huşur (PH)	13	7	4	24
2	Mardinli Saatçi ile Madrid'li Zapparo (MMZ)	9	8	6	23
3	Para Dağıtan Adam (PDA)	8	12	1	21
5	Tersine Adam (TA)	12	6	1	19
4	Düşünen Adam (DŞA)	5	12	1	18
6	Kuş Adam (KA)	13	4	0	16
7	Dokuz Düğmeli Adam (DDA)	11	5	1	16
8	Yağmurlu Şehirdeki Adam (YŞA)	4	7	1	11
9	Saçları Dökülen Adam (SDA)	6	2	2	10
10	Masal Alan Adam (MA)	5	3	0	8

Tablo 4.6'da "Tuhaf Adamlar" serisinde yer alan 10 eser içerisindeki yedi eserin bilişsel gelişim alanına, üçünün ise sosyal gelişim alanına yönelik daha fazla bibliyoterapi unsuru içerdiği görülmektedir. Toplam bibliyoterapi unsurlarına bakıldığında ise en fazla bibliyoterapi unsuruna; "Profesör Haşur Huşur (24)", "Mardinli Saatçi ile Madridli Zapparo (23)" ve "Para Dağıtan Adam (21)" eserlerinde yer verildiği görülmektedir. Bunlardan "PH" ve "MMZ" eserlerinde bilişsel gelişim alanında, "PDA" eserinde ise sosyal gelişim alanında en fazla bibliyoterapi unsuru bulunmaktadır. Kuş Adam ve Masal Alan Adam eserlerinde duygusal gelişim alanına ilişkin herhangi bir bulguya rastlanmadığı görülmektedir.

Tablo 4.7

Acayip Hayvanlar Serisindeki Bibliyoterapi Unsurları

Acayip Hayvanlar Serisi

	İncelenen Eser Adı	Bilişsel	Sosyal	Duygusal	Toplam (N)
1	Dünyanın En Uğurböceği (DEU)	30	25	8	63
2	Vejetaryen Aslan (VA)	18	10	4	32
3	Uçan Eşek (UE)	18	8	2	28
4	Dünyayı Delen Köstebek (DDK)	15	3	9	25
5	Romantik Tilki (RT)	6	13	3	22
6	Kirpinin Bahar Konseri (KBK)	9	6	3	18
8	Gazoz Çeşmesi (GÇ)	9	6	1	16
9	Hipnozcu Kedi (HK)	12	0	4	16
7	Filozof Köpek (FK)	9	4	2	15
10	Kuşkucu Horoz (KH)	8	2	3	13
11	Kardan Tavşan (KT)	8	2	0	10
12	Kuyruğu Dumanlı Kedi (KDK)	6	0	0	6

"Acayip Hayvanlar" serisinin yer aldığı Tablo 4.7'de en fazla bibliyoterapi unsurunu; "Dünyanın En Uğurböceği (63)", "Vejetaryen aslan (32)", "Uçan eşek (28)", "Dünyayı Delen Köstebek (25)" ve "Romantik Tilki (22)" eserleri içermektedir. Bunlar içerisinde dördünün (DEU, VA, UE, DDK) bilişsel gelişim alanında, diğerinin ise (RT) sosyal gelişim alanında daha fazla bulguya sahip olduğu görülmektedir. Hipnozcu Kedi ve Kuyruğu Dumanlı Kedi eserlerinde sosyal gelişim alanına, Kardan Tavşan ve Kuyruğu Dumanlı Kedi eserlerinde ise duygusal gelişim alanına ilişkin herhangi bir bulguya ulaşılamamıştır.

Tablo 4.8

Hayvanlar İş Başında Serisindeki Bibliyoterapi Unsurları

Hayvanlar İş Başında Serisi

	İncelenen Eser Adı	Bilişsel	Sosyal	Duygusal	Toplam (N)
1	Bakkal Kaplan (BK)	9	7	4	20
2	Davulcu Ayı (DA)	5	5	9	19
3	Baloncu Kirpi (BAK)	12	5	1	18
4	Servis Şoförü Tavşan (SŞT)	10	4	1	15
5	Cankurtaran Yunus Balığı (CYB)	8	7	0	15
6	Doktor Tilki (DT)	11	1	1	13
7	Kasap Köpek (KK)	7	4	2	13
8	Diş Hekimi Timsah (DHT)	9	3	1	13
9	Trafik Polisi Kurbağa (TPK)	4	7	0	11
10	Öğrenci Eşek (ÖE)	4	4	1	9
11	Asker Fil (AF)	7	1	0	8
12	Öğretmen Öküz (ÖÖ)	3	2	1	6

Tablo 4.8'de "Hayvanlar İş Başında" serisinde yer alan 12 eserden dokuzunun bilişsel gelişim alanında, diğerlerinin ise sosyal ve duygusal gelişim alanında daha fazla bulguya sahip olduğu görülmektedir. En fazla bibliyoterapi unsuru "Bakkal kaplan (20)", "Davulcu Ayı (19)" ve "Baloncu kirpi" (18) eserlerinde tespit edilmiştir. Eserlerin büyük bir çoğunluğu duygusal gelişim alanında oldukça az sayıda bibliyoterapi unsuru içermektedir.

Tablo 4.9

Sufi ile Pufi Eserindeki Bibliyoterapi Unsurları

Sufi ile Pufi

	İncelenen Eser Adı	Bilişsel	Sosyal	Duygusal	Toplam (N)
1	İnanmayanlar Ayağa Kalksın (İAK)	10	5	1	16
2	Ne Halleri Varsa Görsünler (NHVG)	6	4	1	11
3	Ayakları Özgürlük (AÖ)	7	2	1	10
4	Yaralandım Anne (YA)	4	4	2	10
5	Biraz Çoğalsınlar Ben Onlara Gösteririm (BÇBOG)	7	2	0	9
6	Bekledim Gece Oldu (BGO)	7	2	0	9
7	Rüzgâr Olamıyorum (RO)	4	4	0	8
8	Sonuçları İçimde Taşıyorum (SİT)	7	1	0	8
9	100 Gram Zaman (YGZ)	3	0	1	4
10	Vay Canına Dünya Bu Kadardı İşte (VCDBK)	3	0	0	3

Sufi ile Pufi eserinde aynı karakterler üzerinden anlatılan on hikâye yer almaktadır. Eser ikiz kardeş olan Sufi ve Pufi'nin çeşitli maceralarına tanıklık eden kız kardeşleri Ayça'nın bakış açısıyla kaleme alınmıştır. Bu eserde yer alan bibliyoterapi unsurlarına Tablo 4.9'da yer verilmiştir. En fazla bibliyoterapi unsuru "İnanmayanlar Ayağa Kalksın (16)", "Ne Halleri Varsa Görsünler (11)", "Ayakları Özgürlük (10) ve "Yaralandım Anne (10)" eserlerinde bulunmaktadır. Bilişsel gelişimin yoğunlukta olduğu bu seride de duygusal gelişim alanına ilişkin bulguların oldukça az sayıda olduğu dikkat çekmektedir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Bu bölümde araştırmadan elde edilen bulgular doğrultusunda araştırmanın sonuçları ve bunlara yönelik tartışma ve öneriler aktarılmaya çalışılmıştır.

5.1. Sonuç

Yapılan bu araştırma Mevlâna İdris Zengin'in çocuk edebiyatı ürünlerinin bibliyoterapi unsurlarına göre incelenmesini amaçlamaktadır. Araştırmada Mevlâna İdris Zengin'in eserlerinin tercih edilmesinde birkaç önemli adım takip edilmiştir:

- Ulusal Tez Merkezinde 1992-2022 yılları arasında yayınlanan çocuk edebiyatı çalışmaları içerisinden araştırma konusu bakımından "çocuk edebiyatının temel özelliklerinin değerlendirildiği" çalışmalar belirlenmiştir.
- Belirlenen bu çalışmalardan ilkokul düzeyine uygunluğu tespit edilmiş olanlar bir araya getirilmiştir.
- Alanyazında daha az çalışılmış ve bibliyoterapi çalışmalarında daha verimli sonuçlara ulaşılabilecek yazarların eserlerinin olmasına dikkat edilmiştir.

Araştırmacı tarafından takip edilen bu adımlar neticesinde Mevlâna İdris Zengin'in birkaç eseri incelenmeye alınmıştır. İncelemeler sonucunda yazarın eserlerini sorun odaklı bir bakış açısıyla kaleme aldığı görülmüştür. Yılmaz ve Yakar (2015)'da "Çocuk Edebiyatında Sorun Odaklı Yaklaşım" adlı çalışmasında Türkiye'de yazılmış sorun odaklı çocuk kitapları arasında Mevlâna İdris Zengin'in bazı eserlerini örnek göstermiştir. Sorun odaklı çocuk edebiyatı eserlerinin; yaşamda karşılaşılan farklı sorunlara yönelik çözümler sunması ile bireyi kendi çözümüne eriştirebilmesi ve böylece bireyin kendi bakış açısını yakalaması, yönlendirmesi, kapsayıcı unsurlar barındırması, duygu ve düşünce alemini zenginleştirecek edebî özellikler içermesi, bibliyoterapi aşamasında etkin bir rol üstlenebileceğine işaret etmektedir (Yeşil, 2021, s.195). Bu bilgilerden hareketle Mevlâna İdris Zengin'in çocuk edebiyatı eserlerinin araştırmanın çalışma grubunu oluşturmasına karar verilmiştir.

Araştırmada Mevlâna İdris Zengin'in 48 çocuk edebiyatı kitabındaki 58 eser, araştırmacı tarafından hazırlanan "Çocuk Edebiyatı Eserlerini Bibliyoterapi Ölçütlerine Göre Değerlendirme Formu" aracılığıyla incelenmiştir. Bu kapsamda hazırlanan formda yer alan bibliyoterapi ölçütleri; Shrodes (1955), Rubin (1979), Cornett ve Cornett

(1980), Watson (1980), Wolverton (1988), Pardeck ve Pardeck (1987, 1990, 1993, 2013), Gladding ve Gladding (1991), Afolayan (1992), Aiex (1993), Sullivan (2002), Forgan (2002), Heath vd. (2005), Cook, vd. (2006), Öner ve Yeşilyaprak (2006), Bulut (2010) Allen, vd. (2012), McCullis (2012), Leana-Taşçılar (2017) ve Elley (2014) çalışmalarından yola çıkılarak oluşturulmuştur.

Araştırmadan elde edilen 1041 bibliyoterapi unsuru alt amaçlarda belirtildiği şekilde analiz edilmiştir. Araştırmanın alt amaçlarından fiziksel ve özbakım gelişim alanlarında herhangi bir bulguya rastlanmadığı görülmüştür. Bu durum incelenen dokümanların yetersiz oluşundan değil, bibliyoterapi ölçütleri içerisinde fiziksel gelişim ve özbakım gelişim alanlarını kapsayan herhangi bir ölçütün yer almamasından kaynaklandığı söylenebilir. Bilişsel gelişim alanında 25 farklı bibliyoterapi ölçütüne ilişkin 569 bibliyoterapi unsuru, sosyal gelişim alanında 17 farklı bibliyoterapi ölçütüne ilişkin 349 bibliyoterapi unsuru ve duygusal gelişim alanında 7 farklı bibliyoterapi ölçütüne ilişkin 123 bibliyoterapi unsuru tespit edilmiştir.

- Bilişsel gelişim alanında en fazla yer verilen bibliyoterapi unsurlarının; "üst düzey düşünme becerilerini geliştirme", "okuma becerisi ve alışkanlığı kazandırarak edebiyat sevgisini destekleme", "sorunlar oluşmadan önce önlenebileceğini gösterme", "ahlâki değerlerle karakter gelişimini destekleme", "olumlu tutum ve davranış edinmeye yardımcı olma", "bireyin sorunlarını çözmeden önce yapıcı bir eylem planı hazırlamasına yardım etme" ve "bireyin problem çözme becerilerini artırma" şeklinde olduğu görülmektedir.
- Sosyal gelişim alanında en fazla yer verilen bibliyoterapi unsurlarının; "yaşanan olaylara karşı farkındalık", "iş birliği ve paylaşım", "empati", "sosyal becerilerin gelişimi", "aidiyet duygusu kazandırma" ve "çevresine karşı duyarlı olma" ile ilgili olduğu tespit edilmiştir.
- Duygusal gelişim alanında en fazla yer verilen bibliyoterapi unsurlarının; "duygusal sorunları anlama", "duygusal zorlukları aşma", "zihinsel anlamda hafiflik sağlayarak ruh sağlığını koruma", "patojenik beklentileri önleme" "psikolojik güçleri anlayıp yorumlayabilme" ve "bastırılmış duyguların serbest bırakılması" ile ilgili olduğu görülmektedir.

5.2. Tartışma

Dil ve düşünce birbirinin ayrılmaz parçasıdır. Düşüncelerimiz sözcük ve kavramlarla görünür hâle gelir. Çapan (1996) gelişim döneminde bulunan çocuklarda bilişsel gelişim ile sözel anlatım aynı doğrultuda ilerliyor olsa da bilişsel gelişim bir adım daha önde ilerlemektedir. Bu araştırmada tespit edilen 1041 bibliyoterapi unsurunun büyük bir çoğunluğu (569) bilişsel gelişim alanıyla ilgilidir. Araştırmanın alt amaçlarından bilişsel gelişim alanında ön plana çıkan bibliyoterapi unsurları; üst düzey düşünme becerilerini geliştirme, okuma becerisi ve alışkanlığı kazandırarak edebiyat sevgisini destekleme, sorunlar oluşmadan önce önlenebileceğini gösterme, ahlâki değerlerle karakter gelişimini destekleme ve olumlu tutum ve davranış edinmeye yardımcı olmadır. Elde edilen bulgulardan da anlaşılacağı üzere bireyin düşünce gelişiminden problem çözme becerisine, dil ve kişilik gelişimi de dâhil farklı gelişim alanlarını destekleyici unsurların yer aldığı görülmektedir. Bu doğrultuda çocukların bilişsel gelişim alanlarını desteklemek için Mevlâna İdris Zengin'in eserlerinin kullanılabileceği söylenebilir. Bilişsel gelişim, diğer gelişim alanlarıyla da yakından ilişkili olması nedeniyle yapılan bu araştırmada, dil ve kişilik gelişimine ait bulgulara bilişsel gelişim başlığı altında yer verilmiştir.

Çocuğu kitapla buluşturan bibliyoterapi tekniği, çocuğun okuma becerisi, okuma alışkanlığı ve edebiyat sevgisini de desteklemektedir. Aynı zamanda bireyin çevresini ve kendisini tanımasına, yaşamın gerçeklerini kavrayarak insan düşünceleri ve duyguları hakkında yaratıcı yorumlar yapabilmesine imkân sağlamaktadır. Okuma, üst düzey düşünme becerilerinin gelişiminde de etkilidir. Bireylerin okuma yoluyla eleştirel düşünme becerileri gelişir. Kitaptaki karakteri çözümlerken birey, kendini de dolaylı olarak eleştirel düşünmeye yönlendirir. (Bulut, 2010, s. 26). Yapılan bu araştırmada da Mevlâna İdris Zengin'in eserlerinde en fazla üst düzey düşünme becerilerine (eleştirel düşünme, yaratıcı düşünme, yapıcı düşünme vb.) dair bibliyoterapi unsurlarının yer aldığı görülmektedir. Bibliyoterapi bilinenin aksine yalnızca problem çözme becerilerinde değil, olumlu düşünme becerilerinin gelişiminde de etkili olan bir süreçtir (Jeon, 1992; akt: Leana Taşçılar, 2017, s. 74).

Eğitim kurumlarında en çok karşılaşılan sorunlar; tartışma, zorbalık, arkadaş edinme ve arkadaşlığı sürdürme konularıdır. Bu yaşananlar okul iklimini olumsuz yönde etkilemekte, öğrencilerin kendilerini güvensiz bir ortamda ve psikolojik bir baskı altında hissetmelerine neden olmaktadır. Yapılan araştırmalar gösteriyor ki, bibliyoterapi tutum ve değerleri değiştirmede faydalı bir yaklaşımdır (Pardeck ve Pardeck, 1998, s. 6)

Yaşanan olumsuzlukların bir rehber eşliğinde yürütülecek bibliyoterapi çalışmaları ile aşılabilmesi mümkündür. Zorbalıkta bulunan bireylerin olumsuz davranışlarını değiştirerek olumlu tutum ve davranış edinebilmelerini ve buna maruz kalan bireylerinde yaşadıkları durumla baş edebilmelerine katkı sağlayabilir. Böylece bibliyoterapi yöntemi ile her türlü zorbalığın (fiziksel şiddet, lakap takma vb.) azalmasında etkili sonuçlar elde edilebilir. İncelenen eserlerde fiziksel şiddet, lakap takma gibi zorbalıkların azaltılması, olumlu tutum ve davranış edinme, sosyal değerlerin geliştirilmesi ile ilgili bibliyoterapi unsurlarına yer verilmiştir.

Bibliyoterapi çalışmalarında alternatif kaynaklar arasında herkesin kolay ve masrafsız bir şekilde ulaşabileceği ders kitapları da yer almaktadır. Genellikle ders kitaplarındaki çoğu okuma parçaları; yalnızca dil gelişimini ve okumayı geliştirmekle kalmayıp aynı zamanda öğrencilerin kişiliklerini şekillendirebilmelerini, yapıcı değerler edinebilmeleri ve yaşadıkları topluma uyum sağlayabilmelerini kolaylaştırmaya yöneliktir (Öner, 2007, s. 136). Okuma yoluyla bireyin sosyal olarak kabul edilen davranışları belirlemesini, kişiler arası ilişkilerini geliştirerek sosyal çevreyle ilişki kurmasını ve bulunduğu ortama kişisel ve sosyal açıdan uyum sağlamasına yardımcı olur.

Doğanay, (2019) Türkçe ders kitaplarındaki bibliyoterapi unsurlarının sınıf seviyesi arttıkça azalmanın olduğuna dikkat çekerek ders kitaplarında en fazla yeni değer, tutum ve davranış değiştirmeye yönelik bibliyoterapi unsurlarının bulunduğunu ifade etmiştir. Diğer yandan Türkçe dersi, temel dil becerilerini geliştirmenin yanında öğrencilere rehberlik edici ve problem çözme becerilerini kazandırmada destek olabileceğini belirtmiştir. Bibliyoterapi çocukların, başkalarının problemlerini nasıl çözdüğünü görmelerini sağlar ve kendi problemlerine yeni çözümler geliştirmelerine fırsatı tanır (Bulut, 2010, s. 19). Bu araştırmada da bireyin olaylara ve yaşantılara farklı bakış açıları geliştirerek böyle bir sorunla karşılaşan ilk ve tek kişinin kendisinin olmadığını görmesini sağlayacak, sorunları daha objektif bir şekilde değerlendirmesine yardımcı olabilecek bibliyoterapi unsurları bulunmaktadır. Böylece bireyin kendini dışlanmış ve yalnız hissetmesinin önüne geçerek zihinsel anlamda hafiflemesine ve ruh sağlığını korumasına yardımcı olur.

Bibliyoterapinin eğitim ortamlarında uygulanması ile ilgili Yeşil (2021) Türkçe dersinde bibliyoterapi tekniğinin kullanımına yönelik bir eğitim tasarımı hazırlamıştır. Çalışmanın sonunda öğrencilerin okumaya yönelik tutumları üzerinde bibliyoterapinin olumlu yönde bir etkisinin olduğu ifade edilmiştir. Okumayı sadece akademik başarı elde etmek için yerine getirilmesi gereken bir görev olarak görmeyen öğrencilerin; edebi

zevkle tanıştığı, estetik algılarını geliştirdiği, kendi gelişimi ve benlik algısı için faydalandıkları takdirde dil gelişimlerini de olumlu yönde etkileyeceği belirtilmiştir. Aynı zamanda öğrencilerin kendilerine dair farkındalıklarını artırmaları ve potansiyellerini kullanmalarını okuyarak sağlayabilecekleri sezdirilmelidir. Araştırmada elde edilen bulgularda bireylerin kendilerini dürüst bir şekilde değerlendirerek olduğu gibi kabul etmelerine ve öz saygı düzeylerinin artırılmasına ilişkin bibliyoterapi unsurları bulunmaktadır.

Gelişimsel bibliyoterapi yalnızca normal gelişim gösteren çocuklarla değil üstün zekâlı/yetenekli, özel öğrenme güçlüğü ya da dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu bulunan çocuklarla da etkili sonuçların alındığı görülmüştür. Bibliyoterapi DEHB ve ÖGG güçlüğü bulunan çocukların kişiler arası sorun çözme becerilerinin geliştirilmesinde etkili bir tekniktir (Benan Özan, 2017). Özel yetenekli öğrencilerle 8 oturumluk önleyici rehberlik temelli bibliyoterapi programının uygulandığı çalışmada, bireylerin sosyal duygusal öğrenme becerilerini geliştirdiği, iletişim becerileri, problem çözme becerileri ve stresle baş etme becerilerini olumlu yönde etkilediği ve aynı zamanda önleyici rehberlik programının etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Yiğit Tekel, 2021). Mevlâna İdris Zengin'in eserlerinde de sorunların önceden önlenebileceğine ilişkin önemli bulgular elde edilmiştir.

Üstün zekâlı/yetenekli çocukların bibliyoterapi yönteminin okuma tutumları ile problem çözme becerileri üzerindeki etkisini konu alan çalışmada ise problem çözme becerilerini artırdığı, okumaya yönelik daha pozitif bir yaklaşımda oldukları bulunmuştur. Yapılan 10 haftalık bibliyoterapi süreci sonunda öğrenciler yaşadıkları problemlerde yalnız olmadıklarını, diğer insanların da aynı sorunları yaşadığını, hayatta karşılaşılan problemlerin alternatif çözümlerinin olduğunu ve böylece yaşananlara bu bakış açısıyla bakarak rahatlama sağlayabileceklerini öğrenmişlerdir (Taş, 2019). Bu görüşü destekleyen başka bir çalışmada bibliyoterapinin öğrencilerin kendi yaşadıkları sorunları başkalarının da yaşayabildiğini görmelerini sağlayarak bu soruna ilişkin alternatif çözüm yolları geliştirmelerinde farkındalık kazandıkları ifade edilmiştir (İlter, 2015). Yapılan bu çalışmalardan elde edilen sonuçları destekleyecek nitelikte bibliyoterapi unsurlarının Mevlâna İdris Zengin'in eserlerinde de yer aldığı görülmektedir. Bireyin problemlerinin alternatif çözüm yollarının olduğunu görmesini sağlayacak ve yaşadığı problemlerin çözülebileceği konusunda bireyi umutlandıracak bulgulara ulaşılmıştır.

Semerci (2018) mesnevide geçen hikâyeleri kullandığı bibliyoterapi çalışmasında hastalardan bazılarının içgörü kazandığını tespit etmiştir. Böylece mesnevide yer alan hikâyelerin bilişsel davranışçı terapinin yanında yardımcı bir teknik olarak kullanılabileceği sonucuna ulaşmıştır. Bu araştırmada bireyin yaşanan sorunlara farklı ve daha geniş bir açıyla bakması, objektif değerlendirmelerde bulunabilmesi, sorunların alternatif çözümlerinin olabileceğini fark etmesi ve duygu, düşünce ve davranışlarına ilişkin farkındalığının artması ilgili bibliyoterapi unsurları içgörü kazanımıyla ilişkilendirilebilir.

Bibliyoterapi, bireyin ahlâki değerleri edinerek kendi karakter/kişilik yapısını oluşturmasına yardımcı olabilir (Cornett ve Cornett, 1980). Erdemir (2016) değerlerimizi içeren bibliyoterapi unsurlarının öğrencilerin kişilik gelişimlerine katkıda bulunacağını ifade etmiştir. Şahin (2019) 4.sınıf öğrencileriyle yürütülen başka bir çalışmada bibliyoterapinin benlik algısı üzerinde etkili olduğu tespit edilmiştir. İncelenen eserlerde ise ahlâki değerler aracılığıyla bireyin karakter gelişimini destekleyici bibliyoterapi unsurları saptanmıştır.

Bibliyoterapi her gelişim düzeyinde ve her yaş grubunda uygulanabilmektedir. Çocukların ve gençlerin de içinde bulunduğu gelişim dönemlerine özgü gereksinimleri fark etmelerine ve tanımlamalarına yardımcı olarak kullanılabilecek yararlı ve etkili bir yaklaşımdır (Öner, 2007, s. 136). Bu konuda Uyar (2020) 5-6 yaş grubu çocuklarda bibliyoterapi tekniğinin özgüven ve kişiler arası problem çözme becerilerine etkisini incelemiştir. Yürütülen 13 oturumluk bibliyoterapi programı sonunda çocukların kişiler arası problem çözme becerilerini etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Böylece bibliyoterapi tekniğinin okul öncesi dönemdeki çocuklar üzerinde olumlu bir etkisinin olduğu gözlemlenmiştir. Forgan (2002) son zamanlarda bibliyoterapi tekniğinin çocukların özgüvenlerini artırmada, iletişim becerilerini, benlik kavramlarını geliştirmede ve farklı gelişimsel ihtiyaçlarına destek olmada kullanıldığını belirtmiştir. Bibliyoterapi ölçütlerinin farklı gelişim alanlarına göre sınıflandırıldığı bu araştırmada, öğretmenlere çocuklarda geliştirilmesi gereken gelişim alanlarına yönelik bibliyoterapi ölçütlerinin neler olduğunun belirlenmesinde kolaylık sağlayacaktır.

Araştırmanın alt amaçlarından biri de duygusal gelişim alanında yer alan bibliyoterapi unsurlarının belirlenmesidir. Duygusal gelişim alanında en fazla tespit edilen bibliyoterapi unsurları; duygusal sorunları anlama, duygusal zorlukları aşma, zihinsel anlamda hafiflik sağlayarak ruh sağlığını koruma, patojenik beklentileri önleme bastırılmış duyguların serbest bırakılması ve psikolojik güçleri anlayıp yorumlayabilme

ile ilgilidir. Yiğit Tekel (2021) bibliyoterapi, her gelişim döneminde, bireylerin sorunlarla baş edebilmelerinde ve özellikle sosyal problem çözmede, duygusal zekâ becerilerini güçlendirmede etkili bir yöntemdir. Bireyin yaşadığı duygusal sorunları anlamasına ve duygusal zorlukları (saldırganlığı kontrol etme, stresi yönetme, sosyal ilişkiler başlatma ve sürdürme vb.) aşmasına yardımcı olur. Genellikle bibliyoterapi uygulamaları bilişsel, duygusal ya da sosyal problemler fark etmeksizin yaşamda karşılaşılan zorluklara çözüm bulunması konusunda bireye yardımcı olmaktadır. Psikolojik danışma süreçlerinde birçok ruh sağlığı uzmanı bibliyoterapiyi öğrencilerin stresle baş etmesinde, kaygı, yas, anne-babadan ayrılık, boşanma, evlat edinilme, taşınma, ölüm ve hastalık gibi durumlarda kullanmışlardır (Cook, vd. 2006). Böylece bireyin geleceğe yönelik patojenik beklentiler içerisine girmesinin önüne geçerek (Allen, vd. 2012), karşılaştığı zorluklarla baş edebileceğini görmesini sağlar. Mevlâna İdris Zengin'in eserlerinde de benzer bibliyoterapi unsurlarına yer verildiği görülmektedir.

Araştırmanın diğer bir alt amacı da sosyal gelişim alanında yer alan bibliyoterapi unsurlarının neler olduğunun belirlenmesidir. Bu alanda en fazla; yaşanan olaylara karşı farkındalık, iş birliği ve paylaşım, empati ve sosyal becerilerin gelişimi ile ilgili bibliyoterapi unsurlarına yer verildiği görülmektedir. Araştırmadan elde edilen bibliyoterapi unsurlarına ilişkin diğer araştırmacıların görüşleri şu şekildedir: Gelişmiş sosyal becerilere sahip olma (Gladding ve Gladding, 1991), iş birliği ve paylaşım becerilerini destekleme bibliyoterapinin olumlu etkilerindedir (Allen, vd.,2012). Benzer şekilde Sullivan ve Strang (2002) da bibliyoterapinin sosyal ve duygusal becerilerinin geliştirilmesinde kullanılabileceğini belirtmektedir.

Okul ortamında öğrenciler, çevreleriyle çatışma yaşamadan sosyal ilişkileri sürdürebilmeleri, olumlu arkadaşlık ilişkileri için çalışkan, kibar, nazik ve alçak gönüllü olma gibi beceriler ve toplum tarafından kabul gören hâl ve hareketler geliştirmelidir. Bütün bunlar bibliyoterapi çalışmalarıyla desteklenebilir (Çınar, 2019, s. 53). Elley (2014) çalışmasında 3. Sınıf öğrencileriyle 6 haftalık bibliyoterapi programı gerçekleştirmiştir. Programın sonunda öğrencilerinin sosyal duygusal becerileri kazandıkları, sınıf arkadaşlarına karşı daha kabul edici bir tutum geliştirdikleri, biri konuşurken sözünü kesme ve düşünmeden konuşma davranışlarında azalmanın olduğu görülmüştür. İncelenen eserlerde de sosyal becerilere örnek olarak; teşekkür etme, özür dileme, selamlaşma, elde edilen bir başarıyı tebrik etme, yemek yiyene afiyet olsun, bulunduğu yerden ayrılana güle güle deme gibi ifadelerin kullanımına yönelik bibliyoterapi unsurları yer almaktadır.

Pardeck (1998) bibliyoterapi, insanların çevresine daha kabul edici bir tutumla yaklaşmasını, onlara karşı hoşgörü ve anlayış geliştirmesini ve yaşananlara daha objektif bir bakış açısıyla bakmasına yardımcı olabilir. Bibliyoterapi sürecinde kitapta geçen durumlar, bireyi farklı yaşam biçimlerine maruz bırakarak kendisi dışındaki insanları anlamasına yardımcı olur. Dünyaya öteki insanların gözünden bakabilmeyi, çok farklı duyguların çok farklı şekillerde yaşanabileceğini gösterir (Öner, 2007).

Kurt (2018) üstün zekalı/yetenekli ilkokul 2. Sınıf öğrencilerinde empati becerilerinin geliştirilmesine yönelik çalışmasında; bibliyoterapi yöntemini empatinin bilişsel, duyuşsal ve davranışsal boyutlarının gelişiminde kullanmıştır. 8 haftalık uygulamanın sonunda öğrencilerin empati düzeyleri artırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Empatinin alt boyutlarından duyuşsal boyut ile bilişsel boyuttaki gelişimin davranış boyutuna göre daha gelişmiş olduğuna dikkat çekilmiştir. Bunun temel nedeninin örneklemin sınırlı olması ve gelişimlerin eş zamanlı olmamasından kaynakladığı düşünülmüştür. Benzer şekilde incelenen eserlerde de empati, hoşgörü, duyarlılık, kabul edici tutum gibi sosyal değer ve becerilerle ilgili bulgular elde edilmiştir.

Bibliyoterapi uygulamaları ister bireysel ister grupla yürütülüyor olsun okuyucunun karşılanmamış bir ihtiyacının tamamen veya kısmen karşılanmasına yardımcı olur. Okuyucuda bilişsel ve duyuşsal anlamda değişiklikler meydana getirir. Okuma yoluyla çok sayıda gencin sorunlarla başa çıkmasına yardımcı olabilmektedir (Cornett ve Cornett, 1980). Mevlâna İdris Zengin'in incelenen eserleri bibliyoterapinin farklı gelişim alanlarının desteklenmesinde, problem çözme becerilerinin geliştirilmesinde ve problemler oluşmadan önce önlenmesinde yararlanılabilecek bir kaynaktır.

5.3. Öneriler

Araştırma bulguları incelendiğinde alanyazına katkı sağlayacağı düşünülen bazı önerilerde bulunulmuştur.

Uygulayıcılara öneriler:

- Mevlâna İdris Zengin'in araştırmada incelenen çocuk edebiyatı eserleri ilkokul 3. ve 4. öğrencileriyle yürütülecek bibliyoterapi çalışmalarında sınıf öğretmenleri, rehber öğretmenler veya ebeveynler tarafından kullanılabilir ve eserlerin kullanım durumları yorumlanabilir.
- Eğitim ortamlarında bibliyoterapinin yaygınlaştırılması için öğretmenlere hizmetiçi eğitimler verilerek bibliyoterapi yöntemi tanıtılabilir. Bibliyoterapinin

uygulanmasına yönelik çalıştaylar veya atölye çalışmaları düzenlenerek öğretmenlerin bu tekniği kullanma becerileri artırılabilir.

- Türkçe ders kitaplarında bibliyoterapi unsurlarını içeren metinlere yer verilmelidir. Bibliyoterapi yöntemini kullanmak isteyen öğretmenler için bibliyoterapinin uygulama adımlarını içeren yönerge, soru ve etkinlikler düzenlemelidir. Bu konuda rehber öğretmenlerle iş birliği içerisinde olunması sağlanmalıdır.

İleri araştırmalara yönelik öneriler:

- Bibliyoterapi çocukların farklı gelişim alanlarını desteklemektedir. Yapılan bu araştırmada tespit edilen bibliyoterapi ölçütleri gelişim alanlarına göre sınıflandırılmıştır. Uygulama yapılacak grubun ya da bireyin geliştirilmesi gereken gelişim alanına yönelik hangi bibliyoterapi ölçütlerinin yer aldığı hazırlanan form kullanılarak uygulayıcıya o konuyla ilgili kitapları tercih etmesinde yol gösterici olabilir.
- Bu araştırmada bibliyoterapinin bilişsel, duygusal ve sosyal gelişim alanlarını destekleyecek bibliyoterapi ölçütlerine yer verilmiştir. Literatürde diğer gelişim alanlarını da (fiziksel ve özbakım) destekleyecek bibliyoterapi ölçütleri belirlenerek çocuk edebiyatı eserlerini bibliyoterapi ölçütlerine göre değerlendirme formuna bu ölçütlerde eklenebilir.
- Alanyazın incelendiğinde yapılan çalışmaların daha çok nicel araştırma deseni kullanılarak gerçekleştirildiği görülmektedir. İleride bu alanda çalışmayı düşünen araştırmacılar farklı gelişim alanlarına ve ihtiyaçlarına yönelik farklı türde edebî ürünlerin incelendiği nitel çalışmalar planlayabilirler.
- Bibliyoterapide kullanılacak kaynaklar belirlenirken sadece kitabın konusuna bakılarak bir tercihte bulunulmamalıdır. Yararlanılacak kaynağın bibliyoterapik unsurları içerip içermeme durumları da dikkate alınmalıdır. Bu bağlamda literatürde belirsiz olan bibliyoterapi ölçütlerinin netleştirilmesi gerekmektedir. Bibliyoterapi çalışmalarında kullanılacak eserlerin belirlenebilmesinde genelgeçer bibliyoterapi ölçütlerinin yer aldığı bir ölçeğe ihtiyaç duyulmaktadır. Böylece bibliyoterapi uygulamalarından daha sağlıklı sonuçların alınması kolaylaşacaktır.
- Araştırmacıların bibliyoterapi sürecinde en çok zorlandıkları aşama kitap seçimidir. Bu konuda çocukların gelişim dönemleri, ihtiyaçları, problem

durumları dikkate alınarak öğretmenler, kütüphane çalışanları, yayınevleri ve yazarlar tarafından bibliyoterapi çalışmalarında kullanılabilecek kitap listeleri hazırlanmalıdır.

- Çocuk ve aile ile çalışan (çocuk gelişimi, özel eğitim, okul öncesi, sınıf öğretmenliği, rehberlik ve psikolojik danışmanlık, Türkçe öğretmenliği, sosyal hizmet vb.) meslek grubu çalışanlarına hizmet öncesinde bibliyoterapi eğitimleri verilebilir ve bu eğitimler uygulamalı olarak yürütülebilir.

KAYNAKÇA

Acar Arıcan, S. (2019). *Bibliyoterapi Tekniğinin Özel Yetenekli Çocukların Ebeveynlerinin Çocuklarıyla İlgili Farkındalık ve Ebeveynlik Uygulamalarına Etkisi* [Yayınlanmamış yüksek lisans Tezi]. Bahçeşehir Üniversitesi, İstanbul.

Afolayan, J. A. (1992). Documentary perspective of bibliotherapy in education. *Reading Horizons: A Journal of Literacy and Language Arts, 33*(2), 137-148.

Aiex, N. K. (1993). Bibliotherapy. *ERİC Clearinghouse on Reading and Communication Skills Bloomington IN,* 1-5.

Akgün, E., ve Karaman Benli, G. (2019). Okul Öncesi Dönem Çocuklarla Bibliyoterapi: Bir Uygulama Örneği. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar,11*(1), 100-111.

Allen, J., Allen, S., Latrobe, K., Brand, M., Pfefferbaum, B., Elledge,, B., Burton,T., … Guffey, M. (2012). The Power of Story: The Role of Bibliotherapy for the Library. *Children and Libraries, 10*(1), 44-49.

Bağcı Ayrancı, B. (2018). 0-12 Yaş Dil Gelişimi Uygulamaları ve Yapılması Gerekenler. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 8*(1), 13-34.

Bee, H., & Boyd, D., (2020). *Çocuk Gelişim Psikolojisi.* İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Benan Özan, G. (2017). *Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu ve Özel Öğrenme Güçlüğü Olan 9-12 Yaş Aralığındaki Çocukların Bibliyoterapi Kullanımının Kişilerarası Sorun Çözme Becerilerine Etkisinin İncelenmesi* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Ticaret Üniversitesi, İstanbul.

Brewster, L. (2008). Medicine for The Soul: Bibliotherapy. *Aplis, 21*(3), 115-119.

Bulut, S. (2010). Bibliyoterapi Yönteminin Okullarda Psikolojik Danışmanlar ve Öğretmenler Tarafından Kullanılması. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi,* 17-31.

Büyüksakallı, Ş. (2022). *Okuma Tutumlarının Bibliyoterapi Aracılığıyla İyileştirilmesinde Kullanılabilecek Kaynak Eser İncelemesi* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Fırat Üniversitesi, Elâzığ.

Cook, K. E., Earles- Vollrath, T., & Ganz, J. B. (2006). Bibliotherapy. *Intervention in School and Clinic, 42*(2), 91-100. doi:10.1177/10534512060420020801

Cornett, C. E., & Cornett, C. F. (1980). *Bibliotherapy; The Right Book at the Right Time.* Indiana: Phi Delta Kappa Educational Foundation.

Çakır, T. (2013). Çocukta Dil Gelişimi ve Kuramsal Yaklaşımlar. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi, 7,* 110-134.

Çapan, S. (1996). Bilişsel Gelişim ve Dil Edinimi. *Dilbilim Araştırmaları,* 284-294.

Çınar, N. (2019). *Din Eğitiminde Bibliyoterapinin Bir Yöntem Olarak İmkânı* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Çoşkun, M., V., ve Çetin, D. (2013, 31 Ekim- 2 Kasım). *Cevat Şakir Kabaağaçlı'nın Öykülerinde Bibliyoterapik Unsurlar ve Türkçe Eğitimi* [Konferans sunumu]. Uluslararası Halikarnas Balıkçı Sempozyumu, Muğla.

Çubukçu, Z., ve Gültekin, M. (2006). İlköğretimde Çocuklara Kazandırılması Gereken Sosyal Beceriler. *Bilig, 37,* 155-174.

Dağabakan Öztürk, F., ve Dağabakan D. (2007). Dil ve Çocukta Dil Gelişim Kuramları. *Milli Eğitim, 36*(174), 155-161.

Dilek, A. (2015). 3-6 yaş Resimli Hikâye Kitaplarında Yer Alan Resimlerde Özbakım Becerilerinin İncelenmesi. *KEAB- II. Cyprus International Congress of Educational Research,* 88-110.

Dinçer, Ç., Demiriz, S., ve Ergül, A. (2017). Okul Öncesi Dönem Çocukları (36–72 ay) İçin Özbakım Becerileri Ölçeği-Öğretmen Formu'nun Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi, 45,* 59-78.

Doğanay, M. (2019). *5, 6, 7 ve 8. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerin Bibliyoterapi Açısından İncelenmesi* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Muğla.

Eğilmez, İ., ve Erdemir, Z., E. (2016). Eflâtun Cem Güney In Terms Of Bibliotheraphic Elements: Once Upon A Time. *International Journal of Progressive Education, 12*(2), 89-103.

Elley, S. (2014). Examining the Use of Bibliotherapy in a Third Grade Classroom. *Texas Journal of Literacy Education, 2*(2), 91-97.

Emeksiz, A. (2014). Çocuk ve İlk Gençlik Edebiyatı (Özel Sayı). *Çocuklar İçin Edebiyat Vardır ve Bunu Tartışmanın Anlamı Kalmamıştır, 7*(756).

Erdemir, Z., E. (2016). *"100 Temel Eser" Listesinde Yer Alan Masallardaki Bibliyoterapik Unsurlar* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Muğla.

Erdoğdu, M. Y. (2008). Duygusal Zekânın Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 7*(23), 62-76.

Forgan, J. W. (2002). Using Bibliotherapy to Teach Problem Solving. *Intervention In School and Clinic, 38*(2), 75-82. doi:10.1177/10534512020380020201

Gladdig, S. T., & Gladdig, C. (1991). The ABC's of bibliotherapy for school counselor. *The School Counselor, 39,* 7-13.

Goleman, D. (2003). *Duygusal Zekâ.* İstanbul: Varlık Yayınları.

Günay, S. (2019). *Mevlâna İdris Zengin'in Eserlerinde Değerler Eğitimi* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Giresun Üniversitesi, Giresun.

Heath, M. A., Sheen, D., Leavy, D., Young, E., & Money, K. (2005). Bibliotherapy: A Resource to Facilitate Emotional Healing and Growth. *School Psychology International, 26*(5), 563-580. doi: 10.1177/0143034305060792

Işık Terzi, Ş. (2015). *Eğitim Psikolojisi.* Ankara: Pegem Akademi.

Işık, M., ve Aktaş, E. (2017). Karakter Eğitimi Açısından Mevlâna İdris Zengin'in Hikâye ve Masallarında Eğitsel İletiler. *International Journal of Languages' Education and Teaching, 5*(4), 687-701.

İlter, B. (2015). *Bibliyoterapi Tekniğinin Üstün Yetenekli Çocukların Mükemmeliyetçilik Düzeylerine Etkisi* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, İstanbul.

İnce Samur, A. Ö. (2017). Okuma Kültürünün Kazanılması Sürecinde "İlkokul Dönemi (6-10 Yaş)". *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 50*(1), 209-230.

Jackson, S., A., ve Nelson, K., W. (2002*). Use of Children's Literature in a Comprehensive School Guidance Program for Young Children.* Early Childhood Literacy: 2001 Yearbook.

Kandır, A., ve Alpan Y. (2008). Okul Öncesi Dönemde Sosyal Duygusal Gelişime Anne-Baba Davranışlarının Etkisi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 4*(14), 33-38.

Karagül, S. (2018). Çocuk Edebiyatı ve Bibliyoterapi. *Çocuk ve Medeniyet, 3*(6), 43-55.

Kılınç, B., S. (2014). *Mevlâna İdris Zengin'in Hikâye ve Masallarındaki İletiler ve Bu İletilerin Türkçe Eğitimi Açısından İncelenmesi* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Fırat Üniversitesi, Elâzığ.

Kurt, T. (2018). *Bibliyoterapi Yönteminin Üstün Zekâlı ve Yetenekli Çocukların Empati Düzeylerine Etkisi* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Bahçeşehir Üniversitesi, İstanbul.

Leana- Taşçılar, M. Z. (2012). Üstün Zekâlı ve Yetenekli Öğrencilerin de Bulunduğu Sınıflarda Bibliyoterapi Kullanımı: Model Önerisi. *Türk Üstün Zekâ ve Eğitim Dergisi, 2*(2), 118- 136.

Leana- Taşçılar, M. Z. (2022). *Özel Yetenekli Çocukların Psikolojisi.* Ankara: Nobel yayınları.

Leana-Taşçılar, M. Z. (2017). Bibliyoterapi Programının Üstün Zekâlı ve Yetenekli Öğrencilerin Öz Saygı Düzeylerine Etkisi. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 73-95.

McCullis, D. (2012). Bibliotherapy: Historical and research perspectives. *Journal of Poetry Therapy, 25*(1), 23-38. doi: 10.1080/08893675.2012.654944

Merriam, S., B. (2018). *Nitel Araştırma Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber.* Ankara: Nobel Yayınları.

MEB (2019). *Türkçe Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıflar).* Ankara: Milli Eğitim Basımevi.

MEB (2020). *Sınıf Rehberlik Programı (Okul Öncesi, İlkokul, Ortaokul ve Ortaöğretim/Lise).* Ankara: Milli Eğitim Basımevi.

Outz, D. T. (1991). The Emergence of Bibliotherapy as a Discipline. *Reading Horizons: A Journal of Literacy and Language Arts, 31*(3), 199-206.

Öner, U. (1987). Bibliyoterapi. *Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 20*, 143-149.

Öner, U. (2007). Bibliyoterapi. *Journal of Arts and Sciences, 7*, 133-150.

Öner, U., ve Yeşilyaprak, B. (2006 Ekim 4-6). *Bibliyoterapi: Psikolojik danışma ve Rehberlik Programlarında Çocuk Edebiyatından Yararlanma.* [Konferans sunumu]. ll.Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyat Sempozyumu, Ankara.

Özbek, A. (2003). *Okul Öncesi Eğitim Kurumlarına Devam Eden Çocukların İlköğretim Birinci Sınıfta Sosyal Gelişim Açısından Öğretmen Görüşüne Dayalı Olarak Karşılaştırılması* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.

Pardeck, J. A. (2013). *Using Books in Clinical Social Work Practice; a guide to bibliotherapy.* New York: Routledge, doi: 10.4324/9781315821719

Pardeck, J. T. (1995). Bibliotherapy: An Innovative Approach for Helping Children. *Early Child Development and Care, 101*(1), 83-88. doi: 10.1080/0300443951100106

Pardeck, J., T. (1990). Using Bibliotherapy Clinical Practice With Children. *Psychological Reports, 67*(3), 1043-1049. doi:10.2466/pr0.1990.67.3.1043

Pardeck, J., T., & Pardeck, J. A. (1987). Bibliotherapy for Children in Foster Care and Adoption. *Child Welfare, 66*(3), 269-278.

Pardeck, J., T., & Pardeck, J. A. (1993). *Bibliotherapy: A Clinical Approach for Helping Children.* Amsterdam: Gordon and Breach Science. doi: 10.4324/9781003243212

Pardeck, J., T., & Pardeck, J. A. (1998). An Exploration of the Uses of Children's Books as an Approach for Enhancing Cultural Diversity. *Early Child Development and Care, 147*, 25-31. doi:10.1080/0300443981470104

Polat, Z. (2018). *Mevlâna İdris Zengin'in Çocuk Edebiyatı Türündeki Eserlerinin Değerlendirilmesi* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.

Prater, M. A., Johnstun. M. L., Dyches. T.T., & Johnstun. M. R. (2006). Using Children's Books as Bibliotherapy for At-Risk Students: A Guide for Teachers. *Preventing School Failure: Alternative Education for Children and Youth, 50*(4), 5-10. doi:10.3200/PSFL.50.4.5-10

Rubin, Rhea,J. (1979). Uses of Bibliotherapy in Response to the 1970s. *Library Trends,* 239-252.

Samancı, O., ve Uçan, Z. (2017). Çocuklarda Sosyal Beceri Eğitimi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 21*(1), 281-288.

Santrock, J. W. (2021). *Çocuk Gelişimi.* Ankara: Nobel yayınları.

Semerci, Ü. (2018). *Mesnevi ve Bibliyoterapi* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Hitit Üniversitesi, Çorum.

Sever, S. (2021). *Çocuk ve Edebiyat.* İzmir: Tudem Yayıncılık.

Shrodes, C. (1955). Bibliotherapy. *International Literacy Association and Wiley, 9*(1), 24-29.

Somuncuoğlu, D. (2005). Duygusal Zekâ Yeterliliklerinin Kuramsal Çerçevesi ve Eğitimdeki Rolü. *Atatürk Üniversitesi Kazımkarabekir Eğitim Fakültesi Dergisi, 11*, 269-293.

Sullivan, A. K., & Strang, H. R. (2002). Bibliotherapy in the classroom using literature to promote the development of emotional intelligence. *Childhood Education, 79*(2), 74-80. doi: 10.1080/00094056.2003.10522773

Şahin, G. (2019). *Bibliyoterapiye Dayalı Okuma Programının Benlik Algısı ve Eleştirel Okuma Düzeyine Etkisi* [Yayınlanmamış doktora tezi]. İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, İstanbul.

Şahin, H., ve Ömeroğlu, E. (2015). Psikososyal Gelişim Temelli Eğitim Programının Anasınıfına Devam Eden Çocukların Duygusal Zekâlarına Etkisi. *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 5,* 39-56.

Şirin M. R. (2021). *Çocuk Edebiyatına Eleştirel Bir Bakış*. İstanbul: Uçan At Yayınları.

Şirin, M. R. (2016). Edebiyat ve Çocuk Edebiyatı Edebiyatın Amacı ve İşlevi. *Türk Dili Dergisi,* 780, 12-31.

Taş, H. (2019). *Bibliyoterapi Tekniğinin Üstün Zekalı/ Yetenekli Öğrencilerin Okumaya Yönelik Tutum ve Problem Çözme Becerisine Etkisi* [Yayınlanmamış doktora tezi]. Sakarya Üniversitesi, Sakarya.

Taşdelen, V. (2005). Hece Dergisi (Özel Sayı). *Çocuk Edebiyatı Çocuğu Anlayan Edebiyatı, 10* (104-105).

Tavşancıl, E., ve Aslan, E. (2001). *İçerik analizi ve uygulama örnekleri.* İstanbul: Epsilon Yayıncılık.

TDK (2022). *Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük.* Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Temizyürek, F. (2003). Türkçe Öğretiminde Çocuk Edebiyatının Önemi. *TÜBAR-XIII,*162-167.

Uyar, F., N. (2020). *5-6 Yaş Grubu Çocuklarda Bibliyoterapinin Özgüven ve Kişilerarası Problem Çözme Becerilerine Etkisinin İncelenmesi* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale.

Ülker Erdem, A., ve Gönen, M. (2019 Nisan 25-26). *Çocuk Edebiyatı ve Bibliyoterapi Uygulamaları* [Konferans sunumu]. Prof. Dr. Sedat Sever'e Armağan- Türkçe Eğitimi ve Çocuk Edebiyatı Kurultayı, Ankara.

Watson, J (1980). Bibliotherapy for Abused Children. *The School Counselor, 27*(3), 204-208.

Wolverton, L. (1988). Classroom Strategies for Teaching Migrant Children about Child Abuse. *ERIC Clearinghouse on Rural Education and Small Schools Las Cruces NM,* 1-8.

Yapıcı, Ş. (2004). Çocukta Dil Gelişimi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 1*(1), 1-17.

Yasa, M. (2012). *Mevlâna İdris Zengin'in Masal Kitaplarının Çocuk Edebiyatının Temel Ögeleri Açısından İncelenmesi* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale.

Yavuz, H. (2022). *Çocuk Psikolojisi.* İstanbul: Remzi Kitabevi.

Yeşil, F. (2021). *Türkçe Eğitiminde Bibliyoterapi Tekniğinin Kullanımına Yönelik Eğitim Tasarımı Önerisi* (Tez Numarası 678217) [Doktora tezi, Marmara Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.

Yeşilyaprak, B. (2001). Duygusal Zekâ ve Eğitim Açısından Doğurguları. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, 25,* 139-146.

Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2018). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri.* Ankara: Seçkin.

Yılmaz, E. B. (2002). *Bibliyoterapinin Aileleriyle Çatışma İçinde Olan Gençlerin Çatışma Düzeylerine Etkisi* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Gazi Üniversitesi, Ankara.

Yılmaz, M. (2015). *Bilgi ile İyileşme: Bibliyoterapi* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Ankara Üniversitesi, Ankara.

Yılmaz, O., ve Yakar, Y. M. (2018). Türk Çocuk Edebiyatında Sorun Odaklı Yaklaşım. *Çocuk ve Medeniyet, 3*(6), 29-42.

Yiğit Tekel, K. (2021). *Bibliyoterapi Temelli Önleyici Grup Rehberlik Programının Özel Yetenekli Öğrencilerin Sosyal Duygusal Öğrenme Becerilerine Etkisi* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Biruni Üniversitesi, İstanbul.

Zengin, M.İ. (2015). *Bakkal Kaplan.* İstanbul: Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları.

Zengin, M.İ. (2015). *Baloncu Kirpi.* İstanbul: Vak Vak Yayınları.

Zengin, M.İ. (2019). *Bear The Drummer.* İstanbul: Vak Vak Yayınları.

Zengin, M.İ. (2017). *Bir Çuval Gözlük.* İstanbul: Vak Vak Yayınları.

Zengin, M.İ. (2017). *Bulut Çocuk.* İstanbul: Vak Vak Yayınları.

Zengin, M.İ. (2017). *Çocuk Kırmızı.* İstanbul: Vak Vak Yayınları.

Zengin, M.İ. (2015). *Diş Hekimi Timsah.* İstanbul: Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları.

Zengin, M.İ. (2015). *Doktor Tilki.* İstanbul: Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları.

Zengin, M.İ. (2020). *Dokuz Düğmeli Adam.* İstanbul: Vak Vak Yayınları.

Zengin, M.İ. (2019). *Dolphin The Lifeguard.* İstanbul: Vak Vak Yayınları.

Zengin, M.İ. (2019). *Donkey The Student.* İstanbul: Vak Vak Yayınları.

Zengin, M.İ. (2021). *Dünyayı Delen Köstebek.* İstanbul: Vak Vak Yayınları.

Zengin, M.İ. (2017). *Dünyayı Kurtaran Çocuk*. İstanbul: Vak Vak Yayınları.

Zengin, M.İ. (2017). *Düşünen Adam.* İstanbul: Vak Vak Yayınları.

Zengin, M.İ. (2021). *Dünyanın En Uğurböceği.* İstanbul: Vak Vak Yayınları.

Zengin, M.İ. (2019). *Elephant Soldier*. İstanbul: Vak Vak Yayınları.

Zengin, M.İ. (2021). *Filozof Köpek.* İstanbul: Vak Vak Yayınları.

Zengin, M.İ. (2021). *Gazoz Çeşmesi.* İstanbul: Vak Vak Yayınları.

Zengin, M.İ. (2021). *Halepli Zeynep.* İstanbul: Vak Vak Yayınları.

Zengin, M.İ. (2017). *Havuç Havuç Havuç.* İstanbul: Vak Vak Yayınları.

Zengin, M.İ. (2021). *Hipnozcu Kedi.* İstanbul: Vak Vak Yayınları.

Zengin, M.İ. (2015). *Kasap Köpek.* İstanbul: Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları.

Zengin, M.İ. (2021). *Kardan Tavşan.* İstanbul: Vak Vak Yayınları.

Zengin, M.İ. (2020). *Kuş Adam.* İstanbul: Vak Vak Yayınları.

Zengin, M.İ. (2021). *Küçük Süpermen.* İstanbul: Vak Vak Yayınları.

Zengin, M.İ. (2020). *Küçükken Dinlediğim Masallar.* İstanbul: Uçan At Yayınları.

Zengin, M.İ. (2020). *Kafamın İçinden Masallar.* İstanbul: Uçan At Yayınları.

Zengin, M.İ. (2021). *Kirpinin Bahar Konseri.* İstanbul: Vak Vak Yayınları.

Zengin, M.İ. (2021). *Kuyruğu Dumanlı Kedi.* İstanbul: Vak Vak Yayınları.

Zengin, M.İ. (2021). *Kuşkucu Horoz.* İstanbul: Vak Vak Yayınları.

Zengin, M.İ. (2020). *Masal Alan Adam.* İstanbul: Vak Vak Yayınları.

Zengin, M.İ. (2020). *Mardinli Saatçi ile Madridli Zapparo.* İstanbul: Vak Vak Yayınları.

Zengin, M.İ. (2019). *Ox The Teacher.* İstanbul: Vak Vak Yayınları.

Zengin, M.İ. (2020). *Para Dağıtan Adam.* İstanbul: Vak Vak Yayınları.

Zengin, M.İ. (2020). *Profesör Haşur Huşur.* İstanbul: Vak Vak Yayınları.

Zengin, M.İ. (2019). *Rabbit The Driver.* İstanbul: Vak Vak Yayınları.

Zengin, M.İ. (2021). *Romantik Tilki.* İstanbul: Vak Vak Yayınları.

Zengin, M.İ. (2017). *Sessizlik Torbası.* İstanbul: Vak Vak Yayınları.

Zengin, M.İ. (2020). *Saçları Dökülen Adam.* İstanbul: Vak Vak Yayınları.

Zengin, M.İ. (2017). *Sarı Telefon Sokağında Rüya.* İstanbul: Vak Vak Yayınları.

Zengin, M.İ. (2021). *Sufi ile Pufi.* İstanbul: Vak Vak Yayınları.

Zengin, M.İ. (2018). *Trafik Polisi Kurbağa.* İstanbul: Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları.

Zengin, M.İ. (2017). *Tuz.* İstanbul: Vak Vak Yayınları.

Zengin, M.İ. (2021). *Uçan Eşek.* İstanbul: Vak Vak Yayınları.

Zengin, M.İ. (2017). *Ütüsüz Ayakkabılar.* İstanbul: Vak Vak Yayınları.

Zengin, M.İ. (2021). *Vejetaryen Aslan.* İstanbul: Vak Vak Yayınları.

Zengin, M.İ. (2020). *Yağmurlu Şehirdeki Adam.* İstanbul: Vak Vak Yayınları.

EKLER

Ek Numarası	Başlık	Sayfa Numarası
EK 1	Çocuk Edebiyatı Eserlerini Bibliyoterapi Ölçütlerine Göre Değerlendirme Formu	110

EK-1

Çocuk Edebiyatı Eserlerini Bibliyoterapi Ölçütlerine Göre Değerlendirme Formu

Bilişsel Gelişim Alanıyla İlgili Bibliyoterapi Ölçütleri

1. Bireyin üst düzey düşünme becerilerini (eleştirel düşünme, yaratıcı düşünme, yapıcı düşünme, analiz, çıkarım yapma, karar verme, problem çözme, yargıda bulunma vb.) geliştirir.
2. Bireye okuma becerisi ve alışkanlığı kazandırarak edebiyat sevgisini destekler.
3. Bireye, sorunların oluşmadan önce önlenebileceğini gösterir.
4. Bireyin, ahlâki değerleri incelemesini sağlayarak karakterini geliştirir.
5. Bireyin -olumsuz davranışlarını değiştirerek- olumlu tutum ve davranış edinmesine yardımcı olur.
6. Bireyin sorunlarını çözmeden önce yapıcı bir eylem planı hazırlamasına yardım eder.
7. Bireyin problem çözme becerilerini artırır.
8. Bireyin yaşanan sorunları daha objektif değerlendirebilmesine imkân verir.
9. Bireyin kendini (kaygılarını, öfkelerini, utangaçlığını, kıskançlığını, sevip sevmediği şeyleri vb.) keşfetmesine yardımcı olur.
10. Bireye sorunlarının alternatif çözüm yollarının olduğunu gösterir.
11. Bireyi problemlerinin çözülebileceği konusunda umutlandırır.
12. Bireyin hayatta karşılaştığı ya da karşılaşabileceği her türlü sorunla başa çıkabileceğini gösterir.
13. Bireyin olaylara ve yaşantılara karşı farklı bakış açıları geliştirebilmesine yardım eder.
14. Bireyin -kendisini olduğu gibi kabul etmesini teşvik ederek- kendine olan saygısını artırır.
15. Bireye kendi problemlerinin sorumluluğunu üstlenmesi konusunda farkındalık oluşturur.
16. Bireyin içinde bulunduğu gelişim dönemine özgü gereksinimlerini fark etmesini sağlar.
17. Bireyin benlik / kişilik kavramının gelişmesine yardım eder.
18. Bireyin, dürüst bir şekilde öz değerlendirme yapabilmesini teşvik eder.
19. Bireyi, kendini gerçekleştirebileceği konusunda cesaretlendirir.
20. Bireyin sorunları(nı) daha özgürce tartışabilmesine yardımcı olur.
21. Bireyin düşüncelerini, duygularını, eylemlerini doğrulamasına yardımcı olur.
22. Bireyin dil gelişimini destekler.
23. Bireyin kendi dışında yeni ilgi alanlarını keşfetmesini sağlar.
24. Bireyin -edebiyatın yaşama ayna tutma özelliği sayesinde- yaşamın gerçeklerini kavrayarak insan düşünceleri ve duyguları hakkında yaratıcı (farklı) yorumlar yapabilmesine imkân sağlar.
25. Bireyin neyi algılayacağını veya görmezden geleceğini belirlemesine yardımcı olur.

Duygusal Gelişim Alanıyla İlgili Bibliyoterapi Ölçütleri

1. Bireyin duygusal sorunlarını anlamasına yardımcı olur.
2. Bireyin yaşadığı duygusal zorlukları (saldırganlığı kontrol etme, stresi yönetme, sosyal ilişkileri başlatma ve sürdürme vb.) aşmasına yardımcı olur.
3. Bireyin zihinsel anlamda hafiflemesini sağlayarak ruh sağlığını korumasına yardımcı olur.
4. Bireyin geleceğine ilişkin (çaresizliği, emniyet ve güvenlik eksikliği veya kendini koruma başarısızlığı vb.) patojenik beklentilerini önler.
5. Bireyin, insanları belli bir biçimde davranmaya iten psikolojik güçleri anlayıp yorumlayabilmesine katkı sağlar.
6. Bireyin açığa çıkaramadığı bastırılmış duygularını serbest bırakmasını sağlar.
7. Bireyin duygusal zekâ becerilerini geliştirmesine yardımcı olur.

Sosyal Gelişim Alanıyla İlgili Bibliyoterapi Ölçütleri

1. Bireyin yaşadığı olaylara karşı farkındalığını artırır.
2. Bireyin iş birliği ve paylaşım becerilerini geliştirir.
3. Bireyi farklı yaşam biçimlerine maruz bırakarak kendisi dışındaki insanları anlamasını (empati) sağlar.
4. Bireyin sosyal becerilerinin gelişimine yardımcı olur.
5. Bireye aidiyet duygusu kazandırır.
6. Bireyin çevresine (akranlarına) karşı duyarlı olmasını sağlar.
7. Bireye sosyal değerlerin (sosyal davranış, arkadaşlık ilişkileri, sıkı çalışma ve iyilik yapma vb.) öğretilmesinde sınıf öğretmenine yardımcı olur
8. Bireyin bulunduğu ortama kişisel ve sosyal açıdan uyum sağlamasına yardımcı olur.
9. Bireyin kişilerarası ilişkilerini geliştirerek sosyal çevresiyle ilişki kurmasına yardımcı olur.
10. Bireyin sosyal olarak kabul edilen davranışları belirlemesine yardımcı olur.
11. Bireyde her türlü zorbalığın (fiziksel şiddet, lakap takma vb.) azalmasını sağlar.
12. Bireyin akranlarını dinleme yeteneğini artırır.
13. Bireye başkalarının da benzer sorunlar yaşadığını (böyle bir sorunla karşılaşan ilk veya tek kişi olmadığını) gösterir.
14. Bireyde gelecekteki davranışları için modelleri taklit etme arzusu yaratır.
15. Bireye dolaylı deneyim zenginliği sunar.
16. Bireyin çevresine karşı daha hoşgörülü davranmasını teşvik eder.
17. Bireyin, dış tehlikeleri ele alıp değerlendirmesi için bir yetişkinden onay alması gibi “sosyal referanslama”ya hizmet eder.